

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

H) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 10.

ÅREN

1901—1905.

GOTTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.

Gottlands län, hvars allmänna *naturbeskaffenhet* under den sist tilländagångna femårsperioden 1901—1905 icke torde hafva undergått annan förändring, än som blifvit en följd af, å ena sidan, utförda större myrutdikningsföretag, å den andra, en på sina ställen allt för vidt gående skogsafverkning, har ej heller förändrats till sina yttre gränser samt är fortfarande *indeladt* i 2 med hvarandra sammanfallande domsagor och fögderier och 6 länsmandistrikt.

Landskommunernas antal i länet är 92, kyrksocknarnes 91 med inalles 90 kyrkor; beroende det mindre antalet kyrkor därpå, att Träkumla socken saknar kyrka. Den där befintliga kyrkan är nämligen sedan lång tid tillbaka ödekyrka.

Enligt nådiga brefvet den 15 februari 1901 skola förutvarande Visby norra socken, landsförsamling och landskommun numera benämnas Visby socken, landsförsamling och landskommun. I kyrkligt afseende är denna församling fortfarande förenad med Visby stad.

Gottland utgör såsom förut särskildt militärområde och inskrifningsområde, hvilket senare är för inskrifning och redovisning af till området hörande värnpliktige från och med år 1902 indeladt i 8 rullföringsområden. Sjömanshusen bilda, för inskrifning och redovisning af flottans å sjömanshus inskrifne värnpliktige, sjörullföringsområden, hvilka från

och med samma års ingång äro ställda under Sjöförsvarsdepartementet; och tillhör Visby sjömanshus Stockholms sjörullföringsområde.

Beträffande den inom länet anställde landtbruksingenjörens verksamhetsområde, hvilket vid periodens början omfattade både Gottlands och Blekinge län, är genom nådiga brefvet den 8 april 1904 förordnadt, att Gottlands län från den 1 oktober samma år skall utgöra ett landtbruksingenjörsdistrikt för sig, med station för landtbruksingenjören i Visby.

Södra häradets och fögderiets gräns i förhållande till Visby stad har vid periodens slut i så måtto förändrats, att den inom Västerhejde socken belägna, till statsverket indragna förra hospitalslägenheten n:r 111 Kohagen, benämnd Kohagen n:r 1, genom nådigt bref den 15 juli 1905 förklarats skola från och med början af innevarande år i administrativt, kommunalt, ecklesiastiskt och judiciellt hänseende skiljas från Västerhejde socken, Gottlands södra fögderi, samma fögderis norra länsmandistrikt och Gottlands södra härads domsaga samt i alla hänseenden förläggas till Visby stad. Därför har, beträffande länsmandistriktet, genom nådiga brefvet den 17 juni 1903 förordnats, att den 1 september 1903 ej mindre Rone och Eke socknar skola öfverflyttas från Gottlands södra fögderis södra länsmandistrikt till samma fögderis mellersta länsmandistrikt, än äfven Eksta och Spro-

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-48.
1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.....	1.
2. Invånare.....	4.
Tab. A. Sjukdoms- och dödsfall i vissa gängse sjukdomar i Gottlands län åren 1901-1905.....	4.
3. Näringar.....	8.
Tab. B. Skörden i Gottlands län åren 1901-1905 enligt Statistiska Centralbyråns beräkningar.....	8.
Tab. C. Med lån från odlingslånefonden understödda afdikningsföretag i Gottlands län åren 1901-1905.....	11.
Tab. D. Gottlands ut- och införsel af spannmål och potatis m. m. åren 1901-1905.....	12.
Tab. E. Afslutade laga skiften i Gottlands län åren 1901-1905.....	13.
Tab. F. Premieringen af får i Gottlands län åren 1901-1905.....	15.
Tab. G. Ut- och införsel af kreatur och alster af husdjursskötsel samt mejeriprodukter i Gottlands län åren 1901-1905.....	16.
Tab. H. Rörelsen vid Gottlands konservfabrik under åren 1901-1905.....	17.
Tab. I. Trävaruexporten från Gottland åren 1901-1905.....	19.
Tab. K. Mängden och värdet af fisket i Gottlands län åren 1901-1905.....	21.
Tab. L. Prinsessan Eugenie's stiftelser för Gottlands fiskare, åren 1901-1905.....	22.
Tab. M. Försäljningen af brännvin m. m. inom Gottlands län försäljningsåren 1900-1905.....	24.
Tab. N. Visby spritvaruförsäljningsaktiebolags verksamhet försäljningsåren 1900-1905.....	25.
4. Kommunikationsanstalter och varubyten.....	27.
Tab. O. Trafiken å Gottlands järnvägsaktiebolags och Slite-Roma järnvägar åren 1901-1905.....	28.
Tab. P. Trafiken å Klintehamn-Roma och Ronehamn-Hemse järnvägar åren 1901-1905.....	29.
Tab. Q. Sammandrag öfver de vid de allmänna landthamnarne å Gottland influtna hamnafgifter åren 1901-1905.....	33.
Tab. R. Landthamnarne å Gottland utgifter åren 1901-1905.....	33.
5. Kameralförhållanden.....	35.
6. Politi.....	37.
Tab. S. Insättarnes behållning samt beloppet af grund- och reservfonder hos sparbankerna i Gottlands län åren 1901-1905.....	43.
Tab. T. Gottlands kreatursförsäkringsbolags verksamhet åren 1901-1905.....	44.

	Sid.
6. Politi (Forts.).	
Tab. U. Gottlands norra härads kreatursförsäkringsförenings verksamhet åren 1901-1905.....	45.
Tab. V. Gottlands södra härads kreatursförsäkringsförenings verksamhet åren 1901-1905.....	45.
Tab. X. Patientantal, sjukdagar och sjukvårdskostnader m. m. vid länslasarettet i Visby åren 1901-1905.....	46.
Tabellbilagor	49-60.
Tab. 1. Folkmängden i Gottlands län åren 1901-1905.....	49.
Tab. 2. Allmänna vägar och skjutsning i Gottlands län åren 1901-1905..	50.
Tab. 3. Hemman och lägenheter samt stadsjordar m. m. i Gottlands län år 1905.....	52.
Tab. 4. Egendomar af fideikommissnatur i Gottlands län år 1905.....	53.
Tab. 5. Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag, i Gottlands län år 1905.....	53.
Tab. 6. Egendomar tillhörande främmande maktens undersåtar, i Gottlands län år 1905.....	55.
Tab. 7. Fromma stiftelser, stipendiefonder, pensionsanstalter, icke registrerade sjukkassor samt därmed jämförliga inrättningar i Gottlands län år 1905.....	55.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

H) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 10.

ÅREN

1901—1905.

GOTTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.

Gottlands län, hvars allmänna *naturbeskaffenhet* under den sist tilländagångna femårsperioden 1901—1905 icke torde hafva undergått annan förändring, än som blifvit en följd af, å ena sidan, utförda större myrutdikningsföretag, å den andra, en på sina ställen allt för vidt gående skogsafverkning, har ej heller förändrats till sina yttre gränser samt är fortfarande *indeladt* i 2 med hvarandra sammanfallande domsagor och fögderier och 6 länsmandistrikt.

Landskommunernas antal i länet är 92, kyrksocknarnes 91 med inalles 90 kyrkor; beroende det mindre antalet kyrkor därpå, att Träkumla socken saknar kyrka. Den där befintliga kyrkan är nämligen sedan lång tid tillbaka ödekyrka.

Enligt nådiga brefvet den 15 februari 1901 skola förutvarande Visby norra socken, landsförsamling och landskommun numera benämnas Visby socken, landsförsamling och landskommun. I kyrkligt afseende är denna församling fortfarande förenad med Visby stad.

Gottland utgör såsom förut särskildt militärområde och inskrifningsområde, hvilket senare är för inskrifning och redovisning af till området hörande värnpliktige från och med år 1902 indeladt i 8 rullföringsområden. Sjömanshusen bilda, för inskrifning och redovisning af flottans å sjömanshus inskrifne värnpliktige, sjörullföringsområden, hvilka från

och med samma års ingång äro ställda under Sjöförsvarsdepartementet; och tillhör Visby sjömanshus Stockholms sjörullföringsområde.

Beträffande den inom länet anställde landtbruksingenjörens verksamhetsområde, hvilket vid periodens början omfattade både Gottlands och Blekinge län, är genom nådiga brefvet den 8 april 1904 förordnadt, att Gottlands län från den 1 oktober samma år skall utgöra ett landtbruksingenjörsdistrikt för sig, med station för landtbruksingenjören i Visby.

Södra häradets och fögderiets gräns i förhållande till Visby stad har vid periodens slut i så måtto förändrats, att den inom Västerhejde socken belägna, till statsverket indragna förra hospitalslägenheten n:r 111 Kohagen, benämnd Kohagen n:r 1, genom nådigt bref den 15 juli 1905 förklarats skola från och med början af innevarande år i administrativt, kommunalt, ecklesiastiskt och judiciellt hänseende skiljas från Västerhejde socken, Gottlands södra fögderi, samma fögderis norra länsmandistrikt och Gottlands södra häradssdomsaga samt i alla hänseenden förläggas till Visby stad. Därför har, beträffande länsmandistriktet, genom nådiga brefvet den 17 juni 1903 förordnats, att den 1 september 1903 ej mindre Rone och Eke socknar skola öfverflyttas från Gottlands södra fögderis södra länsmandistrikt till samma fögderis mellersta länsmandistrikt, än äfven Eksta och Spro-

ge socknar skola från sistnämnda distrikt öfverflyttas till fögderiets norra länsmansdistrikt.

I och för afhjälpan af en hos Kungl. Maj:t anmäld oregelbundenhet i gällande indelning har Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 8 december 1904 förordnat, att en från $\frac{3}{64}$ mantal Sippmanna nr 1 i Hamra socken för alltid afsöndrad lägenhet om 1.18 hektar skall med ingången af år 1906 öfverflyttas från Hamra till Vamlingbo socken ej mindre i ecklesiastiskt och kommunalt hänseende äfven i jordeboken.

Sedan rörande den kyrkliga indelningen och organisationen prästlöneregleringskommittén beträffande Levede, af Levede och Gerums socknar bestående pastorat, samt Fardhems, af Fardhems, Linde och Lojsta socknar bestående pastorat, föreslagit, att komministertjänsten i Fardhems pastorat skulle indragas samt att, med indragning af kyrkoherdebeställningen i Levede, Levede pastorat och Fardhems pastorat skulle sammanslås till ett pastorat, hvars kyrkoherde borde bo i Fardhem och förpliktas att hålla ständig adjunkt, har Kungl. Maj:t, efter gjord anmälan därom, att kyrkoherdetjänsten i Levede pastorat blifvit ledig, genom nådigt bref den 30 juni 1905 förordnat, att berörda tjänst skall tills vidare uppehållas genom vikarie och kyrkoherdeställena genom Konungens Befallningshafvandes och domkapitlets försorg för tiden intill den 14 mars 1920 utarrenderas.

Genom nådiga kungörelsen den 31 december 1904 är förordnat, att uti *arkivdepån i Visby* skola mottagas arkivhandlingar från ämbets- och tjänstarkiv i Gottlands län äfvensom från kommuner, korporationer, anstalter och enskilda personer därstädes. Gottlands län utgör således i fråga om förvaring af till offentliga arkiv hörande äldre arkivalier ett särskildt distrikt; och är till arkivlokal upplåten en kronans byggnad i Visby, som förut inrymt persedelförråd för Gottlands infanteriregemente, jämte tillhörande tomt. Efter det berörda byggnad omändrats och gjorts tjänlig för sitt nya ändamål, öppnades arkivdepån i mars 1905.

Såvidt det varit möjligt att erhålla uppgift om det tryck, som utgifvits under perioden och hvori Gottland eller gottländska förhållanden behandlats, är såsom sådant tryck att omnämna:

Almgren, O.: Gotländische Grabfunde der älteren Eisenzeit (aus Centralblatt für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 1901. H. 5).

Almgren, O.: Om fynden af romerska silfvermynt i Norden. (Svenska fornminnesföreningens tidskrift, b. 11, h. 2). Sthlm 1901.

Almgren, O.: Sveriges folk i forntiden. (Tidskriften Ljus 1902. Afd. Sveriges rike). Sthlm 1902.

Almgren, O.: Ett guldmünt från en gottländsk graf (i »Till Oscar Montelius 19^o03»). Sthlm 1903.

Almgren, O.: Vikingatidens grafskick i verkligheten och i den förnordiska litteraturen. (I »Nordiska studier»).

Almgren, O.: Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden. Sthlm 1904.

Ambrosiani, Sune: Åkirkebyfuntens tillverkningstid (i »Till Oscar Montelius 19^o03»). Sthlm 1903.

Ambrosiani, Sune: Medeltida kyrklig byggnadskonst i Sverige. Sthlm 1904.

Arne, T. J:son: Svenska emaljerade föremål från den förromerska järnåldern (i »Till Oscar Montelius 19^o03»). Sthlm 1903.

Bather, F. A.: Gustaf Lindström (minnesruna i »The Geological Magazine», Juli 1901).

Bergman, C. J.: Gottländska skildringar och minnen. Andra upplagan (delvis bearbetad af förläggaren). Visby 1901.

Bergman, C. J.: Visby. Korta anteckningar om stadens topografi etc. Fjärde öfversedda upplagan. Visby 1901.

Berlin, K. A.: Gamla gårdar och stugor på Gottland (i Svenska turistförningens årsskrift 1904). Sthlm 1904.

Berättelser: Styrelsens för Gottlands enskilda bank berättelse till ordinarie bolagsstämman den 4 s 1901; Gottlands enskilda banks revisionsberättelse för år 1900; revisionsberättelse för Visby spritvaruförsäljningsaktiebolag 1899—1900; berättelse till Gottlands järnvägsaktiebolags ordinarie bolagsstämma 2/3 1901; berättelse öfver djurskyddsföreningens verksamhet för år 1900; berättelse om Gottlands läns hushållningssällskaps verksamhet 1898 och 1899; fiskeritillämningsmannens berättelse för 1900; berättelse öfver Gottlänningens tryckeriaktiebolags verksamhet 1900; revisionsberättelse öfver d:o; styrelseberättelse till Klintehamn — Roma järnvägsaktiebolags revisorer etc. för 1900; revisionsberättelse i d:o; berättelse öfver Gottlands kreatursförsäkringsbolags verksamhet 1900; Gottländska missionsförbundets årsberättelse och matrikel för 1900; berättelse öfver ångfartygsaktiebolaget, Gottlands verksamhet 1900; berättelse om D. B. V:s sparbanks verksamhet 1900; revisionsberättelse öfver kyrkorådets i Visby räkenskaper och förvaltning 1900; årsberättelse från Förste provinsialläkaren i Gottlands län för 1900; revisionsberättelse öfver skolrådets i Visby räkenskaper 1900; berättelse angående verkställd granskning af Gottlands hypoteksföreningens förvaltning och räkenskaper 1900; Roma sockerfabriksaktiebolags styrelseberättelse räkenskapsåret 1900—01; revisionsberättelse öfver landstingets räkenskaper 1900; revisionsberättelse öfver Visby stads räkenskaper 1900; revisionsberättelse öfver länsassistentens räkenskaper 1900; allt Visby 1901, och sedan årligen återkommande under perioden.

Berättelse öfver kemiska stationens verksamhet 1900—01 jan.—sept., d:o okt.—dec. 1901; styrelsens för aktiebolaget Gottlands ponnystuteri förvaltningsberättelse för räkenskapsåret 1901—02; revisionsberättelse angående folkskoleväsendets räkenskaper: allt Visby 1902, och sedan årligen återkommande.

Förvaltningsberättelse för Visby exportslakteri år 1903; styrelse- och revisionsberättelse för Konservaktiebolaget Fenix 1 jan. 1903—31 mars 1904; styrelsens för Karlsö jakt- och djurskyddsföreningens aktiebolag berättelse för 1903, allt Visby 1904, och följande år återkommande.

Bolagsordningar: för Aktiebolaget Gottlands ponnystuteri, Visby 1902; för Aktiebolaget Visby nykterhetsvårdshus, Visby 1902; för Gottlands torrfabriksaktiebolag, Visby 1902; för Roma sockerfabriksaktiebolag, Visby 1902; för Aktiebolaget Visby silikattegelabrik, Visby 1903; för Konservaktiebolaget Fenix, Visby 1903; för Aktiebolaget Hide, Visby 1904; för Ångfartygsaktiebolaget Visborg, Visby 1904; för Martebo tegelbruksaktiebolag, Visby 1904; för Slite kalkverksaktiebolag, Visby 1905; för Klintehamns mekaniska verkstads aktiebolag, Visby 1905.

Brate, E.: Ardrestenarna (i Arkiv för Nordisk filologi, b. 18 = N. f. 14, h. 2). Lund 1901.

Broekderff-Ahlefeldt, L.: Vom Hundersten — — ins Tausendste. Bremen (1902).

Byggnadsordning för Visby stad. Visby 1903.

Cederchiöld, G.: Svensk namnforskning (i Nordisk tidskrift, h. 2, 1904). Sthlm 1904.

Chapman, Jones and Bather: On some Fossils of Wenlock Age from Mulde near Klinteberg, Gotland. (Annals and Magazine of Natural History. Ser. 7, Vol. VII, Febr. 1901).

(Eggertz, E.): Visby och omnejd. Andra omarbetade upplagan. Göteborg 1901.

Fahnehjelm, O.: Långs kvarn vid Visby. Sthlm 1902.

Förhandlingar, Gottlands läns landstings. Visby 1901 och följande år.

Förslag och frågor, som komma att behandlas vid Gottlands läns landsting. Visby 1901 och följande år.

Gottlands Allehanda, 1902: Führer durch Wisby und Gotland. Herausgegeben von —. Visby 1902.

Graff, K.: Alt-Wisby auf Gotland (in »Himmel und Erde». Jahrg. 18). Berlin 1905.

Gustafson, Gabriel: Grafundersökningar på Gottland, VII. (Antikvarisk tidskrift för Sverige, del 9, h. 4). Sthlm 1905.

Hanner, J. V.: Ödekyrkorna på gottländska landsbygden (i Svenska turistförningens årsskrift 1903). Sthlm 1903.

Hildebrand, H.: Sveriges medeltid, III: 4—6. Sthlm 1901—1903.

Hjelmqvist, Th.: Bidrag till tolkningen af Guta-saga (i Arkiv för Nordisk filologi, b. 19 = N. f. 15, h. 2). Lund 1902.

- Hollender, A.: Om Sveriges nivåförändringar efter människans invandring. Akad. afh. Sthlm 1901.
- Hulander, O.: Gottlands kornskörd för året (ur Svenska bryggareföreningens månadsblad). Sthlm 1904.
- Kataloger och förteckningar: från Visby högre allmänna läroverk, från Visby högre flickskola och från Visby folk- och småskolor, öfver ledamöter i föreningen Gottlands fornvänner; allt årligen.
- Klintberg, M.: Förteckning öfver Visby högre allmänna läroverks medaljsamling, II. Visby 1905.
- Levin, H.: Bidrag till Visby stifts historia (i Kyrkohistorisk årsskrift 1902, h. 3, 4).
- Lindström, G.: Researches on the visual organs of the trilobites. (Svenska Vetenskapsakademiens handlingar, b. 34, n:r 8). Sthlm 1901.
- Läffler, L. Fr.: Runinskriften på den gottländska Rocsstenen. (Svenska Fornminnesföreningens tidskrift, b. 11, h. 2). Sthlm 1901.
- Läffler, L. Fr.: Den gottländska Taksteinersäggen, en svensk mytbildning i nyare tid. (Svenska landsmålen XIX: 6). Sthlm 1903.
- Läffler, L. Fr.: Den gottländska Taksteinersäggen. Ytterligare meddelanden. (Svenska landsmålen, XIX: 6). Sthlm 1905.
- Matrikel öfver S:t Johanneslogen n:r 16 S:t Nicolans i Visby. Visby 1902 och 1904.
- Matrikel, Skepparegillet i Visby, för 1901.
- Mauzy, L.: L'île de Gotland et les représentations théâtrales de Visby 1901 (i »Le tour de monde» 1902).
- Montelius, Oscar: Statens historiska museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. Sjunde upplagan. Sthlm 1901.
- Montelius, O.: Solens hjul och det kristna korset (i Nordisk tidskrift, h. 1, 2, årg. 1904). Sthlm 1904.
- Munthe, H.: Stratigrafiska studier öfver Gottlands silurlager. (Geologiska föreningens i Stockholm förhandlingar, b. 24, h. 4). Sthlm 1902.
- Månadsblad, Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens för 1896—1902. Sthlm 1901—1904.
- Noreen, A.: Vårt språk. Lund 1903.
- Noreen, A.: Altschwedische grammatik, Lief. 3, 4. Halle 1903—1904.
- Nordin, F.: Till frågan om de gottländska bildstenarnas utvecklingsformer (i »Till Oscar Montelius 19/10/03»). Sthlm 1903.
- Olsen, E.: Öfersikt af Riksbankens afdelningskontors i Visby rörelse åren 1851—1900. Sthlm 1901.
- Pipping, H.: Gottländska studier. Uppsala 1901.
- Pipping, H.: Om runinskrifterna på de nyfunna Ardrestenarna. Uppsala 1901.
- Pipping, H.: I—Umlaut und U—Brechung in den nordischen Sprachen (in Neuphilologische Mittheilungen. Helsingfors 1902).
- Pipping, H.: Om Pilgårdsstenen (i »Nordiska studier»). Uppsala 1903.
- Pipping, H.: Nya Gottländska studier. (Göteborgs högskolas årsskrift 1904). Göteborg 1904.
- von Post, L.: En profil genom högsta litorinavallen på södra Gottland. (Geologiska föreningens i Stockholm förhandlingar, b. 25, h. 6). Sthlm 1903.
- Redogörelser: för Visby stifts missionssällskap, Visby stadsmissionsförenings verksamhet, Visby högre allmänna läroverk, Visby högre flickskola och Visby folk- och småskolor, för verksamheten vid Gottlands läns frökontrollanstalt och Gottlands läns folkhögskola; samtliga årligen.
- Reglementen: för hästpremieringen, Visby 1901; för folkundervisningen inom Barlingbo distrikt, Visby 1901; för undervisningen i Prinsessan Eugénies barnhems skola, Visby 1901; för folkundervisningen inom Hellvi distrikt, Visby 1903; för folkundervisningen inom Lärbro distrikt, Visby 1903; för Visby arbetares sjuk- och begravningskassa, Visby 1903; för fattigvården i Visby, Visby 1903; för folkundervisningen inom Björke distrikt, Visby 1903; för Sällskapet D. B. V:s sparbank, Visby 1904; för Gottlands läns hushållningssällskaps egnahems-lånerörelse, Visby 1904; och för folkundervisningen inom Stenkumla distrikt, Visby 1905.
- Ruhe, A.: Gottska Sanden (i Svenska turistföreningens årsskrift 1903). Sthlm 1903.
- (Rydellius, G.): Wisby, der nordische Hauptort der alten Deutschen Hansa. Insel Gotland, Schweden. Sthlm 1902.
- Salin, B.: Die altgermanische Thierornamentik. Sthlm 1904.
- Samlingar af kommunala stadganden för Visby stad. Visby 1904.
- Schoener, G.: Die Insel Gotland (in »Globus»). Braunschweig 1904.
- Schumann, C.: Segelfarth und Robbenjagd auf der Ostsee (in Das Waidwerk für 15 Sept. 1903), Neudamm 1903.
- Spegel, H.: Rudera Gothlandica, h. e. guthi lands karmr. Utgifven af O. V. Wennersten. Visby 1901.
- Stadgar: för sällskapet U. D. i Visby, för Visby arbetareförenings begravningskassa, för Djurskyddsföreningen, för Visby arbetareförenings föreläsningssanstalt, för tjuvföreningar på Gottland, för fabriks- och handtverksföreningen i Visby, för sjulfhjälpsföreningen Syskonbandet, för hushållningssällskapet, för Visby stifts bibelsällskap, för plåtslagareförbundet i Visby, för Gottlands barnmorskeförening, för fruntimmerssamfundet i Visby, allt Visby 1901;
- för föreningen Gottlands hästvänner, för Gottlands militärförening, för musikaliska sällskapet i Visby, för mellersta Gottlands mejeriförening, för Gottländska föreningen för de blindas väl, för Gottlands läkareförening, för föreningen vid Gottlands artillerikår N. N., för Visby schacksällskap, för Gottlands biodlareförening, för södra Gottlands nykterhetsförbunds sjuk- och begravningskassa, för Gottlands norra härads kreatursförsäkringsförening, för grundlogerna S:t Olof m. fl. tillhörande nationalgoodtemplarorden i Visby, för gottländska missionsförbundet, för understödsförbundet n:r 3 i Visby, för Lina tings kreatursförsäkringsförening, allt Visby 1902;
- för logen n:r 28 S:t Klemens I. O. O. F. af Sverige, för officerarnes målskjutningsförbund på Gottland, för Tekniska skolan i Visby, för Borgarföreningen i Visby, för Visby hollklub, för Gottlands blindhem, för tjuvföreningar på Gottland, för föreningen Hem för pauvres honteux i Visby, för ungdomsföreningen Heimdal XV i Hemse, för Gottlands barnmorskeförenings understödsfond, för Strömma handels- och industriförening i Stånga, för Roma kristliga ungdomsförening, för föreningen Gottlands fornvänner, för Visby stadsbibliotek, för Bäla skyttegille, för föreningen Syskonbandet, allt Visby 1903;
- för Lokrune sjuk- och begravningsförening, för Gottlands fjäderåfvelsförening, för lots- och fyrpersonalens begravningskassa, för Klinte sjuk- och begravningskassa, för Visby stadsmission, för officerarnes målskjutningsförbund på Gottland, för Gottlands kornodlareförening, för Gottlands fångvårdsförening, för sjuk- och begravningsföreningen M. V., för Lärbro sparbank, för Visby klubb, för föreningen Gnistan, för Gottlands djurskyddsförening, för H. G. T. O:s i Visby sjuk- och begravningskassa, för Fole mekaniska verkstads arbetares sjuk- och begravningskassa, allt Visby 1904;
- för södra Gottlands nykterhetsförbund, för föreningen H. V., för Gottlands militärförening, för Visby allmänna nykterhetskommitté, för sjuk- och begravningsföreningen F. B., för föreningen Folkets hus, för Gottlands läns lasarett och kurhus (ordningsstadgar vid), för Västkinde landmannaförening, för sällskapet G. E. i Visby, för sällskapet U. D. i Visby, för Fole sjuk- och begravningskassa, för Visby skyttegille m. fl., för Boge skyttegille, för Gottlands norra härads kreatursförsäkringsförening, för Gottlands soldatmissionssällskap, för föreningen Thjelvar, allt Visby 1905.
- Sylvan, J. O.: Om skolbarnplanteringarna på Gottland (i Skogsvårdsföreningens tidskrift, årg. 1). Sthlm 1903.
- Sällskapet D. B. V:s sparbank i Visby 1830—1905. Göteborg 1905.
- Wijkmark, A.: Gottlands trupper 1811—1904. Sthlm 1904.
- Wiman, C.: Über die Borkholmer Schicht im mittelbaltischen Silurgebiet. (Bulletin of the Geological Institution of Uppsala No 10, Vol. V. Part 2). Uppsala 1901.
- Wisby (in »de Nederlandsche Toerist» för 1902, gedr. to Amsterdam).
- Wisby. Die Geschichte und die Alterthümer der ehemaligen Hausstadt. Visby 1901.
- Wisby fornlänningar m. m., efter den af C. J. Bergman omarbetade 5:te upplagan. Sjätte uppl. Visby 1901.
- (Wennersten, O. V.): Gottländska kyrkor i ord och bild, utgifna af Gottlänningens redaktion (h. IV—VI). Visby 1901—03.
- Wennersten, O. V.: Om förhistoriska gårdar och vägar på Gottland. Föredrag i Urd den 7 november 1902. Visby 1902.
- Wennersten, O. V.: Teratologiska iakttagelser å gottländska exemplar af Juglans regia L. (Bih. till Svenska Vetenskapsakademiens handlingar, b. 28, afd. III, n:r 6). Sthlm 1902.
- Wennersten, O. V.: Bidrag till en nyttig ordbok. I. Uppsala 1903.
- Wennersten, O. V.: Gottlandsböcker (i Folkbiblioteksbladet 1904, h. 2. Sthlm 1904). — Dessutom skildringar af gottländska fornminnen och folkseder i Gottlands Allehanda 1901—1905, Gottlands-Posten 1904, Idun 1905, Svenska Dagbladet 1903 och 1904, Vårbrödd 1905.
- Wennersten, O. V.: Samtahl emellan Rasmus Glammungs och Botel Liffedarfe 1771. Visby 1905.
- Åkerhielm, E.: Vår sommarsaga från Gottlands kuster. (Svenska turistföreningens årsskrift 1905). Sthlm 1905.

Följande tidningar och periodiska skrifter hafva utgifvits: Gottlands Allehanda, Gottlänningen, Gottlands-

Posten, Gottlands missionstidning, Bibel- och missionsvännen, länskungörelser, domkapitlets cirkulär, alla åren 1901—1905, hvartill komma profnummer af tidningen Guten år 1905.

Slutligen är att omförmåla utgifvandet af en ny, särdeles fullständig och väl uppställd *Gottlands läns- och adresskalender*, hvars tryckning påbörjades i slutet af år 1905, hvarefter kalendern utkom på våren innevarande år. Till

de med utgifvandet af denna kalender förbundna kostnaderna har Landstinget bidragit med 500 kronor och Gottlands enskilda bank med 150 kronor, men för hvad som därutöver erfordrats till betäckande af berörda, icke obetydliga kostnader har annan tillgång icke stått till utgifvarens förfogande än ersättningen för de i kalendern införda annonser och själva försäljningspriset.

2. Invånare.

För länets *folkmängd* vid slutet af hvarje år under perioden redogöres i bilagda **tabell 1**.

Af denna tabell inhämtas, att folkmängden vid 1905 års slut utgjorde enligt prästerskapets uppgifter 53,399 och enligt mantalslängderna 53,172 personer. Då folkmängden i länet vid slutet af år 1900 uppgick till 52,781 personer enligt prästerskapets uppgifter och 52,437 enligt mantalslängderna, har således äfven under denna, likasom under närmast föregående period, en ökning i folkmängdssiffran ägt rum, enligt meranämnda uppgifter med 618 och enligt mantalslängderna med 735 personer; dock har ökningen, anmärkt såsom obetydlig redan under förra perioden, under den sist tilländagångna varit afsevärdt mindre än då beträffande den kyrkskrifna befolkningen, och endast med talet 17 överskridit den ökning, som i den förra femårsberättelsen konstaterats i fråga om folkmängden enligt mantalslängderna. Därtill kommer, att ökningen åren 1901—1905 ej skett gradvis, i det att åren 1903 och 1905 visa en tillbakagång, det förra året i afseende på folkmängden enligt prästerskapets uppgifter och året 1905 i afseende på folkmängden enligt mantalslängderna. Att märka är äfven, att folkökningen egentligen varit till godo för Visby stad, som sett sin folkmängd växa, enligt prästerskapets uppgifter från 8,376 till 9,003 och enligt mantalslängderna från 8,202 till 8,746, under det att landsbygdens befolkning enligt mantalslängderna endast ökats från 44,235 till 44,426, men enligt prästerskapets uppgifter minskats från 44,405 till 44,396. I ändamål att ytterligare belysa folkmängdsförhållandena inom länet meddelas följande uppgifter angående antalet lefvande födde och döde samt emigranter och immigranter under perioden:

År.	Lefvande födde.	Döde.	Emigranter.	Immigranter.	Ökning (+) eller minskning (—).
1901	1,129	968	241	123	+ 43
1902	1,180	834	356	88	+ 78
1903	1,090	871	412	88	— 105
1904	1,106	871	219	87	+ 103
1905	1,113	899	216	94	+ 92
Summa	5,618	4,443	1,444	480	+ 211

Enligt dessa uppgifter har antalet lefvande födde öfverstigit antalet döde med 1,175 (1,193 under förra perioden), hvaremot antalet emigranter öfverstigit antalet immigranter med 964 (586 under förra perioden); och skulle följaktligen

nu anförda siffror utvisa en ökning i folkmängd af endast 211 personer. Skillnaden emellan denna ökning och den ökning, som förut här ofvan angifvits, skulle alltså utgöras af det öfverskott, som efter verkställda ut- och inflyttningar till och från andra orter inom riket kommit länet till godo.

Angående sjukdoms- och dödsfall i vissa gängse *sjukdomar* under perioden lämnar en på vederbörande läkares uppgifter grundad öfersikt i nämnda hänseende närmare upplysning. Af denna öfersikt, intagen i *tabell A*, inhämtas visserligen, att under de tre första åren af perioden ett jämförelsevis högt antal fall af difteri och stryppsjuka förekommit, likasom att under år 1905 förhållandet varit det samma med scharlakansfeber, men någon mera utbredd eller svårartad epidemi kan icke genom dessa sjukdomar sägas hafva varit för handen.

Angående tuberkulosens utbredning inom länet har af Gottlands läkareförening åren 1904 och 1905 verkställts undersökning, af hvilken framgår, att vid tiden för nämnda undersökning antalet lungotsotssjuka uppgick till 162, eller 0.30 procent af länets befolkning, en siffra som, jämförd med

Tab. A. Sjukdoms- och dödsfall i vissa gängse sjukdomar i Gottlands län åren 1901—1905.

Sjukdomar.	År 1901.		År 1902.		År 1903.		År 1904.		År 1905.	
	Insknade.	Döde.	Insknade.	Döde.	Insknade.	Döde.	Insknade.	Döde.	Insknade.	Döde.
Mässling	—	—	6	—	888	18	1	—	9	—
Scharlakansfeber	41	3	12	1	21	3	9	—	196	9
Tarmtyfus	54	11	16	2	14	—	13	—	24	1
Inhemsk kolera (barnkolera)	11	5	2	2	—	—	3	3	19	6
Påssjuka	—	—	1	—	76	—	2	—	—	—
Kikhosta	177	12	129	2	—	—	83	2	107	—
Influensa	136	4	85	—	173	—	300	—	175	2
Difteri och stryppsjuka	461	36	254	12	353	26	73	6	94	5
Barnsängsfeber	1	—	4	3	4	—	8	2	4	—
Frossa	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Smittosam ögonsjukdom	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Akut lung- och lungsäcksinflammation	164	19	126	14	111	24	124	13	203	28
Akut katarr och inflammation i luftstrupe och luftför	587	13	433	3	459	9	527	6	447	9
Do i tarmarna, diarré	266	14	148	7	152	5	206	6	324	16

den kända siffran i ett nordligare län, synes utvisa, om icke annat, så åtminstone det, att lungsotsfrekvensen på Gotthland ej är större än inom öfriga, i sådant afseende ogynnsamt ställda län i riket. Af de sålunda befintliga 162 sjuke voro 67 män och 95 kvinnor, samt 45 hemmahörande i Visby och 117 boende på landsbygden. 86 af dem (38 män och 48 kvinnor) voro ogifta samt 70 (24 män och 46 kvinnor) gifta. Om 5 män och 1 kvinna saknades uppgift i sistnämnda hänseende. Beträffande de sjukas yrke eller sysselsättning tillhörde 74 jordbrukare- och jordbruksarbetareklassen, 25 voro arbetare med annan sysselsättning, 12 handverkare, 9 handlande, 8 tjänarinnor, 6 tjänstemän, 5 militärer, 5 sjömän, 3 sömmerskor och 1 vaktmästare. Angående 14 fanns ej någon anteckning om yrke. Inom olika åldersklasser förekom sjukdomen sålunda:

	M.	Kv.		M.	Kv.
5—10 år	2	—	20—40 år	37	54
10—15 »	3	5	40—60 »	12	23
15—20 »	8	10	60 år och däröfver	5	3

Särskildt beaktansvärdt härvid framstår det faktum, att långt mer än hälften af samtliga sjukdomsfall tillhör åldersperioden 20—40 år, alltså den period, då arbetskraften i allmänhet är som störst.

I fråga om den ställning, såväl befintliga *sekt*er som ordningar inom folkkyrkan mer eller mindre motverkande riktningar, tillhörande samma folkkyrka, intaga till denna, har någon nämnvärd förändring icke ägt rum under perioden. Anledning till stridigheter på det andliga området har veterligen icke heller från något håll gifvits.

På därom af åtskilliga personer i Klinte socken gjord underdånig ansökning har Kungl. Maj:t enligt nådig resolution den 18 mars 1904 funnit godt förklara den församling, sökandena såsom hafvande omfattat metodistepiskopalkyrkans lära och församlingsordning anmält sig vara sinnade att bilda, af staten erkänd med rätt till offentlig religionsöfning under de villkor och bestämmelser, som stadgas i nådiga förordningen angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning den 31 oktober 1873. Därjämte har Kungl. Maj:t den 20 maj 1904 lämnat metodistepiskopalförsamlingen i Visby tillstånd att besitta fasta egendomen nr 37 och 39 i Klinterotens 2:dra kvarter inom Visby stad, hvilken fastighet af församlingen förvärfvats för beredande af boställe åt dess predikant.

Civila äktenskap hafva under perioden ingåtts till ett antal af 2 inför magistraten i Visby, 11 inför kronofogden i Norra fögderiet och 60 inför kronofogden i Södra fögderiet, hvilket antal med 15 öfverstiger antalet dylika äktenskap under nästföregående period.

Verksamheten för *nykterhetens befrämjande* har ingalunda legat nere under perioden. Särskildt inom Visby stad har nykterhetsarbetet bedrifvits med mycken ifver och kraft samt år efter år vunnit allt större utbredning. Tillslutningen har dock här, såsom annorstädes, företrädesvis skett från den arbetande klassen. Förutom de tre goodtemplarordnarne Världsgoodtemplarorden, Hickmanska goodtemplarorden och Nationalgoodtemplarorden, hvilka länge varit i Visby representerade genom flere loger, hafva under perioden upp-

stått än flere nykterhetsföreningar, såsom Templarorden, Verdandi och Tre svärd, den sistnämnda till medlemmar endast upptagande män. För att med uppmärksamhet följa företeelser och förhållanden på ifrågavarande område och i viss mån förena samtliga nykterhetsförbund till samverkan och gemensamt uppträdande, där sådant kan anses böra ifrågakomma, är sedan flere år tillbaka bildad en särskild kommitté, benämnd Visby allmänna nykterhetskommitté och bestående af medlemmar, utsedda från de olika nykterhetsföreningarne. En kraftig insats i nykterhetsarbetet gjordes sommaren 1905, då i Visby på initiativ af denna kommitté och med understöd i penningar jämväl af stadsfullmäktige anordnades en populärvetenskaplig nykterhetskurs, hvars föreläsningar, talrikt besökta af folk ur alla samhällsklasser, följdes med stor uppmärksamhet. På tal om nykterhetsarbetet bör äfven rättvisligen erkännas, att Visby spritvaruförsäljningsaktiebolag genom det sätt, hvarpå bolaget utöfvat sin verksamhet, i väsentlig mån underlättat detta arbete.

Vid ett, i samband med ofvan omförmälda nykterhetskurs hållet, ungdomsmöte i Roma gafs genom bildandet af Gotthlands ungdomsförbund (G. U. F.), hvarom förslag då väcktes, en välbehöflig väckelse åt arbetet för de unga på Gotthland, som visat en lofvande begynnelse, särskildt i Visby.

Under de två sista åren af perioden uppgifves *agitation* i *socialistisk riktning* hafva börjat bedrifvas äfven inom detta län, nämligen i Visby.

Brott, som medfört dödsstraff, har under perioden icke förekommit, men väl åtskilliga gröfre brott eljest föröfvats. Den skyldige i afseende å ett år 1904 begånget dråp, det enda fall af misshandel, som medfört dödlig utgång, tillhörde emellertid ej länet.

Beträffande den *ekonomiska ställningen* inom länet, torde denna, för såvidt fråga är om den jordbruksidkande delen af länets befolkning, med afseende å skörderesultatet under de särskilda åren af perioden kunna betecknas såsom god, ett förhållande som, då enahanda omdöme afgifvits i förta femårsberättelsen, jämväl synes framgå däraf, att någon afsevärdare ändring i spannmålsprisen icke under perioden ägt rum. Emot tillförlitligheten af en dylik uppfattning skulle möjligen tala, att dagsverksprisen stigit under perioden med omkring 20 procent. Mindre olägenhet har dock säkerligen vållats jordbrukaren däraf än af den mer och mer ökade svårigheten att för jordbruket erhålla behöflig arbetskraft. För arbetarebefolkningen hafva de höjda lönerna knappast medfört någon förbättring i deras ställning, enär lifsförnödenheterna samtidigt stigit i motsvarande grad. Härmed är ej sagdt, att icke äfven den arbetande klassens ställning i ekonomiskt afseende varit god under perioden. Tvärtom måste det erkännas, att numera i hvarje arbetares hem, för såvidt den i regeln höga arbetsförtjänsten användes med sparsamhet och omtanke, råder ett visst, för ett eller annat tiotal år tillbaka okänt välstånd.

Såsom ägnade att i sin mån belysa det ekonomiska tillståndet inom länet under perioden meddelas härjämte åtskilliga uppgifter angående antalet inkomna lagsökningar, antalet personer, som ålagts betalningsskyldighet, och sammanräknade kapitalbeloppet, för hvilket betalningsskyldig-

het ålagts, allt i öfverensstämmelse med de till Justitiedepartementet årligen ingående uppgifter rörande utsökningsmålen såväl hos Konungens Befallningshafvande som hos öfverexekutor i Visby:

År.	Antal inkomna lagsökningar.		Antal personer, som ålagts betalningsskyldighet.		Belopp, för hvilket betalningsskyldighet ålagts, i kronor.	
	Hos Konungens Befallningshafvande.	Hos öfverexekutor i Visby.	Hos Konungens Befallningshafvande.	Hos öfverexekutor i Visby.	Hos Konungens Befallningshafvande.	Hos öfverexekutor i Visby.
1901	168	26	87	16	60,454.29	15,926
1902	177	29	93	17	42,255.15	16,977
1903	245	22	105	11	51,079.91	13,633
1904	132	23	86	15	75,083.94	12,925
1905	183	20	118	10	61,321.46	14,445
Summa	905	120	489	69	290,194.75	73,906

äfvensom angående antalet exekutiva auktioner och därvid erhållna köpeskillningar hos nämnda myndigheter, samt angående antalet konkurser i Visby och i länets båda domsagor:

År.	Antal exekutiva auktioner.		Därvid erhållna köpeskillningar.		Antal konkurser.		
	Hos Konungens Befallningshafvande.	Hos öfverexekutor i Visby.	Hos Konungens Befallningshafvande.	Hos öfverexekutor i Visby.	Vid rådstufvurätten i Visby.	Vid Gottlands norra häradsrätt.	Vid Gottlands södra häradsrätt.
1901	5	1	30,750	15,000	9	6	9
1902	5	—	23,730	—	3	5	4
1903	10	—	46,995	—	3	4	4
1904	9	—	121,535	—	3	12	2
1905	9	2	78,200	19,000	6	7	6
Summa	38	3	301,210	34,000	24	34	25

Jämför man dessa siffror med motsvarande siffror från förra perioden, finner man, att i medeltal antalet konkurser varit detsamma under bägge perioderna, men att däremot medeltalet af såväl antalet personer, hvilka ålagts betalningsskyldighet, och därvid utdömdt kapitalbelopp som antalet exekutiva auktioner varit väsentligen lägre under den sist förflutna perioden än under den näst föregående, hvadan den då anmärkta minskningen i åtminstone antalet mål af sistnämnda två kategorier således fortfarande synes existera.

Enligt Chefens för Justitiedepartementet ämbetsberättelser utgjorde summan af *intecknad gäld* i länet:

Vid slutet af:	Intecknad belopp. Kronor.	Taxeringsvärde. Kronor.	Intecknad belopp i % häraf.	Ökning (+) el. minskning (—) från föreg. år.
År 1901	19,838,000	45,797,100	43.3	+ 1.4
> 1902	20,435,000	46,342,900	44.1	+ 0.8
> 1903	20,260,000	49,118,600	41.2	— 2.9
> 1904	20,672,000	49,312,600	41.9	+ 0.7
> 1905	21,115,000	49,782,400	42.4	+ 0.5

På grund af nådiga kungörelsen den 17 juni 1904 angående allmänna villkor och bestämmelser för den af Kungl. Maj:t och Riksdagen beslutade *egnahems-lånerörelse* har Hushållningssällskapet med år 1905 börjat verka såsom förmedlare af sådana lån. I och för ändamålet hafva från Statskontoret utbekommit 29,300 kronor, af hvilket belopp utaf sällskapet disponerats 23,725 kronor till 10 lån för jordbrukslägenheter och 5,075 kronor till 7 lån för bostadslägenheter. Återstående beloppet, 500 kronor, som icke disponerats, har till Statskontoret återlevererats. Resultatet af Hushållningssällskapets ifrågavarande verksamhet år 1905 var alltså, att för 17 arbetare bereddes tillfälle att bilda egna hem. Af dessa 17 voro 3 kvinnor, de öfriga män. Af de utaf dem inköpta 10 jordbrukslägenheterna och 7 bostadslägenheterna voro 6 jordbruks- och 3 bostadslägenheter obebyggda, de öfriga bebyggda och i sådant skick, att inflyttning i dem omedelbart kunde äga rum. De nya egna hemmen inom länet äro förlagda: 1 inom hvar och en af Lokrume, Lummelunda, Föllingbo, Sjonhems, Viklau, Vänge, Guldrupe, Stenkumla, Hogräns, Atlingbo, Fröjels, Alfva, Hemse, Rone och Eke socknar samt 2 inom Västkinde socken. Vid årets slut hade 4 låntagare utfått hela de dem beviljade lånen med 6,450 kronor och 2 låntagare delar af sina lån med 3,425 kronor, hvaremot öfriga 11 låntagare dittills icke kunnat prestera för lånens utlämnande erforderliga äganderätts- och andra handlingar.

Byggnadsverksamheten under perioden kan icke sägas hafva varit af någon större omfattning. Af de mera anmärkningsvärda byggnadsföretag, som under de särskilda åren blifvit utförda, förtjäna följande att här omnämnas jämte kostnaden för desamma:

år 1901 Visby exportslakteris och konserverfabriks byggnader, bestående af en fabriksbyggnad, inrymmande fabriks- och kontorslokaler, en slakthall för nöt och svin med ett kokeri för korfvaror o. d., ett häst-, nöt- och svinstall samt en byggnad med bostadsrum för betjäning, allt för en kostnad af omkring 70,000 kronor;

år 1901 Aktiebolaget Klintebys potatismjölfabriks byggnader, hvilka kräft en kostnad af omkring 55,000 kronor;

år 1902 Kemiska stationens i Visby nybyggnad, för en kostnad, förutom tomten, af 50,000 kronor;

år 1903 fullbordandet af Visby domkyrkas yttre restaurering, omfattande hufvudsakligen arbeten, hvarigenom klerestoret, förut doldt under sidoskeppens yttertak, frigjorts, takkonstruktionen å det s. k. kapellet helt och hållet och stilenligt förändrats samt portaler, fönster, fialer m. m. restaurerats, allt för en kostnad af omkring 160,000 kronor;

år 1903 Riksbankens ombyggda hus, med lokaler utom för det hit förlagda afdelningskontoret äfven för post, telegraf och telefon, för en kostnad af omkring 130,000 kronor;

år 1903 det nya lasarettet och kurhuset med därtill hörande fasta inventarier, för en kostnad af 441,356 kr. 44 öre;

år 1903 D. B. V:s sparbankshus, för en kostnad (jämte tomten) af omkring 130,000 kronor;

år 1904 Dalhems kyrkas yttre restaurering, för en kostnad af omkring 45,000 kronor;

år 1904 å Gottlands artillerikårs nya kasernområde uppförda följande byggnader: ett ridhus af tegel, ett vinterstall, likaledes af tegel för 100 hästar, ett sommarstall af trä för 60 hästar och ett sjukstall af tegel, isoleradt i två afdelningar, för 4 hästar i hvardera afdelningen och med rum för tjänstgörande veterinären, allt för en kostnad af 121,000 kronor;

år 1905 det för hospitalets räkning omändrade gamla lasarettet, för en kostnad af omkring 60,000 kronor;

år 1905 Visby stads elektricitetsverk, för en kostnad af omkring 250,000 kronor;

år 1905 fullbordandet af Vamlingbo kyrkas inre restaurering, för en sammanlagd kostnad af omkring 8,000 kronor;

år 1905 Gottlands infanteriregementes nya kaserner, omfattande en kanslibyggnad, tre kasernbyggnader, beräknade hvar och en för 400 man, en matsalsbyggnad med tillhörande kök, ett gymnastik- och exercishus samt ett varmbadhus, allt för en kostnad, däri icke inberäknad kostnaden för vatten- och aflöppsledningar, uppvärmning samt elektrisk belysning, af omkring 880,000 kronor; samt

år 1905 Fårösunds kustartilleridetachements kasern och underofficersbyggnad vid Fårösund med tillhörande ekonomihus, för en kostnad af 112,000 kronor.

Att märka äro dessutom befästningsanläggningarna vid Tingstäde och Fårösund, äfvensom konserveringsarbetena å Visby stadsmur, hvilka senare pågått under hela perioden och först under innevarande år afslutats samt medfört en sammanlagd kostnad af omkring 30,000 kronor. I den utanför södra stadsmuren belägna stadsdelen Södervärn hafva under perioden uppförts ett sjuttioal nya hus, hvadan byggnadsverksamheten å nämnda plats varit ganska liflig, hvilket äfven framgår däraf, att, då fastighetstaxeringsvärdet därstädes år 1900 utgjorde 124,700 kronor, hade samma värde år 1905 stigit till 291,700 kronor.

Intresset för de gamla *gottländska folklekarna* har under perioden vidmakthållits.

Vid den stora idrottsfesten i Stockholm år 1903 representerades Gottland af fyra lag bollspelare och idrottsmän, hvilka med heder deltog i täflingarna och i de speciellt gottländska idrotterna hemförde vackra pris och erkännanden. År 1904 hölls den sjätte allmänna gottländska idrottstävlingen å östra byrummet på den då till utställning nyligen använda platsen. 154 idrottsmän täflade då i park, 120 i varpa och 41 man i stångstörning, höjd- och längdsprång, stafsprång och kappsprungning. Kommittén för täflingarna hade dessutom anordnat täflingar till häst för den till neutralitetsskyddet hit kommenderade kavalleriafdelningen. Det var första gången sådana hölls på Gottland, hvarför de följdes med stort intresse.

Infanteriregementet har årligen anordnat idrottstävlingar midsommardagen, och har det därvid visat sig, att de gottländske beväringssynglingarne, hvilka alla i sin hemort öfvat folklekar, med framgång upprätthållit gottlänningarnes anseende såsom idrottsmän. Sedan Gottlands artillerikår numera tilldelats stamhästar, hafva dess officerare de senare åren på midsommardagen haft täflingar i hinderlöpfung.

Vintern 1905 voro traftäflingar anordnade å Bogeviden vid Slite.

Skytteverksamheten har sedan det stora uppsvinget från 1900 till 1901, då antalet föreningar ökades med 12 och de aktiva medlemmarnes antal med 819, gått en jämn och stadig utveckling till mötes. Af det ökade antalet föreningar skulle man visserligen hafva väntat, att medlemsantälets ökning varit större än det hundratal, hvartill ökningen emellertid uppgått, men att så ändå icke är fallet beror därpå, att föreningar med för stora verksamhetsområden uppdelats i mindre föreningar. Ett anmärkningsvärdt förhållande är dock, att Gottlands skytteförbund i förhållande till provinsens folkmängd står i främsta ledet bland skytteförbunden i riket. Också finnes en skjutbana i nästan hvarje socken.

Utom statsanslaget har förbundet åtnjutit understöd af länets landsting, åren 1901 och 1902 med 300 kronor per år, hvilket belopp sedermera ökats till 500 kronor per år. Dessutom hafva Landstingets ledamöter skänkt en större vandringspokal, hvarom täfling årligen äger rum. Ytterligare uppmuntran har förbundet rönt därigenom, att det samma från Svenska kvinnoföreningen för fosterlandets försvar fått emottaga såsom gåfva 10 stycken musergevä. Under år 1905 inrättades med Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd ett varulotteri för åstadkommande af medel till inköp af 6.5 mm. gevär för skytteföreningarna, och inbragte detta lotteri omkring 6,000 kronor i ren behållning.

Uti följande tablå redogöres för antalet skytteföreningar, antalet aktiva och anslagsberättigade medlemmar samt antalet lossade skarpa, protokollförda skott under hvårt och ett år af perioden:

År.	Antalskytteföreningar.	Antal aktiva medlemmar.	Däraf anslagsberättigade.	Antal lossade skarpa skott.
1901	39	2,416	1,863	165,034
1902	43	2,218	1,729	155,083
1903	44	2,676	1,977	160,935
1904	45	2,599	1,782	163,608
1905	46	2,530	1,986	196,976
Summa	—	—	—	841,636

I statsanslag hafva dels till skytteförbundet, dels till de särskilda skytteföreningarna utbetalats:

	Skytteförbundet.	Skytteföreningarna.
År 1901	1,488 kronor	5,502 kronor
» 1902	1,545 »	7,377.50 »
» 1903	1,296 »	5,502 »
» 1904	1,500 »	9,885 »
» 1905	1,415 »	8,910 »

Utom de i förra berättelsen omnämnda *föreningar och sällskap* hafva längre eller kortare tid före den sist tillämda lupna perioden funnits följande af samma slag: Allmänna sångföreningen, Borgareföreningen, Fabriks- och handtverksföreningen, Fruntimmerssamfundet i Visby, Föreningen för understöd åt nödställda sjuka, G. G. (Gottlands gille), Gottlands skytteförbund med däruti ingående skyttegillen och

skyttföreningar, Gottlands fångvårdsförening, Gottländska föreningen för de blindas väl, Gottlands militärförening, Gottlands missionsförening, Gottlands sedlighetsförening, Gottlands turistförening, Handelsföreningen, Jultomtarne, K. F. U. M. (Kristliga föreningen af unge män), Köpmansgillet, Kyrkosångens vänner, Prinsessan Eugénies skyddsförening, Skepparegillet, Sällskapet U. D. (Utile dulci — för pensionerande af ålderstigna tjänarinnor), Visby jaktsällskap, Visby assurancesförening, Visby bollklubb (för idkande af gott-

ländsk idrott, företrädesvis pörkspelet), Visby stadsmissionsförening och Visby stifts bibelsällskap.

Dessutom hafva under perioden följande nya föreningar och sällskap tillkommit, nämligen: Föreningen Hem för paupes honteux, Gottlands barnmorskeförening, Gottlands läns kommitté af Svenska nationalföreningen mot tuberkulos, Gottlands soldatmissionssällskap, G. U. F. (Gottlands ungdomsförbund), Odd Fellow-logen S:t Klemens, Skånska gillet, Sångsällskapet N. S. (Nio sångare) och Visby klubb.

3. Näringar.

A) **Jordbruk.** Arbetet för jordbrukets förkofran har under den ifrågavarande femårsperioden, likasom under de närmast föregående perioderna, fortgått under Hushållningssällskapets ledning. En för bedömandet af denna närings ståndpunkt vägledande uppvisning ägde rum vid det landbruksmöte, som hölls i Visby den 8, 9 och 10 juli 1904 och för hvilket skall i det följande närmare redogöras. Såsom en för jordbrukets utveckling synnerligen betydelsefull tilldragelse bör omnämnas, att genom Hushållningssällskapets initiativ åtgärder vidtagits för bildande af landtmannaföreningar, sammanslutna till en centralförening, hvilken åter anslutit sig till svenska landtmännens riksförbund. Dessa föreningar inom länet hafva emellertid först efter femårsperiodens utgång trädtt i verksamhet. De åtgärder, som i öfrigt af Hushållningssällskapet vidtagits för jordbrukets höjande, hafva hufvudsakligen hänfört sig till det mindre jordbruket, och skall för dem närmare redogöras i det följande.

För de särskilda åren af femårsperioden lämnas angående skörden dels nedanstående i tabell B meddelade utdrag af Statistiska Centralbyråns beräkningar om skördemängden, skördadt korntal och sädens vikt, dels följande uppgifter:

År 1901. Hvetebrodden såg på våren lofvande ut, men led därefter af inträffande soliga dagar och frostnätter. Den repade sig dock efter regn och varm väderlek. Sommarens torra minskade väl skördeutbyttet, men i allmänhet erhöles dock nöjaktig skörd af god kvalitet. Rågbrodden var i de norra orterna på hösten 1900 kraftig och tät, hva-

dan den tämligen väl motstod den menliga inverkan af soliga dagar med åtföljande skarpa frostnätter, hvilka följde efter snöns bortgång på våren. I öns sydligare trakter var rågbrodden vid vårens inbrott något gles och förtunnades än mer af torkan och frosten under våren. Inbärgad under tjänlig väderlek, lämnade rågen vid tröskning ringa skörd af delvis god, delvis medelmåttig beskaffenhet hvad kärnan beträffade och god skörd af halm.

Vårbruket tog sin början de sista dagarna af april och de första af maj. Gynnsam väderlek med god nederbörd följde efter sådden, vårsåden utvecklade sig väl och lofvade god äring. Men den efter midsommaren rådande, ihållande torkan och samtidiga starka värmen gjorde, att vårsåden afstannade i sin utveckling, brådmognade och var färdig till skörd omkring 10 dagar före den vanliga skördetiden. Kornet gaf beträffande kärnan i allmänhet ett dåligt resultat med hänsyn till både mängd och beskaffenhet.

Skörden inom länet betecknades af Länsstyrelsen såsom icke fullt medelmåttig.

Potatisen var småväxt på grund af torra, skörden af öfriga rotfrukter öfver medelmåttan, af hö från odlad jord fullt medelmåttig, från naturlig äng öfver medelmåttan, halmafkastningen af såväl höst- som vårsäd nära god.

År 1902. Af höstsåden gaf hvetet en riklig afkastning af god beskaffenhet. Rågbrodden föredde på våren ett lofvande utseende, men blef genom låg temperatur under maj hämmad i sin utveckling. Vårbruket och sådden kunde

Tab. B.

Skörden i Gottlands län åren 1901—1905 enligt Statistiska Centralbyråns beräkningar.

Växtslag.	Skörd i hektoliter.					Skördadt korntal.						Vikt af 1 hektoliter i kilogram.					
	1901.	1902.	1903.	1904.	1905.	1901.	1902.	1903.	1904.	1905.	Medeltal 1881—1900.	1901.	1902.	1903.	1904.	1905.	Medeltal 1881—1900.
Hösthvete . . .	70,800	82,300	73,800	66,900	51,900	6.49	8.43	7.89	7.00	5.71	6.44	76.7	76.1	78.3	78.2	78.8	77.5
Höstråg . . .	174,300	241,600	215,100	240,300	210,700	5.62	7.55	6.68	7.25	6.27	6.89	71.3	70.1	71.4	72.0	71.3	71.8
Korn . . .	238,100	351,500	295,600	354,100	200,900	5.50	8.07	6.73	8.07	4.62	6.56	66.5	68.0	67.9	68.6	67.3	68.0
Hafre . . .	39,800	63,400	51,100	61,500	41,400	5.52	8.34	6.79	7.83	5.41	6.54	44.0	48.1	46.1	46.5	45.2	45.2
Blandsäd . . .	25,200	44,400	33,500	41,000	30,800	5.56	7.94	6.64	7.81	4.97	6.47	60.5	57.8	58.1	53.6	57.0	54.4
Ärter . . .	3,700	4,600	5,100	6,000	4,500	4.13	5.72	5.76	5.82	4.22	5.22	81.8	79.8	82.8	81.3	79.7	81.5
Vieker . . .	300	200	100	100	100	6.50	7.50	6.08	6.90	5.38	5.81	—	80.0	80.0	—	73.5	76.1
Potatis . . .	250,000	373,600	388,000	291,000	525,600	4.34	6.44	6.37	4.66	8.78	5.98	—	—	—	—	—	—

på grund af de länge ihållande nattfrosterna ej taga sin början förr än under första hälften af maj och hann ej avslutas förr än i början af juni. Gynnad af riklig nederbörd efter sådden, utvecklade sig vårsåden synnerligen väl. Den fortfarande nederbörden i förening med kylig väderlek orsakade, att mognaden i hög grad fördröjdes. Det å fastmark odlade kornet gaf med hänsyn till kvantiteten särdeles god afkastning i såväl kärna som halm. I södra delen af länet var afkastningen af fastmarkskornet äfven till beskaffenheten god. Det å myrjord vuxna kornet hann ej komma till mognad före inträffad frost. Skörden i dess helhet betecknades af Länsstyrelsen såsom öfver medelmåttan.

Potatisens beskaffenhet var i allmänhet god, skörd af öfriga rotfrukter nära medelmåttig (af sockerbeter under medelmåttan), höskörden från odlad jord god, från naturlig äng öfver medelmåttan, halmafkastningen mycket god.

År 1903. Genom försenad sådd med utsäde af ringa grobarhet var rågbrodden vid vinterns inbrott flerstädes synnerligen svag. Dessa ogynnsamma förhållanden, ytterligare försvårade af den ihärdiga torkan under senare delen af växtperioden, hade till följd, att å lättare jord kärnsättningen hos rågen blef ofullständig, och ansågs skörderesultatet för detta sädeslag vara under medelmåttan. Hvete-skörden ansågs däremot god till såväl mängd som beskaffenhet. Kornet, som på Gottland utgör det egentliga vårsädet, gynnades efter sådden af tjänlig väderlek; men under den mer än vanligt regnfattiga sommaren hämmades i väsentlig grad kornplantans utveckling. Detta förhållande inverkade menligt företrädesvis på halmafkastningen, hvaremot kornskörden i öfrigt kunde betraktas såsom något öfver medelmåttan. På grund af mindre gynnsam bärgning blef dock kvaliteten något nedsatt.

Skörden i länet ansågs af Länsstyrelsen hafva utfallit fullt medelmåttig.

Potatisen var delvis angripen af röta, skörd af öfriga rotfrukter god, särskildt af sockerbeter, höskörden från odlad jord fullt medelmåttig, halmafkastningen fullt medelmåttig.

År 1904. Hvetebrodden, som utvecklats väl under 1903 års höst, led af den under juni rådande torkan. I början af juli inträffad nederbörd upphjälpte dock växtligheten något, och hveteskörden blef medelmåttig. Rågen var frodig på hösten och utvecklade sig fortfarande väl, oaktadt rätt starka nattfroster under axskjutningen i maj. Skörden af råg tog sin början omkring den 8 augusti och hveteskörden omkring den 15 i samma månad och fortgick utan nämnvärda afbrott. Rågen gaf god kvalitet; men hvetet led på en del ställen af sot. Vårsådden kunde börjas de första dagarna i maj, måste på grund af ogynnsam väderlek afbrytas till midten af månaden, men avslutades likväl före månadens utgång. Kornet led till en början af torka, till dess nederbörd inträffade i början af juli, hvarefter kornet återhämtade sig och utvecklade sig normalt samt gaf god afkastning. Skörden påbörjades omkring den 1 september, fortgick under synnerligen gynnsamma väderleksförhållanden samt var i allmänhet avslutad den 1 oktober. Enligt Läns-

styrelsens omdöme utföll skörden i dess helhet öfver medelmåttan.

Potatisen, som led betydligt af torka, gaf ringa afkastning, skörden af öfriga rotfrukter blef äfven mindre god. Höskörden var på myrjord dålig, på fastmarksjord medelmåttig.

År 1905. Rågbrodden var på hösten i norra delarna af länet väl utvecklad men i öfriga delar af ön mindre frodig och led där under mars och april af omväxlande frost och töväder. Ytterligare skada å rågen orsakades af frost och torka under maj samt af frostnätter i början af juni. Fortsatt torka inverkade menligt ända till skörden, som försiggick under gynnsamma förhållanden i slutet af juli och början af augusti. Af råg blef skörden medelmåttig och af hvete under medelmåttan, men af god kvalitet. Vårsådden företogs i allmänhet under de första dagarna af maj under gynnsamma förhållanden. Brodden kom väl upp men led därefter af frosten och torkan i början af juni. Ihållande torka tillbakasatte sedermera växtligheten öfverallt, och axgången blef i allmänhet ojämn. Skörden företogs under augusti under i allmänhet gynnsamma förhållanden. Länsstyrelsen angaf skörden såsom under medelmåttan.

Torkan under försommaren synes ej hafva menligt inverkat på potatisen, som gaf en riklig skörd, mångenstädes dock skadad af torröta. Sockerbetsskördens resultat blef det bästa, som dittills uppnåtts på Gottland. Äfven foderrotfrukterna lämnade en god afkastning. Nattfroster i början af juni hämmade i hög grad gräsväxten, synnerligast på myrjord, och därefter följande torka orsakade ett synnerligen dåligt skörderesultat äfven å fastmarken. Riklig nederbörd i augusti och september åstadkom en rätt god andra skörd å vallarne.

Såsom af skördeuppgifterna framgår, äro länets hufvudsäden fortfarande hvete, råg och korn. De i senaste femårsberättelsen omnämnda anmärkningar, som framställtts mot det gottländska kornets lämplighet såsom maltkorn, hafva icke upphört, och frågan härom har alltjämt varit föremål för Hushållningssällskapets särskilda uppmärksamhet, utan att den dock kan sägas hafva erhållit någon slutlig lösning. Försök hafva gjorts med odling af olika kornsorter, särskildt med det vid Svenska utsädesföreningens anstalt på Svalöf uppdragna s. k. gutekornet, en mera ren och likformig sort af det gamla gottlandskornet. Kornutställningar hafva också varit vid särskilda tillfällen anordnade af Hushållningssällskapet; och med 1904 års skörd af gutekorn anställdes genom Hushållningssällskapets bemedling mälningsförsök vid Gottlands maltfabrik samt bryggerier å skilda orter. De sistnämnda försöken utföllo i det hela icke ogynnsamt. Då 1905 års kornskörd var jämförelsevis ringa och till kvaliteten mindre god, har utfallet af denna skörd icke kunnat lämna någon ledning för bedömande af förevarande fråga. Då emellertid såväl Hushållningssällskapet som de enskilda landtmännen hafva sin uppmärksamhet fäst på den viktiga angelägenheten, får man hoppas, att ett tillfredsställande resultat skall kunna uppnås. Det bör för öfrigt icke lämnas oanmärkt, att under de senaste åren kornet börjat att i större omfattning än förut konsumeras inom länet.

Likasom under nästföregående femårsperiod hafva odlingsförsök årligen verkställt med utsädeshafre från Sveriges utsädesförening.

Roma sockerfabrik har under perioden fortsatt sin verksamhet i ungefär samma omfattning som vid nästföregående femårsperiodens slut. Dock har råvaran kunnat bättre utnyttjas, sedan år 1902 s. k. sackaraffabrik anlagts, hvilket möjliggör sockrets utdragande ur melassen. Rörande fabriken's verksamhet under femårsperioden meddelas följande uppgifter:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
Areal för betodling har	2,408	2,244	1,565	1,805	1,859
Betskörd per har . ton	24.2	15.8	22.2	16.6	26.3
Å fabriken inköpta betor . . . . . »	58,276	35,458	34,781	29,972	48,841
Kontrollvägda betor . . . . . »	51,644	32,898	33,622	29,235	47,667
Erlagd betalning för betor . . . . . kr.	1,099,327	630,319	674,186	636,694	1,164,674
Bruttoinkomstaft betor per har . . . . . »	456	281	431	352	626
Tillverkad råsocker kg.	6,812,200	4,675,000	5,018,400	4,367,500	7,016,300
Erlagd beskatt . . . . . kr.	697,710	463,855	474,063	412,214	672,098
Pris pr deciton betor ¹⁾ . . . . . »	1.88	1.73	1.94	2.12	2.38
Fabrikspris pr deciton betor ²⁾ . . . . . »	2.41	2.24	2.22	2.42	2.65

Trots ökningen i priset på sockerbetor och trots tillkomsten af nya järnvägar med därigenom beredd ökad möjlighet till betodling har, såsom framgår af en jämförelse mellan den nu föreliggande uppgiften öfver fabriken's verksamhet och den i förra femårsberättelsen intagna uppgiften, någon ökning i odlandet af sockerbetor icke under perioden förekommit. Bland härtill bidragande orsaker torde böra framhållas brist på erforderlig arbetshjälp och höga dagsverkspriser, äfvensom den omständigheten, att fabriken under ett par år ansåg sig icke kunna till afverkning mottaga betor, odlade å myrjord.

En annan fabrik, som likaledes har samband med jordbruksnäringen, är den under perioden å Tyrvalds hemman invid Klintebys gård i Klinte socken för en kostnad af omkring 55,000 kronor anlagda Aktiebolaget *Klintebys potatismjölfabrik*. Under hvart och ett år af perioden har vid denna fabrik, som började drifvas år 1901, tillverkats omkring 100,000 kilogram potatismjöl jämte efterprodukter till ett sammanlagdt värde af 25- å 30,000 kronor. Efter fullbordandet af den järnväg till platsen, hvarom ansökning till Kungl. Maj:t ingifvits, torde fabriksdriften komma att betydligt ökas.

För *kemiska stationen* i Visby har länets hushållningssällskap inköpt en välbelägen tomt och därå låtit uppföra en byggnad, som inrymmer, förutom lokaler för kemiska stationens behof, äfven bostad åt stationens föreståndare, assistent och vaktmästare. Denna byggnad togs i bruk under år 1901. För hvarje år af femårsperioden har till sta-

¹⁾ Betodlarnes betalning. — ²⁾ Fabrikspris, då frakter och omkostnader tillagts.

tionens underhåll utgått af statsmedel 4,000 kronor och af medel, som anslagits af Landstinget och Hushållningssällskapet, tillhopa 3,000 kronor. Af sistnämnda belopp utgick under åren 1901-1904 hälften af Landstingets och hälften af Hushållningssällskapets medel; under år 1905 utgingo af Landstingets medel 2,000 kronor och af Hushållningssällskapets 1,000 kronor. Stationens verksamhet har under perioden anlåtats i allt mera ökad omfattning, hvilket framgår af följande uppgift å antalet undersökta prof:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
Jordarter	16	16	8	—	12
Jordförbättringsmedel	9	29	17	24	8
Gödselmedel	42	37	59	40	28
Fodermedel	34	46	34	41	31
Vatten	17	32	18	23	31
Mjolk och mejeriprodukter	9,803	14,667	17,956	18,693	20,718
Närings- och njutningsmedel	15	15	24	23	21
Giftprof	93	23	22	78	991
Öfriga föremål	753	486	1,023	591	418
Summa	10,782	15,351	19,161	19,513	22,258

Öfver de under perioden utförda *torrlägnings- och odlingsarbeten* af sankmarker och myrar äfvensom öfver de till sådana arbetsföretag lämnade lånebidrag från odlingslånefonden meddelas upplysningar i *tabell C* (sid. 11).

Enligt uppgift af landtbruksingenjören har antalet af de under femårsperioden avslutade förrättningarna utgjort 261. Af dessa hafva 25 afsett täckdikningsplaner och 64 laga syner. Hela den redovisade arealen utgör 10,921 hektar 91 ar, af hvilka 415 hektar 64 ar komma på täckdikningsplaner, 6,975 hektar 34 ar på laga syner, 2,969 hektar 20 ar på under landtbruksingenjörens ledning utförda torrlägningsarbeten och återstoden, 561 hektar 73 ar, på förslag till mindre afdikningar.

Bland de utdikningsarbeten, som utförts under ledning af statens landtbruksingenjör, må särskildt nämnas utdikningen af Tall- och Holmmyrarne i Dalhems m. fl. socknar, af Nymyr i Ala m. fl. socknar och af Mästermyr i Hemse m. fl. socknar. Samtliga dessa myrkomplexer omfatta en areal af omkring 4,100 hektar. Nymyrs utdikning är avslutad, i Tall- och Holmmyrarne återstår omkring $\frac{1}{7}$ af arbetet och i Mästermyr ungefär $\frac{1}{3}$. Utom dessa stora företag har under år 1905 påbörjats arbetet för torrläggning af Roma och Store myrar i Roma m. fl. socknar, och omfattar detta företag 2,216 hektar vattensjuk mark. Arbetet utföres af entreprenör.

Utom ofvannämnda större företag hafva en stor mängd mindre afdikningar utförts. Äfven de mindre hemmansägarna hafva påbörjat planmässig täckdikning af sin jord; men ännu har man dock ingalunda så allmänt, som önskligt vore, kommit till insikt om grunddikningens stora betydelse för ett tidsenligt jordbruk.

I sin för år 1905 afgifna årsberättelse framhåller landtbruksingenjören särskildt de af honom under året avslutade förrättningarna å Alfva myr och Valls myr. Dessa båda myrkomplex voro för ett tjugotal år sedan dikade och äro

Tab. C. Med lån från odlingslånefonden understödda afdikningsföretag i Gottlands län åren 1901—1905.

Afdikningsföretag.	År.	Areal, hektar.	Lånebelopp, Kronor.
<i>Anvisade lån från odlingslånefonden.</i>			
Nymyr m. m. i Ala m. fl. socknar	1901	445.44	36,900
Kassle och Skälstade myrar m. m. i Hangvars och Halls socknar	»	203.14	12,000
Mark, tillhörande Laxarfve m. fl. hemman i Boge socken	»	118.35	10,200
Mark, tillhörande Buttlegrårda m. fl. hemman i Buttle socken	»	57.02	3,600
Mästermyr m. m. i Levede m. fl. socknar	1902	2,641.84	229,700
Tall- och Holmmyrarna m. m. i Källunge m. fl. socknar	»	1,005.12	37,500
Hejde träskmyr m. m. i Hejde och Väte socknar	»	281.65	15,600
Fånggårds myr m. m. i Lärbro socken	»	88.16	7,700
Norrlanda myr m. m. i Norrlanda och Anga socknar ¹⁾	1903	161.97	9,200
Mark, tillhörande Prästgården m. fl. hemman i Valls socken	»	94.77	5,000
Mark, tillhörande Stengrinda m. fl. hemman i Hellvi socken	»	59.01	3,600
Häftings myr m. m. i Hangvars socken	»	41.06	3,200
Summa	—	5,197.53	374,200
<i>Godkända afdikningsarbeten.</i>			
Kalfbage myr m. m. i Eksta socken	1901	102.51	6,800
Velinge myr m. m. i Buttle och Ala socknar	»	71.49	6,700
Ängsmyr och Horsmyr m. m. i Buttle socken	»	96.98	6,300
Kyrkmyr och Skinnarfve myr m. m. i Levede socken	»	40.27	4,800
Mellings myr m. m. i Eksta m. fl. socknar	»	348.30	26,900
Skau myr m. m. i Ardre och Alskogs socknar	»	48.62	7,000
Kassle och Skälstade myrar m. m. i Hangvars och Halls socknar	1902	203.14	12,000
Mark, tillhörande Buttlegrårda m. fl. hemman i Buttle socken	»	57.02	3,600
Suudermyr m. m. i Fleringe socken	»	84.13	8,400
Mark, tillhörande Antsarfve m. fl. hemman i Garda och Eitelhems socknar	»	92.25	4,500
Hemmyr m. m. i Gerums m. fl. socknar	»	83.34	6,000
Rone myr m. m. i Hemse m. fl. socknar	1904	620.22	40,700
Mark, tillhörande Prästgården m. fl. hemman i Valls socken	»	94.77	5,000
Mark, tillhörande Stengrinda m. fl. hemman i Hellvi socken	»	59.01	3,600
Mark, tillhörande Laxarfve m. fl. hemman i Boge socken	1905	118.35	10,200
Fånggårds myr m. m. i Lärbro socken	»	88.16	7,700
Summa	—	2,208.56	160,200
<i>Godkända odlingsarbeten.</i>			
Mark, tillhörande Bjerges m. fl. hemman i Vänge socken	1902	53.60	3,500
Brutmyr m. m. i Hejnums socken	»	44.76	2,090
Mark, tillhörande Källgårds m. fl. hemman i Atlingbo m. fl. socknar	»	193.84	14,200
Linge myr m. m. i Hafdems m. fl. socknar	»	215.20	6,000
Summa	—	507.40	25,790

¹⁾ År 1900 anvisades för detta företag 23,400 kr.

delvis odlade. Myrjordens sättning jämte det från början otillfredsställande torrlägningsdjupet hade emellertid nödsakat delägarne att söka få dessa ägor bättre afdikade. Af särskildt intresse hade varit att aktgifva på dessa myrars beskaffenhet, hvilka under så lång tid varit, om ock ofullständigt, afdikade. Där odling och tegdikning verkstälts samt marken sedermera blifvit använd till åker, var myrjorden väl förmultnad och fast. I något mindre grad var äfven detta förhållandet med den mark, som visserligen en gång odlats, men sedan vanhäfdats och blifvit utlagd till betesmark. Här hade emellertid täta och kraftiga tallbestånd vuxit upp. Å den mark däremot, där ingen odling eller dikning verkstälts, syntes visserligen i närheten af kanalerna dikningens goda inverkan, men på längre afstånd från dem var myren ganska oförmultnad, lös och vattensjuk, hvarjämte den skog, som här vuxit upp, ingalunda var så tät eller så kraftig som å den tegdikade terrängen.

Det har, synnerligen under senaste åren, talats och skrifvits mycket om företrädet af grund eller djup torrläggning af vattensjuka marker samt framhållits dels nytan af att hålla grundvattnet på 0.8 å 0.9 meter under markytan för att bibehålla fuktigheten för växtrötterna, dels ock faran för uttorkning genom grundvattnets sänkning till lägre nivå. Hvad Gottlands myrar angår, har landtbruksingenjören uttalat den åsikt, att deras utdikning bör ske fullständigt, d. v. s. så att all mark inom samfälligheten kan, sedan vattenafledningen utförts och myren satt sig, torrläggas till 1.2 meters djup. Någon fara för uttorkning, om möjlighet beredd till grundvattnets sänkande till ofvan angifna nivå, skulle icke föreligga, då man genom tegdikningens tätare eller glesare, djupare eller grundare utförande hade i sin hand att reglera fuktighetens hastigare eller långsammare afgående.

Det i förra femårsberättelsen omnämnda Aktiebolaget Martebomyr nödgades år 1904, på grund af ekonomiska svårigheter, träda i likvidation, hvarefter större delen af egendomen Martebomyr försålde till ett nybildadt bolag, benämndt Skäggs aktiebolag. Till Aktiebolaget Martebomyrs iråkade obestånd torde i ej ringa grad hafva bidragit otillräckligheten af bolagets rörelsekapital, som hindrade tillkomsten af åtskilliga för den stora egendomens rationella skötsel nödiga nyanläggningar, hvilket vållade mindre goda skördar, därtill äfven frosten i väsentlig grad bidrog.

Såsom allmänt omdöme om myrodlingen torde kunna sägas, att de stora förhoppningar, som under 1890-talet fästes vid densamma, hittills icke blifvit uppfyllda, och detta särskildt på grund af inträffade frostsador å grödan. En bidragande orsak torde nog också varit, att landtmännen själfva stundom brukat sin myrjord på ett mindre lämpligt sätt, såsom exempelvis genom att år efter år odla samma sädesslag, hvilket dels tröttat jorden, dels beredt tillfälle för ogräs att rikligt utveckla sig. I samma mån som landtmännen lära sig inse, att myrjord kräfver lika omsorgsfull skötsel med ordnad växelbruk som fastmarksjorden, och i praktiken tillämpa denna insikt, torde ock resultatet af myrodlingen blifva bättre, än hittills varit förhållandet.

Af Svenska mosskulturforeningen hafva under denna såsom under föregående period anställt kulturförsök å gott-

ländsk myrjord, för utförande af hvilka försök föreningen haft till sitt förfogande ett årligt anslag från Landstinget af 500 kronor. Efter utförda försök med stråsäd och rotfrukter har föreningen emellertid börjat lägga hufvudvikten vid gräsodling, hvilken ansetts vara den för myrarna mest naturliga kulturen. Ehuru gräsodlingsförsöken ännu icke afslutats, utan fastmera kunna sägas hafva kommit i ett nytt utvecklingsstadium, sedan föreningen för fortsatta dylika försök, med öfvergifvande af det gamla försöksfältet i Etelhem, år 1903 upptagit ett nytt sådant å Martebo myr, har det dock genom de rön i sådant afseende, som gjorts såväl af mosskulturföreningen som kanske företrädesvis af enskilde myrodlare, ansetts vara ådagalagd, att väl anlagda gräsvallar lämna den säkraste inkomsten af de gottländska myrarna.

Angående länets ut- och införsel af spannmål och potatis under de särskilda åren af perioden lämnas i tabell D en på meddelanden från tullkammaren i Visby grundad redogörelse.

Enligt Statistiska Centralbyråns beräkning har skörden utgjort:

År.	Hvete. Kg.	Råg. Kg.	Korn. Kg.	Hafre och blandsäd. Kg.	Ärter. Kg.	Potatis. Hl.
1901 . . .	5,430,000	12,428,000	15,834,000	3,276,000	303,000	250,000
1902 . . .	6,263,000	16,936,000	23,902,000	5,616,000	367,000	373,600
1903 . . .	5,786,000	15,358,000	20,071,000	4,302,000	422,000	388,000
1904 . . .	5,232,000	17,302,000	24,291,000	5,058,000	488,000	291,000
1905 . . .	4,090,000	15,023,000	13,521,000	3,627,000	359,000	525,600

Om till dessa siffror lägges införseln, där sådan förekommit, samt afdrages utförseln i fall, då utförsel ägt rum, erhålles förbrukningen inom länet, utsädet däri inbegripet, sådan den utvisas af följande tabell:

År.	Hvete. Kg.	Råg. Kg.	Korn. Kg.	Hafre och blandsäd. Kg.	Ärter. Kg.	Potatis. Hl.
1901 . . .	5,286,600	8,885,105	10,988,825	4,004,588	306,265	248,094
1902 . . .	6,190,800	12,039,125	14,723,338	6,004,610	367,000	371,071
1903 . . .	4,989,693	11,894,413	10,729,740	4,830,441	422,000	386,924
1904 . . .	5,048,935	12,527,049	13,635,927	5,943,602	488,000	286,663
1905 . . .	3,837,770	10,118,015	8,259,076	4,098,750	359,000	522,223

Tab. D.

Gottlands ut- och införsel af spannmål och potatis m. m. åren 1901—1905.

År.	Hvete.		Råg.		Korn och malt.		Hafre och vicker.		Ärter och bönor.		Gryn, mjöl och kli.		Potatis o. rotfrukter.	
	Utförsel. Kg.	Införsel. Kg.	Utförsel. Kg.	Införsel. Kg.	Utförsel. Kg.	Införsel. Kg.	Utförsel. Kg.	Införsel. Kg.	Utförsel. Kg.	Införsel. Kg.	Utförsel. Kg.	Införsel. Kg.	Utförsel. Hl.	Införsel. Hl.
1901	143,400	—	3,548,000	5,105	4,915,800	70,625	1,770	730,358	—	3,265	—	3,634,456	1,906	—
1902	87,900	15,700	4,906,980	10,105	9,312,772	134,110	26,900	415,510	—	—	1,000	5,004,526	2,529	—
1903	796,547	240	3,466,150	2,563	9,554,758	213,498	10,900	539,341	—	—	23,240	2,998,589	1,076	—
1904	187,000	3,935	4,828,835	53,884	11,070,072	414,999	3,295	888,897	—	—	6,000	4,578,050	4,337	—
1905	270,800	18,570	4,916,400	11,415	5,680,775	418,851	—	471,750	—	—	—	3,480,017	3,377	—

Klart är, att till förestående summor äfven böra läggas de kvantiteter gryn, mjöl och kli, med hvilka införseln öfverstigit utförseln och hvilka summor inhämtas af förenämnda tabell D.

Enligt erhållna upplysningar hafva upphandlingspriserna å nedan angifna spannmålsslag i Visby höstetiden varit i medeltal för 100 kilogram:

	Hvete.	Råg.	Korn (malt-).	Hafre.
År 1901	kr. 14·00	11·50	11·50	10·50
› 1902	› 13·50	11·00	12·00	10·00
› 1903	› 14·00	11·00	11·50	10·50
› 1904	› 14·00	11·50	10·50	10·75
› 1905	› 14·00	12·00	10·50	10·00

I landthamnarne torde prisen hafva varit desamma som i Visby, men å upphandlingsställen, belägna i det inre af ön, äfvensom för myrkorn, något lägre än de här ofvan angifna.

Beträffande de uppgifter om areal och brukningsdelarnes antal och fördelning, som innehållas i Hushållningssällskapet till Statistiska Centralbyråns årligen ingående jordbruksstatistiska berättelse för länet, har från år 1900 till år 1905 arealen ökat af träd-, humle- och kålgård från 747 till 845, af åker och annan odlad jord från 64,550 till 68,159 och af skogbärande mark från 137,258 till 141,759 hektar, men af naturlig äng minskats från 31,995 till 22,695 hektar. Antalet brukningsdelar har ökat från 6,494 till 6,525, men antalet jordtorp och andra jordlägenheter minskats från 2,496 till 2,460. Brukningsdelarnes fördelning mellan ägare och brukare efter deras storlek har undergått följande förändringar:

Brukningsdelarnes storlek.	Antal brukade af ägarne.		Antal brukade af brukare.	
	År 1900.	År 1905.	År 1900.	År 1905.
Högt 2 hektar	1,149	1,258	46	63
Öfver 2 t. o. m. 20 hektar	4,433	4,290	92	76
Öfver 20 t. o. m. 100	727	792	38	31
Öfver 100 hektar	8	13	1	2
Summa brukningsdelar	6,317	6,353	177	172

Af åtgärder, som på senare tiden vidtagits för höjandet af det mindre jordbruket, förtjäna premieringen af mindre jordbruk samt anordnandet af studieresor för mindre jordbrukare att särskildt beaktas.

I enlighet med det först utfärdade nådiga reglementet för bland annat anordnande med bidrag af statsmedel utaf

studieresor för mindre jordbrukare den 18 oktober 1901, planlades och utfördes sommaren 1902 den första studieresan för mindre jordbrukare från Gottland. I denna resa, som gällde Bornholm, Lolland och Falster i Danmark samt bekostades till större delen af Hushållningssällskapet och i öfrigt af statsmedel, deltog under en särskild ledare 12 af Hushållningssällskapets förvaltningsutskott utsedde mindre jordbrukare; och ansågs det genom de under resan gjorda erfarenheterna hafva blifvit bekräftadt, att dylika studieresor till trakter, där jordbruket står högt, i väsentlig grad förmå att väcka intresset för ett rationellare jordbruk. Till de studieresor, hvilka sedermera hvarje år med samma antal deltagare företagits, har äfven Landstinget bidragit med ett årligt anslag af 400 kronor.

Premiering af mindre jordbruk anordnades inom länet första gången år 1904. Af de då till premiering anmälda jordbruken premierades icke mindre än 18, eller 60 % af hela antalet, ett af dem med första pris. Förutom pris beviljades äfven åt 12 jordbrukare premiälån. Äfven år 1905 omfattades premieringen af den jordbrukande allmänheten med lifligt intresse. Också lider det icke något tvifvel, att en verksamhet, sådan som den ifrågavarande, måste blifva af stor betydelse för det mindre jordbrukets upphjälpande och därigenom för länets ekonomiska utveckling i sin helhet. Till detta slags premiering har Landstinget bidragit år 1904 med 287 kr. 50 öre och år 1905 med 187 kr. 50 öre. För innevarande år har Landstinget, på därom af Hushållningssällskapet gjord framställning, för enahanda ändamål anslagit ett belopp af 500 kronor.

Landtbruksundervisning har, såsom förut, meddelats uti den i Hemse på samma ställe, dit folkhögskolan blifvit förlagd, jämväl inrättade landtmannaskolan. Utom den årskurs för bibringande företrädesvis af teoretiska insikter, som sistnämnda skola omfattar, har under perioden varit sörjdt för, att större delen af skolans elever därjämte fått en särskild, praktisk utbildning. Därmed har förhållit sig så, att dessa sistnämnde antagits till s. k. stipendiater, i hvilken egenskap enhvar af dem erhållit kostpenningar under vistelsen vid skolan samt ett reseanslag af 125 kronor,

mot åtnjutande af hvilka förmåner de förbundit sig att genomgå en tolf månaders praktisk utbildning vid välskötta egendomar i Skåne och Danmark efter styrelsens anvisning. De härför erforderliga medlen hafva erhållits därigenom, att såväl Landstinget som Hushållningssällskapet årligen under perioden anvisat hvartdera 600 kronor för ändamålet. Antalet elever, som på nu omförmälda sätt varit utsände, utgjorde 6 år 1901, 4 år 1902, 5 år 1903, 7 år 1904 och 5 år 1905. Nu nämnda anordning har tvifvelsutan varit till stor nytta för det praktiska landtbruket inom länet, till hvars under de senare åren gjorda framsteg den torde hafva verksamt bidragit. För skolans uppehållande har årligen under perioden varit att tillgå ett anslag af statsmedel å 4,000 kronor.

Fortgången af skiftesväsendet i länet under ifrågavarande femårsperiod utvisas af tabell E.

Vid utgången af år 1905 voro 47 750 mantal föremål för laga skifte, och ansågos 90 375 mantal eller omkring 8.2 % återstå att undergå sådant skifte.

Den tjänstgörande landtmäteripersonalen utgjordes vid periodens slut af 1 förste landtmätare, 5 kommissionslandtmätare, 2 landtmäteriauskultanter och 3 elever.

B. Husdjursskötsel. Hästafveln har sedan länge af Gottlands jordbrukare omfattats med ganska stort intresse, och har denna gren af husdjursskötseln under de senaste åren, enligt fackmäns utsago, gått ej obetydligt framåt. Härtill torde i väsentlig mån hafva bidragit det af statsmyndigheterna utarbetade premieringssystem, som under en följd af år tillämpats äfven här på ön. För hästafvelns befrämjande hafva premieringsmöten hållits under år 1901 i Visby, Roma, Hemse, Tingstäde och Klintehamn samt under periodens följande år å de fyra förstnämnda platserna. Till penningpris vid premieringarna har af statsmedel erhållits under perioden ett sammanlagdt belopp af 4,572 kronor, hvarjämte Landstinget och Hushållningssällskapet årligen anvisat hvartdera 600 kronor till premieringarna. Antalet vid dessa prisbelönade djur framgår af följande tabell:

Tab. E.

Afslutade laga skiften i Gottlands län åren 1901—1905.

År.	Nuvarande tal. skiftade ¹⁾ mantal.		Antal kvarboende delägare.						Antal utflyttande delägare.						Summa skiften.	Skiftade hektar.						Utgifter i kronor.	
	Med 1 skifte.	Med 2 skiften.	Med 3 skiften.	Med 4 skiften.	Med öfver 4 skiften.	Summa.	Med 1 skifte.	Med 2 skiften.	Med 3 skiften.	Med 4 skiften.	Med öfver 4 skiften.	Summa.	Åker.	Äng.		Odlingmark.	Afrösningsjord.	Impediment.	Summa.	Till landtmätare o. godemän.	Öfriga beräknade.		
1901	8	18 750	112	39	41	18	6	216	4	4	6	5	2	21	477	1,364	423	821	2,657	268	5,533	34,407	37,785
1902	1	6 500	40	8	9	4	—	61	—	1	2	—	—	3	107	416	92	94	1,246	9	1,857	8,980	12,504
1903	2	2 500	8	8	4	—	—	20	—	—	—	—	—	—	36	190	39	60	1,823	7	2,119	7,004	425
1904	1	8 000	148	55	16	13	—	232	4	1	1	1	—	7	371	660	78	194	1,707	18	2,657	18,131	14,241
1905	2	12 880	103	24	31	16	—	174	3	3	—	1	—	7	321	646	204	113	3,596	60	4,619	23,033	18,805
Summa	14	48 630	411	134	101	51	6	703	11	9	9	7	2	38	1,312	3,276	836	1,282	11,029	362	16,785	91,555	83,760

Laga skiftesändringar för åren 1901—1905 ²⁾ 30,187 ³⁾ 4,147

¹⁾ Antalet sökta laga skiften utgjorde under perioden 12, nämligen 4 år 1901, 3 år 1902, 4 år 1903 samt 1 år 1905. — ²⁾ Häraf 11,520 kr. år 1901, 7,093 kr. år 1902, 1,011 kr. år 1903, 6,032 kr. år 1904 och 4,531 kr. år 1905. — ³⁾ Häraf 1,709 kr. år 1901, 515 kr. år 1904 och 1,923 kr. år 1905.

År.	Större hästar.		Mindre hästar (skogsruss, ponnys).			Summa prisbelönade djur.	
	Hingstar.	Betäckta ston och fölston.	Ungston.	Hingstar.	Betäckta ston och fölston.		Ungston.
1901	7	34	25	2	2	4	74
1902	8	48	36	3	8	2	105
1903	8	25	13	8	11	2	67
1904	11	39	11	10	13	3	87
1905	9	48	10	3	9	6	85
Summa	43	194	95	26	43	17	418

Enligt därom af Stuteriöfverstyrelsen meddelad bestämmelse äro från och med år 1901 tills vidare, dock minst under en tid af tio år, följande kallblodiga raser, nämligen s. k. ardenner och dessas typ samt norska eller nordsvenska typen föremål för premiering inom länet. Därjämte har Kungl. Maj:t på hemställan af Stuteriöfverstyrelsen medgifvit, att från och med samma år den inhemska s. k. skogsrussen må, utan hinder af föreskrifterna i förnyade nådiga reglementet för den med statsmedel understödda hästpremieringen den 23 november 1900, premieras enligt berörda reglemente, samt tillika bestämt, att nämnda hästras därvid skall hänföras till varmlodig ras. I enlighet med förslag af Hushållningssällskapets kommitté för hästafvelns befrämjande inom länet, hvilken anförde, att skogshästarne i regeln äro fullt utvecklade vid tre års ålder, så att de redan då, utan att deras kroppskonstitution däraf toge minsta skada, vanligen användes till såväl afvel som arbete, gjorde Hushållningssällskapet hos Stuteriöfverstyrelsen hemställan om, att äfven fyraåriga skogsruss-ston måtte kunna blifva premierade; och hafva, efter det nämnda framställning bifallits, från och med år 1902 vid besiktningsmötena inom länet äfven fyraåriga fölston af skogsrussras prisbelönats.

Nötboskapsafveln har under perioden varit i ständigt framåtskridande. De för höjandet af denna näring använda medlen hafva här som annorstädes varit premiering af nötboskap, hållande af stamtjurar samt på senare tiden anordnande af kontrollföreningar.

För premiering af nötboskap har intresset hos landtmännen blifvit allt lifligare, sedan enligt Hushållningssällskapets beslut från och med år 1901 ej allenast djur af gottlandsras utan äfven tjurar och hondjur af ayrshireras samt hondjur af blandad ras kunna blifva föremål för premiering inom länet. Genom denna och andra af sällskapet vidtagna anordningar har bragts reda och ordning i arbetet för nötboskapsafvelns förbättrande, hvarigenom öns ladugårdsskötsel synes gå en löftesrik framtid till mötes. Premieringarna hafva intill år 1905 verkställts i enlighet med nådiga reglementet den 13 november 1891 och därefter enligt förnyade nådiga reglementet den 11 november 1904.

För premieringarna hafva funnits tillgängliga följande medel, som beviljats af nedannämnda myndigheter:

	Staten.	Landstinget.	Hush.-sällsk.	Summa.
År 1901	kr. 1,000	1,250	500	2,750
> 1902	> 1,000	3,000	500	4,500
> 1903	> 1,200	3,500	500	5,200

	Staten.	Landstinget.	Hush.-sällsk.	Summa.
År 1904	kr. 1,200	3,500	500	5,200
> 1905	> 2,200	3,500	500	6,200

Resultatet af premieringarna framgår af följande tablå:

År.	Uppvisade djur.	Premierade eller godkända			Inlösta frisedlar n. n.
		tjurar.	hondjur.	Summa.	
1901	762	21	610	631	94
1902	1,092	28	719	747	340
1903	935	28	753	781	441
1904	1,051	33	956	989	532
1905	1,204	36	1,078	1,114	749

Till understöd för hållande af stamtjurar har anslag lämnats af Landstinget med 1,000 kronor årligen under åren 1902—1905 och af Hushållningssällskapet med tillsammans 1,520 kronor under hela perioden. Genom dessa anslag har möjliggjorts bildande af tjuvföreningar, hvilka kraftigt bidragit till en förbättrad boskapsafvel. De första föreningarna af detta slag tillkommo under år 1900, och vid 1905 års slut uppgick deras antal till 17, hvilka underhöllo tillsammans 19 tjurar, däraf 1 af gottlandsras och de öfriga af ayrshireras. I regel understöddes hvarje tjuvförening med 100 kronor, om tjuren är af ayrshireras, och med 50 à 80 kronor, om han är af gottlandsras.

Kontrollföreningarna, hvilkas hufvudsakliga ändamål är att utröna hvarje kokreaturs och de särskilda ladugårdsbesättningarnas förmåga att lämna valuta för det förtärda fodret, kunna och böra blifva ett kraftigt medel att höja räntabiliteten af ladugårdsskötseln. Det är nämligen för djurägarna af stor vikt att få kännedom om afkastningsförmågan hos och den möjliga vinst de kunna erhålla af sina djur. Dessutom erhållas för de djur, som i öfrigt hafva goda kroppsformer, penningpris vid de årliga nötboskapspremieringarna, om kontrollräkenskaperna utvisa hög mjölkproduktion med stort smörutbyte. Den första kontrollföreningen på Gottland bildades år 1902 af landtbrukare inom Hafdhems, Eke, Hemse och Fardhems socknar under namn af Hafdhems kontrollförening. Vid 1905 års slut voro 4 sådana föreningar i verksamhet inom länet. Till understöd åt dessa hafva af statsmedel erhållits 150 kronor, af Hushållningssällskapet 750 kronor och af Landstinget 1,200 kronor.

Mejerihandteringen har under perioden gjort betydande framsteg, hvilket i första rummet får tillskrivas utvidgningen af andelsmejeriernas verksamhet, särskildt Mellersta Gottlands andelsmejeriförening, som anlagt flere nya skumningsstationer. Dessutom anlades år 1903 ett uppköpsmejeri vid Etelhems järnvägsstation.

Till länsmejeristens aflöning har under perioden anslag lämnats af länets landsting och hushållningssällskap med lika belopp, eller 1,000 kronor från hvartdera.

Resultatet af mejeridriften under perioden framgår af följande tablå:

År.	Antal mejerier.				Invägd mjölk. Kg.	Tillverkning.						Antal leve- rantör- rer.
	Herrgårds- Andels- Uppköps- Herrgårds- Andels- Uppköps- Herrgårds- Andels- Uppköps-	Herrgårds- Andels- Uppköps- Herrgårds- Andels- Uppköps-	Herrgårds- Andels- Uppköps- Herrgårds- Andels- Uppköps-	Herrgårds- Andels- Uppköps- Herrgårds- Andels- Uppköps-		Smör. Kg.	O s t.				Skum- ost. Kg.	
							Helfet. Kg.	1/2-fet. Kg.	1/4-fet. Kg.	Skum- ost. Kg.		
1901	1	3	2	1	4,472,344	150,867	4,497	4,870	1,556	8,670	740	
1902	1	3	1	1	5,205,836	185,240	250	7,500	353	450	749	
1903	1	3	1	—	6,470,806	220,988	5,204	6,544	2,968	339	908	
1904	1	3	1	—	7,380,373	248,961	2,113	1,989	8,257	522	1,005	
1905	1	3	1	—	8,150,674	276,156	4,256	1,184	6,822	—	1,149	

Fårskötseln är fortfarande en viktig gren af husdjurskötseln på ön. Det med statsmedel bildade stamschäferiet af cheviotfår hade under en följd af år innehaft på arrende af arrendatorn af Roma kungsgård, hvilken uppsade det samma till afflyttning den 1 september 1902. Sedan Hushållningssällskapets förvaltningsutskott kungjort stamschäferiarrendet ledigt, blef, på tillstyrkan af statens undervisare i fårskötseln, bland andra sökande arrendatorn af Visborgs kungsladugård antagen till arrendator af stamschäferiet och kontrakt med honom samma år af Landtbruksstyrelsen godkänt. På grund af kungsladugårdens öfverlämnande den 14 mars 1905 till annan arrendator, Aktiebolaget Visby cementfabrik, gjordes af förre arrendatorn hemställan om öfverlåtelse jämväl af stamschäferiarrendet å nämnda bolag, hvilket genom sin disponent instämt i denna ansökan. Framställningen blef, efter tillstyrkan af Hushållningssällskapets förvaltningsutskott, godkänd af Landtbruksstyrelsen, och Aktiebolaget Visby cementfabrik således antaget till arrendator af stamschäferiet från och med berörde den 14 mars 1905. Likasom under förra periodens sista år har Hushållningssällskapet, i enlighet med sitt nämnda år fattade och af Landtbruksstyrelsen godkända beslut, under hvarje år af denna period inköpt 7 å 8 baggar, som försålt till landtbrukare inom länet. Under de tre första åren skedde försäljningen under hand till förut anmälde köpare, hvarvid för hvarje djur var fastställt ett pris af 50 kronor. Då tydligtvis alla baggarne från en stam af endast 23 modertackor ej kunde vara lika goda och således ej heller rättvisligen borde betinga samma pris, bestämdes, att för-

säljningen skulle ske genom auktion. Det viktigaste skälet för denna ändring i försäljningssättet ansågs ligga däri, att garanti därigenom vunnit för, att de bästa baggarne komme till personer med verkligt intresse för fårafvelns höjande. Schäferiets förstam består fortfarande af 2 baggar och 23 tackor. Röntan af den under Hushållningssällskapets förvaltning ställda och för fårafvelns befrämjande inom länet afsedda statsanslagsfonden från år 1866 har äfven under denna period likasom under de närmast föregående användts till premiering af får, såväl afvelsdjur som slaktdjur. Pristäflingar höllos år 1901 i enlighet med Landtbruksstyrelsens medgifvande å 12 platser inom länet. På anförda skäl, att större intresse hos allmänheten för deltagande i pristäflingarna därigenom skulle uppstå, hemställde statens undervisare i fårskötsel, att täflingsmöten måtte anordnas i stället å 18 platser och i samband med nötboskapspremieringarna, hvarföre, sedan Landtbruksstyrelsen godkänt Hushållningssällskapets framställning härom, fårpremieringsmöten under hvar och ett af åren 1902, 1903 och 1904 hållits å sistnämnda antal ställen på ön. Sedan emellertid nötboskapspremieringarna de senaste åren erhållit en så betydande omfattning, att med hänsyn till tider och ställen det visat sig omöjligt att sammanföra de olika slagen af djur för premiering, och det viktigaste skälet för fårpremieringarnas hållande å mer än 12 platser således bortfallit, har på där om gjord framställning Landtbruksstyrelsen fastställt, att fårpremieringarna inom länet från och med år 1905 årligen må hållas å 12 platser, hvaraf 7 i Norra och 5 i Södra häradet. Det belopp, som varit afsedt till pris vid hvarje premieringsplats, har intill år 1902 utgjort 75 kronor, men från och med nämnda år har ett belopp af 50 kronor varit bestämdt för samma ändamål, och har prisens storlek i sammanhang därmed minskats sålunda, att högsta pris för afvelsdjur, baggar såväl som tackor, blifvit bestämdt till 10 kronor och öfriga pris till 5 kronor för såväl afvelsdjur som slaktdjur. Antalet vid pristäflingarna anmälda och premierade djur framgår af *tabell F*.

Svinskötseln är den gren af husdjurskötseln, som af landtmännen på Gottland varit den minst uppmärksammade, hvarföre också produktionen af fläsk ej varit stor nog att fylla öns eget behof af denna vara. Hushållningssällskapet har ägnat sin uppmärksamhet åt detta förhållande och med

Tab. F.

Premieringen af får i Gottlands län åren 1901—1905.

År.	Antal anmälda					Antal prisbelönta afvelsdjur.						Antal prisbelönta slaktdjur.			Summa prisbelönta djur.	Utdelade pris för afvelsdjur.							
	baggar.	floccar af tackor.	slaktdjur.		Summa.	Baggar.			Floccar af tackor.			Tackor.				Lamm.	Baggar.		Floccar af tackor.				
			Tackor.	Lamm.		Gottlandsras.	Cheviotras.	Blandad ras.	Gottlandsras.	Cheviotras.	Blandad ras.	Gottlandsras.	Cheviotras.	Blandad ras.			Gottlandsras.	Cheviotras.	Blandad ras.	1.a.	2.a.	1.a.	2.a.
1902	111	79	5	9	204	13	16	50	9	—	40	—	1	—	—	—	3	132	14	65	6	43	
1903	107	79	10	7	203	19	27	31	9	2	38	—	—	2	—	—	7	135	16	61	10	39	
1904	120	81	4	11	216	23	20	41	20	1	33	—	—	1	—	—	8	147	11	73	2	52	
1905	87	48	3	18	156	14	22	20	7	—	30	—	—	3	—	—	15	111	14	42	3	34	

anslag från Landstinget samt enligt råd och anvisningar af statskonsulenten i svinskötsel anordnat afvelsstationer för svin dels af landtras, dels af stora yorkshirerasen. Vidare har sällskapet låtit företaga utredning i fråga om vidtagande af ytterligare åtgärder för svinafvelns befrämjande medelst bildande af svinafvelsföreningar och i sammanhang därmed utdelande af understöd för hållande af fargaltar samt anordnande af premiering af svin.

I nära samband med nu omförmälda slag af husdjurskötsel står den verksamhet, som af Aktiebolaget *Visby exportslakteri och konserverfabrik* bedrivits under perioden, hvarföre en kort redogörelse för denna verksamhet här torde vara på sin plats. Det i förra berättelsen omförmälda slakthus jämte därmed förenade konserverfabrik togs hösten 1901 i bruk för sitt ändamål, och har den därigenom förmedlade verksamhet alltifrån dess början omfattats med välvilja af den landtbruksidkande befolkningen. Att den ifrågavarande verksamheten heller icke varit utan inflytande på nötboskapskötseln på ön, inses däraf, att landtmännen numera sägas föda och således äfven göda sina djur bättre, än fallet var, då bolaget först började utöfva sin rörelse. Följande antal djur hafva af bolaget under de särskilda åren inköpts:

	Nötkreatur.	Kalfvar.	Får.	Svin.
År 1901	234	56	1,577	78
› 1902	1,379	278	1,086	354
› 1903	1,646	286	940	836
› 1904	1,261	305	535	1,110
› 1905	1,263	249	400	909

Med rätt stor kostnad för bolaget har detsamma i den konsumerande allmänhetens intresse anordnat offentlig kontroll med hänsyn till såväl slakterirörelsen som korftillverkningen, hvilken kontroll utöfvas genom en för ändamålet hos bolaget särskildt anställd veterinär. Då bolaget sålunda utsänder i rörelsen utslutande af veterinär kontrolleradt kött och däraf beredda köttvaror, kan allmänheten följaktligen numera erhålla ett kontrolleradt kött. En och annan enskild slaktare har ock till följd häraf funnit med sin fördel förenligt att låta genom veterinär kontrollera sina saluhållna köttvaror. Härigenom har otvifvelaktigt öfvergången till en obligatorisk besiktning af allt, särskildt i Visby stad, saluhållet kött mycket underlättats.

En af 1903 års bolagsstämma beslutad inbjudning till utsträckt aktieteckning i bolaget omfattades med lifligt in-

tresse af länets jordbrukare, från hvilkas sida den nya teckningen uppgick till ungefär samma belopp som vid bolagets bildande. Att härvidlag från landtmännens sida en rätt uppfattning gjort sig gällande om de fördelar, som genom slakthuset tillförts det gottländska jordbruket, torde vara ovedersägligt. Genom de nytecknade aktierna har bolagets aktiekapital ökats från ursprungligen 68,450 kronor till 102,850 kronor.

Fjäderfäskötseln (hönsskötseln) har under de senare åren omfattats med allt större intresse, och såsom en följd därpå har äggproduktionen betydligt ökat. För spridande af för de mindre jordbrukarne lämplig äggproducerande hönsras har Hushållningssällskapet gratis utdelat omkring 3,000 stycken afvelsagg af hvit leghorn.

I ändamål att verka för fjäderfäafvelns höjande på Gottland bildades år 1905 Gottlands fjäderfäafvelsförening utan personlig ansvarighet, hvilken förening under innevarande år blifvit hos Konungens Befallningshafvande registrerad.

Biskötseln har uråldriga anor på Gottland, om med biskötsel får förstås förvaring af bin i halmkupor. För att möjliggöra införandet af mera rationell biskötsel på ön anordnades genom Hushållningssällskapets försorg redan i slutet af 1870-talet för intresserade en serie föreläsningar om biskötsel i rambostäder efter tyskt mönster. Följden därpå blef, att flere biägare skaffade sig såväl dyra bihus som dyrbara redskap för att drifva biodling i stort, men genom bristande insikt i biodlingens konst och kanske äfven bristande tid att sköta de dyrbara apparaterna gjordes stora förluster, så att man snart återvände till det gamla sättet med halmkupor och bislakt. Sådant var med få undantag förhållandet intill år 1902, då en förbättring inträdde, i det att för biodlingens främjande nitälskande personer då stiftade Gottlands biodlareförening. Denna förening har alltsedan dess varit i verksamhet samt sökt genom föredrag och diskussioner i biskötarefrågor och genom deltagande i 1904 års utställning i Visby m. m. arbeta för den rationella biskötselns allmännare införande inom länet.

Beträffande de under perioden inträffade *förändringar rörande husdjurskötseln*, som äro föremål för Hushållningssällskapets till Statistiska Centralbyrån årligen ingående uppgifter till jordbruksstatistiken för länet, har antalet kreatur utgjort:

Tab. G. Ut- och införsel af kreatur och alster af husdjurskötsel samt mejeriprodukter i Gottlands län åren 1901—1905.

År.	Hästar.	Nöt.	Andra kreatur.	Kött och fläsk.		Hudar, oberedda.		Hudar, beredda.		Ull.	Ägg.	Smör.	Ost.	Fjäderfä.	
	U t f ö r s e l.			Utförsel.	Införsel.	Utförsel.	Införsel.	Utförsel.	Införsel.	U t f ö r s e l.			Utförsel.	Införsel.	Utförsel.
	St.	St.	St.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Tjog.	Kg.	Kg.	Kg.	St.
1901	41	780	¹⁾ 1,091	274,185	52,084	87,939	329	—	²⁾ 34,729	42,825	248,177	174,113	3,353	27,608	7,861
1902	33	636	¹⁾ 644	421,537	49,358	105,451	1,265	675	²⁾ 39,763	50,163	242,986	236,603	1,591	27,070	7,611
1903	54	780	¹⁾ 786	408,135	47,676	118,295	163	—	²⁾ 43,041	47,454	293,593	256,770	215	32,592	9,423
1904	55	547	¹⁾ 1,141	383,394	36,104	104,515	6,668	—	²⁾ 45,445	50,006	353,041	289,742	³⁾ —	36,564	12,647
1905	94	1,073	685	416,339	33,028	137,452	—	—	42,722	39,170	439,350	345,169	350	35,864	14,414

¹⁾ Får. — ²⁾ Af skodon infördes 60,181 kg. år 1901, 53,865 kg. år 1902, 48,953 kg. år 1903 och 49,141 kg. år 1904. — ³⁾ Uppgift saknas.

	År 1900.	År 1905.		År 1900.	År 1905.
Hästar öfver 3 år . . .	9,873	9,821	Ungnöt (under 2 år) och kalvvar	7,161	8,100
» under 3 år och får	1,712	1,888	Får och lamm	38,393	35,015
Oxar	6,939	5,003	Getter och killingar	122	47
Tjurar	1,395	1,398	Svin och grisar	9,492	10,632
Kor	18,686	20,113	Bisambälten	1,360	1,074
			Fjäderfå	73,302	98,249

Till belysande af förhållandet i hvad mån ladugårdsskötseln, mejerierna och husdjursskötseln i öfrigt förmått fylla ortens behof och lämna afkastning därutöfver åberopas i tabell G (sid. 16) intagna uppgifter rörande ut- och införsel af kreatur m. m.

Hälsotillståndet bland husdjuren har varit tillfredsställande, i det att hvarken mera allmänt utbredda eller för orten egendomliga husdjurssjukdomar förekommit under perioden. Visserligen uppträder här årligen mjältbrand och någon gång äfven mjältbrandsemfysem eller, som sjukdomen numera kallas, frasbrand, men endast spridda fall af dessa sjukdomar hafva visat sig. Följande antal djur har under perioden dött i dessa sjukdomar:

År	I mjältbrand.		I frasbrand.
	Hästar.	Nötkreatur.	Nötkreatur.
År 1901	—	8	—
» 1902	—	12	1
» 1903	4	4	—
» 1904	1	7	—
» 1905	—	7	1

Utom mjältbrandssjukdomar har äfven en smittosam sjukdom bland svin, s. k. svinsjuka, förekommit, dock blott på ett enda ställe. Sjukdomen i fråga började i juni månad 1902, fortgick under ett par års tid och kräde många offer. Smittosam kastning hos kor läser äfven å ett och annat ställe hafva uppträdt, men ej varit af mera svårartad beskaffenhet. Likaså har å några egendomar förekommit kalfdiarré, eller s. k. kalfdöd. Öfriga sjukdomar hafva i allmänhet varit störningar i digestionsorganen hos hästar och nötkreatur samt yttre åkommor.

C. Trädgårdsskötsel. Trädgårdsodlingen har under perioden befrämjats af Hushållningssällskapet först och främst därigenom, att sällskapet ställt under hvar och ett af åren 1901—1903 1,500 kronor och under hvardera året 1904 och 1905 800 kronor till disposition åt skogsvårdsstyrelsen, hvilken på uppdrag af Hushållningssällskapet anställt en *länsträdgårdsmästare* med uppgift att efter rekvisition tillhandagå allmänheten med råd och hjälp vid skötseln af trädgårdar. Dessutom har Hushållningssällskapet verkat för särskildt fruktträdsodlingens höjande genom att från sin egen, utanför staden vid Follingbovägen belägna trädgård, som föreståtts af den nämnde länsträdgårdsmästaren, för billigt pris tillhandahålla ädla fruktträd, hufvudsakligen af Stenkyrke- och Gravensteinersorterna. Biträde af länsträdgårdsmästaren söktes under perioden af mer än 200 rekviirenter, hvilka erhöilo anvisningar och hjälp vid anläggningar af nya och förbättringar af gamla trädgårdar samt vid beskärning af fruktträd. Under samma tid blefvo genom länsträdgårds-

mästarens försorg 1,800 fruktträd, 1,882 bärbuskar, 5,155 parkträd, 16,911 häckplantor, 5,100 sparrisplantor och 2,275 jordgubbplantor utplanterade, 2,886 äldre fruktträd beskurna och 69 planer öfver nya trädgårdsanläggningar, däraf 7 till folkskolor, upprättade. Föredrag öfver ämnen, berörande trädgårdsskötseln, hafva af länsträdgårdsmästaren hållits under hvarje år inom olika socknar. Början har äfven gjorts för erhållande af statistiskt material rörande inom länet befintliga, förädlade fruktträd genom insamlande af uppgifter i sådant hänseende från Endre, Hejdeby, Follingbo, Västerhejde, Träkumla och Valls socknar, utvisande, att i dessa sex socknar finnas 3,521 äpple-, 859 päron- och 232 körsbärsträd. Hushållningssällskapet tilldelade år 1902 en person 25 kronor såsom belöning för visadt nit och intresse för trädgårdsskötsel och anslog 100 kronor till Sveriges pomologiska förening för anordnande samma år af fruktutställning och premiering i Stockholm, hvilket penningbelopp dock, på grund af inträffade ogynnsamma omständigheter, felslagen fruktskörd o. s. v., för utställningens bringande till stånd, först år 1904 togs i anspråk. Åtskilliga, i hithörande ämnen meddelade råd och anvisningar hafva delgifvits allmänheten af Hushållningssällskapet, som därjämte låtit bland trädgårdsodlare särskildt utdela 100 exemplar af skriften »Om afplockning, sortering, inpackning och förvaring af frukt». Af allt att döma går trädgårdsskötseln på ön således, om också icke raskt, dock säkert framåt.

Gottlands konserverfabrik har under perioden fortsatt med sin verksamhet. Intill den 1 januari 1903 innehades rörelsen af Gottlands konserverfabriksförening, men från denna tid öfvertogs densamma af Konservaktiebolaget Fenix i Stockholm. Rörelsen, hvilken hufvudsakligen går ut på odling och beredning af trädgårdsalster för konservering, har under perioden varit af den omfattning, som tabell H utvisar.

Här torde vara platsen för ett utförligare omnämnande af det redan i det föregående omförmälda *landbruksmöte och därmed förenade industriutställning*, som i juli månad 1904 hölls här i Visby, landbruksmötet från och med den 8 till och med den 10 samt industriutställningen under samma tid och ytterligare sju dagar till och med den 17. Denna ut-

Tab. H. Rörelsen vid Gottlands konserverfabrik under åren 1901—1905.

År.	Besådd areal. Har.	Od-lare.	Skörd i kg.				Betald ersättning till odlarne. Kr.	Tillverkning.		
			Ärter.	Bönor.	Spe-nat.	Soc-ker-ärter.		Antal dosor.	Tom-dosor-nas värde. Kr.	Hela tillverk-nings-värdet. Kr.
1901 .	50	42	90,307	3,692	641	609	8,398	127,663	10,400	35,029
1902 .	32	37	154,148	—	1,038	432	13,847	162,067	11,764	45,136
1903 .	56 5	79	196,269	4,907	—	—	20,753	196,611	12,158	57,190
1904 .	72 5	75	189,450	1,543	—	—	19,408	190,254	12,101	55,121
1905 .	73	81	130,321	11,744	307	—	14,941	221,409	15,190	61,993

Anm. Till Stockholm afsända färska råvaror utgjorde år 1903 34,097 kg. ärter och 2,748 kg. bönor till värde af resp. 2,803 19 kr. och 722 50 kr. samt år 1904 33,713 kg. ärter till värde af 3,975 27 kr. Från Stockholm inköptes år 1905 följande färska råvaror: 2,976 kg. bönor och 350 kg. spenat till värde af resp. 250 kr. och 50 kr. samt svamp till värde af 331 84 kr.

ställning, hvilken, såsom redan blifvit antydt, i sig innefattade både en landbruksafdelning och en industriafdelning, var den första i sitt slag, som hållits på Gottland, och detta icke allenast såvidt angick industriutställningen utan äfven själfva landbruksmötet, som i jämförelse med förut hållna dylika möten var af betydligt större omfattning. Också knöto sig vid den tilltänkta uppvisningen af det gottländska jordbrukets hjälpmedel och alster och af den gottländska industriens produkter lifliga förhoppningar om ett efter länets förhållanden lyckligt resultat, om hvilka förhoppningar det får sägas och äfven sagts af utomstående, att de ej blefvo gäckade. Till plats för utställningen uppläts af stadsfullmäktige den Visby stad tillhöriga del af det s. k. Östra byrummet, som begränsas i söder af Kyrkogårdsvägen, i väster af den öfver byrummet ledande vägen och i norr af folkskoleomtens södra gräns, hvarförutom äfven denna tomt jämte det därå uppförda folkskolehuset disponerades för utställningen. Prisen, hvilka bestodo af diplom, större silfvermedalj, mindre silfvermedalj och bronsmedalj samt penningpris af olika storlek, utdelades såsom första, andra och tredje pris på så sätt, att första pris utgjordes af diplom och större silfvermedalj, andra pris af mindre silfvermedalj och tredje pris af bronsmedalj, hvarjämte i regeln ingick i hvarje pris en mindre penningssumma, växlande i storlek inom olika grupper, afdelningar och klasser. Dessutom voro för landbruksafdelningen skänkta 5 stycken silfverpokaler. Inom sistnämnda afdelning utdelades sammanlagdt 49 första pris, 74 andra pris och 90 tredje pris samt 2,667 kronor i penningar, hvaraf särskildt för gruppen nötboskap 7 första pris, 27 andra pris, 52 tredje pris och 1,120 kronor i penningar. Med utställningen af nötboskap synes man äfven hafva lyckats öfver förväntan, att döma af de erkännanden, som gäfvos denna utställning såväl af prisdomarne som af allmänheten och tidningspressen. Inom industriafdelningen utdelades 48 första pris, 57 andra pris, 39 tredje pris och 395 kronor i penningar. De medel, öfver hvilka vederbörande hade att förfoga för bestridande af utgifterna för utställningen, voro anslag af, förutom Hushållningssällskapet, Landstinget och Visby stad äfvensom större bolag inom länet, hvarjämte närmare 200 personer ur skilda samhällsklasser tecknat en garantifond på 100 kronor hvar, af hvars belopp dock endast en jämförelsevis obetydlig del behöfde tagas i anspråk. Utställningen, särskildt landbruksafdelningen, var synnerligen talrikt besökt, icke minst af allmoge från skilda delar af länet.

D. Skogshushållning. Skogarne i länet intaga, i likhet med hvad som förut varit förhållandet, en mycket betydelsefull plats i afseende å länets natur och näringsförhållanden. Uti förra berättelsen angafs, att enligt jordbruksstatistiken den skogbärande marken år 1900 utgjorde 136,608 hektar, således mer än $\frac{1}{3}$ af länets till 310,356 hektar uppgående areal, med tillägg att därvid dock inräknades en hel del mark, som utgjordes af kal hållmark och den skoglösa allvaren. Enligt uppgift, meddelad af den utaf Kungl. Maj:t år 1896 tillsatta kommitté för främjande af den enskilda skogshushållningen, utgör skogsarealen å Gottland 220,522 hektar. De *allmänna skogarna* upptogo år

1905 en ytvidd af 11,500 hektar i rundt tal, då således återstoden upptages af enskildes skogar.

Att, beträffande statsskogarna, skogshushållningen gått framåt, inses redan däraf, att förvaltningskostnaderna varit och äro i ständigt stigande. Detta är en naturlig följd dels af statens fortsatta inköp af mark för bildande af kronoparker, dels däraf, att flera kronodomäner vid tiden för arrendenas utgång, då sådant inträffat under perioden, blifvit ställda under skogsstatens omedelbara förvaltning och vård, äfven om de varit skoglösa eller bestått af endast åker. Å den sämsta jordmänen skogsodlas numera genast, och den bättre jorden bibehålles såsom åker och utarrenderas för skogsväsendets räkning.

Vid periodens början var de allmänna skogarnes ytvidd 9,410 hektar och vid dess slut 11,500 hektar. I detta nu, är deras ytvidd 15,510 hektar. Af allmänna skogar har den högre allmänna läroverket i Visby tillhöriga lägenheten Skolbetningen om 13.30 hektar med Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd under perioden blifvit försåld till Visby stad för en köpeskilling af 12,355 kr. 12 öre. I anseende därtill, att staten till inlösen erbjuden skogsmark ansetts vara för dyr hållen, hafva många anbud på dylik mark icke antagits, till och med sådana, som förordats af skogspersonalen. Orsaken till de fordrade höga prisen för skogsmark är vanligen, att skogsbetet, såsom mera behöfligt för hemmansbruket än afkastningen af skogen, af säljarne värderas högre än denna. Konungens Befallningshafvande har ur synpunkten af skogens bevarande städse ansett statens förvärf af skogsmark såsom något önskvärdt, hvadan Konungens Befallningshafvande i regeln förordat de skogsköp, angående hvilka dess yttrande inhämtats. Skogspersonalen har ökat med en ordinarie kronojägare och utgjordes vid periodens slut af 1 ordinarie jägmästare, 1 oaflönad assistent, 2 ordinarie kronojägare, 1 extra sådan utan lön samt 4 tillfälliga bevakare med årsarfvoden.

Hvad den *enskilda skogshushållningen* beträffar, synes i vissa afseenden ett något bättre tillstånd hafva inträdt under den nu gångna perioden. Sålunda må nämnas, att den för försäljning af på rot stående skog under en lång följd af år vedertagna metoden att indela skogen i större eller mindre parker, som kalhöggos, hvarigenom den naturliga återväxten äfventyrades eller helt och hållet omöjliggjordes, numera så godt som upphört. Såsom en bidragande orsak härtill torde kunna framhållas Konungens Befallningshafvandes åtgärd redan i slutet af förra perioden att hos vederbörande inskräpa nödvändigheten af den för Gottland gällande skogslagens noggranna öfvervakande, så att, då afverkning å enskild person tillhörig mark skett i sådan utsträckning, att skogsåterväxten äfventyrades, anmälan därom ofördröjligen gjordes för undersöknings hållande. Ifrågasvarande åtgärd medförde det dittills enastående resultat, att ensamt år 1901 skogsbesiktningar verkställdes på 61 olika hemmansdelar. Under hela perioden hafva inalles jämnt 100 dylika besiktningar hållits. I samband härmed bör omnämnas, att, då ett hemman ansetts böra ställas under skogsförbud, vitesbeloppet för fortsatt afverkning på senare tiden höjts från 200 å 300 kronor till omkring 1,000 kronor. Emellertid inträffar i de flesta fall, då besiktning af skog på-

kallas och föranleder afverkningsförbud, att afverkningen redan före därom gjord anmälan skett i sådan omfattning, att förbudet kommer för sent och således blir gagnlöst.

För skogsvårdens befrämjande bildades år 1898 en skogskommitté, bestående af 30 personer från skilda delar af länet, utsedda till halfva antalet af Landstinget och till halfva antalet af Hushållningssällskapet. Verkställighetsåtgärder- na öfverlämnades åt en särskild skogsvårdsstyrelse, sammansatt af fem personer, hvilkas åliggande är att förvalta de medel, som äro anslagna till kulturer, utbetala aflöningar till plantörer o. d. Anslagen hafva för de särskilda åren under perioden uppgått, af Staten för år 1901 till 1,839 kronor, för hvardera året 1902 och 1903 till 2,500 kronor, för år 1904 till 1,987 kronor och för år 1905 till 1,700 kronor, af Landstinget till 1,500 kronor årligen och af Hushållningssällskapet för hvar och ett af åren 1901—1903 till 1,500 kronor och för hvardera af åren 1904 och 1905 till 500 kronor. Af sagda anslag har största delen åtgått till bestridande af kostnaderna för genom skolbarn verkställda skogsodlingar. Dessa hafva företagits under ledning af de anställda plantörerna inom sådana kommuner, där skollärarne ej ansätt sig äga erforderlig sakkunskap. I medeltal hafva årligen på så sätt 75 tunnland kultiverats med skog, och synas med det hos barnen och skollärarne tilltagande intresset för skogsodlingar dessa äfven för hvarje år utfalla mera lyckligt.

Angående myckenheten under perioden utsatta plantor och utsådt skogsfrö lämnas följande uppgifter:

	Å enskild och Visby stads mark,		Å statens mark.	
	Utsatta plantor.	Utsådt frö.	Utsatta plantor.	Utsådt frö.
År 1901	131,130 st.	61·0 kg.	128,224 st.	125·0 kg.
› 1902	159,430 ›	23·3 ›	190,110 ›	62·2 ›
› 1903	85,231 ›	19·7 ›	281,921 ›	94·0 ›
› 1904	161,863 ›	50·0 ›	545,960 ›	462·0 ›
› 1905	164,520 ›	9·3 ›	278,200 ›	305·0 ›

Af större intresse än åtgången af plantor och skogsfrö torde emellertid vara kännedomen om den under perioden *skogsovlade ytvidden* inom länet. Denna har varit:

	Å enskild och Visby stads mark.	Å statens mark.
År 1901	omkring 50 har	34·45 har
› 1902	› 37 ›	45·42 ›
› 1903	› 26 ›	62·20 ›
› 1904	› 45 ›	83·05 ›
› 1905	› 38 ›	61·90 ›

Resultatet af skogsodlingsarbetena kan emellertid icke sägas ha varit oomtvistadt.

Vid länets förenade folkhögskola och landtmannaskola i Hemse är fortfarande anställd en jägmästare såsom af staten aflönad lärare för meddelande af teoretisk skogsundervisning samt med skyldighet, då så påfordras, att lämna biträde vid förefallande skogsförrättningar inom länet.

Länge har nu gällande lag angående åtgärder till *förekommande af skogsförödelse* inom Gottlands län af den 30 mars 1894 visat sig icke motsvara de förväntningar, man vid dess tillkomst gjorde sig om densamma. Också ingick redan år 1901 Landstinget till Kungl. Maj:t med en underdånig

ansökning om nämnda lags ersättande med en annan, af Landstinget föreslagen lag. Sedan Landstinget emellertid genom Domänstyrelsen, som fått sig anbefalldt att afgifva underdånigt yttrande öfver Landstingets förberörda ansökning, satts i tillfälle att taga i öfvervägande, huruvida icke de under år 1903 utfärdade, för större delen af riket gällande skogsförfattningarna möjligen skulle kunna befinnas lämpliga äfven för Gottlands län, förklarade Landstinget uti underdånigt utlåtande af den 31 oktober 1904, att Landstinget väl ville frångå sin år 1901 gjorda underdåniga framställning, men å andra sidan icke funne lagen angående vård af enskildes skogar den 24 juli 1903 i oförändradt skick lämplig för Gottland, utan hemställde, att i stället för 1894 års lag måtte utfärdas en lag angående vård af enskildes skogar på Gottland af i utlåtandet föreslagen lydelse, att nådiga förordningen angående skogsvårdsstyrelser måtte förklaras gällande äfven för Gottland samt att angående skogsvårdsafgifter måtte för Gottlands län utfärdas nådig förordning, likaledes i öfverensstämmelse med åberopadt förslag. Sedan dess har hos Landstinget samtidigt därmed, att Landstinget förehaft till behandling ett förslag till dimensionslag för Gottland, väckts ett nytt förslag till skogslag för ön, hvilket innevarande års landsting likaledes underställt Kungl. Maj:ts nådiga pröfning.

För egen del vill Konungens Befallningshafvande hafva uttalat den mening, att det enda fullt effektiva sättet att för Gottland bevara skogen i den myckenhet, som är behöflig för att hindra klimatets försämring och öfriga olägenheter, som äro en följd af skogens förödande, är statsinköp i allt större omfattning af skogbärande eller för skogsbörd tjänlig mark. Hvad i detta syfte utgifves af statsmedel, bör för öfrigt, vid rationell vård af skogen, kunna gifvas skälig ränta.

Till upplysning om *utförseln af skogsprodukter* från Gottland meddelas i *tabell I* från tullkammaren i Visby inhämtade uppgifter i detta hänseende.

De skogseffekter, som jämförelsevis stått högst i pris, hafva varit järnvägssyllar, beroende på den goda vara, som fås från här ofta förekommande myllfattig mark, där skogen växer trögt och således lämnar ett fast och kärnfullt virke. Införsel af ved, i synnerhet björkved från Småland, har ägt rum. Behovet af telegraf- och telefonstolpar har äfven tillgodosetts från fastlandet.

Kolning och tjärbränning utöfvas i mycket ringa grad och endast för ortens behof.

Tab. I. Trävaruexporten från Gottland åren 1901—1905.

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
<i>Till utrikes orter:</i>					
Bjälkar och sparrar . . kbm.	564	668	965	670	637
Bräder och plankor . . ›	14,545	13,973	13,199	15,191	15,058
<i>Till inrikes orter:</i>					
Bräder och plankor . . kbm.	226	2,854	2,849	1,294	2,000
Syllar . . . . . ›	8,198	8,454	8,342	8,957	11,198
Summa	23,533	25,949	25,355	26,112	28,893

I anledning af gjorda framställningar om vidtagande af åtgärder för hämmande af *flygsandens* utbredning inom östra delen af Fårön, det s. k. Avanäset, hvarest under de sista trettio åren flygsanden i oroväckande grad utbredd sig, så att den numera upptog omkring $\frac{1}{3}$ af hela näset, hölls inför Konungens Befallningshafvande år 1905 ett sammanträde å ort och ställe för att om möjligt få utrönt, hvad som kunde åtgöras uti det ifrågavarande hänseendet. Det öfvervägande antalet närvarande förenade sig därvid om att söka utföra åtskilliga vid sammanträdet föreslagna åtgärder, hufvudsakligen gående ut därpå, att Avanäset skulle afstängas från den öfriga delen af ön, att betande af kreatur icke finge äga rum å ohägnad mark därstädes och att jordägarne, i hvad på dem ankomme, skulle söka bidraga till flygsandens hämmande genom plantering å sandfälten af sandgräs och träd samt täckande af sandbankarne med ris.

E. Jakt. Jakten såsom näringsgren kan ej sägas vara af någon större betydelse. Inga yrkesjägare i egentlig mening förekomma, men en stor del af den infödda befolkningen, i proportion kanske större än i något annat län, sysselsätter sig tidvis med jakt. Föremål för jakt äro företrädesvis hare och raphöns, som i synnerhet i de södra delarna af ön hafva stora förutsättningar för trefnad. Argångarna af den förra djurarten äro rätt växlande. Om detta ock delvis gäller raphönsen, kan likväl med fog påstås, att dessa under perioden stadigt tillväxt i antal, emedan vintrarna varit snöfattiga, det bästa skyddet för denna villebrådsart. Därtill kommer, att allmogen, tack vare de inkomster, som den dels genom utarrendering af jaktmarker, dels genom eget utföande af jakt kan bereda sig, mer och mer kommit till insikt om betydelsen och värdet af en vårdad jakt och därför ock småningom lär sig utföra jaktvård, särskildt beträffande raphönsen. Gottland har haft rätt talrika, större och mindre myrvar, men efter hand som dessa torrläggas, minskas i betydlig mån tillgången på änder såväl som på beckasiner och andra vadare. Minskning kan äfven iakttagas i fråga om orren och morkullan, ett förhållande som finner sin förklaring i den tilltagande odlingen och skogens minskning. Ett sorgligt faktum är, att intet kan åtgöras mot skyttet å sistnämnda fågelart under otillåten tid. Kändt är nämligen, att uppköpare i Stockholm redan första tillåtna jakttag äro innehafvare af morkullor i stor mängd, hvilka stamma från Gottland. Onskligt vore därför, att någon tid kunde förflyta efter jaktterminens början, innan försäljning af dylik fågel finge ske.

En fridlysning, som för länet ej kan sägas medföra det gagn, som därmed åsyftas, är den, som införts genom nådiga kungörelsen angående fridlysning af dykänder den 26 mars 1897, hvarigenom dessa blefvo fridlysta från och med den 24 april till och med den 31 juli. Den dykandart, som här längs kusterna förekommer i afsevärdt antal och äfven var af betydelse för kustbefolkningens hushåll, hvadan den förut fälldes i stor mängd, är svärtan. Som denna fågel hitkommer i maj och lämnar kusten, innan ungarna äro matnyttiga, har jakten å densamma blifvit nära nog omintet-

gjord. Däraf har blifvit en följd, att intresserade jägare, som förut sökt motarbeta den sedan gammalt här rådande äggplundringen och föraktet för lagens förbud häremot, numera äro rätt likgiltiga för all bevakning i detta hänseende.

Sedan omkring 20 år tillbaka har genom bidrag från Gottlands skarpskytte- och jägaregille, men ännu mer genom sammanskott af intresserade jägare och djurvänner försök gjorts att inplantera tjäder på ön. Huruvida den tillväxt i antal, därom har man ej lyckats få vissnet. Genom nådiga kungörelsen den 14 april 1900 är arten fridlyst, hvad länet angår, tillsvidare intill år 1910. Under de senare åren hafva likaledes försök gjorts af enskilda personer att inplantera tysk hare och fasan med, hvad det sistnämnda djurslaget angår, synbarligen godt resultat. Båda villebrådsarterna hafva genom nådiga kungörelsen den 9 maj 1902 blifvit fullständigt fridlysta intill utgången af år 1906. Ejdern är tillsvidare fullständigt fridlyst å Stora och Lilla Karlsö med tillhörande områden. Erforderligt skydd lämnas ejdern äfven på de nybildade kronoparkerna Skenholmen och Närsholmen, och förspörjer man från Fårön, att ejdern betydligt tilltagit på den trakten i följd af berörda, vid Skenholmen åstadkomna skydd. Vid denna kronopark betalas årligen i arrende 100 kronor för rättigheten till ejderduns-samling från efter kläckning lämnade reden och till mås-äggsplöckning. Måsarna göra nämligen stor skada genom uppslukande af ejderägg. När de nu i sin ordning beröfvas sina ägg samt dessutom genom skjutning förföljas, så har ej allenast ejdern godt däraf utan äfven fisket. Staren och vipan skyddas och omvårdas väl från befolkningens sida.

Af rofdjur förekommer räfven allmänt. De flesta af de räfvar, för hvilka premier utbetalas, uppsökas och dödas vid de lyor, i hvilka de hafva sitt tillhåll. Vesslan anträffas ytterst sällan. De för fågelarterna och synnerligast raphönsen mest skadegörande djuren äro onekligen igelkotten och tamkatten, som hålles i hvarje stuga och, vid dagsverkstorpen utestängd flera dygn å rad, synes stryka omkring i skog och mark. Af roffåglarna förekommer sparfhöken talrikast, dufhöken sparsamt, dock mera allmänt på genomflyttning såväl vår som höst. Hafsörnen uppträder alltid under flyttningstiderna, i synnerhet om hösten.

Jaktarrenden förekomma å åtskilliga orter och stiga arrendebeloppen småningom.

Någon statistisk beräkning angående fälldt villebråd kan ej uppgöras för länet. Visby jaktsällskap, bestående af ett fåtal medlemmar, uppgör dock numera årligen en statistik öfver af dess medlemmar skjutet vildt och med ledning där-af kan man sluta, att värdet af hvad som årligen fälles inom länet uppgår till ej så ringa belopp.

För utföande af jaktvård finnas fortfarande de tre *sällskap*, som omförmålas i förra berättelsen, nämligen Gottlands skarpskytte- och jägaregille, Visby jaktsällskap samt Karlsö jakt- och djurskyddsföreningsaktiebolag. Genom det förstnämnda af dessa sällskap verkställes fortfarande utbetalning af de *skottpenningar*, hvartill Landstinget äfven under den nu gängna perioden beviljat medel och som utgått med 4 kronor för själ, 3 kronor för räf, 2 kronor för örnen, 1 krona för dufhöken, 50 öre för sparfhöken och 10 öre för kråka.

Till skottpenningar för själ har äfven Staten bidragit, år 1901 med 380 kronor, år 1902 med 300 kronor, år 1904 med 278 kronor och år 1905 med 300 kronor. Med de af Staten och Landstinget sålunda lämnade anslagen, som, hvad Landstinget angår, utgjort för själ 500 kronor årligen samt för de öfriga djurslagen 1,500 kronor hvartera året 1902 och 1903 och 1,000 kronor hvar och ett af de öfriga, perioden tillhörande åren, hafva skottpenningar utbetalats för följande antal djur:

	Själur.	Räfvar.	Örnar.	Dufhökar.	Sparfhökar.	Kräkor.
År 1901	165	180	—	51	64	3,270
• 1902	156	218	2	136	220	5,460
• 1903	139	267	10	86	206	4,400
• 1904	162	130	8	101	146	3,700
• 1905	116	127	2	121	98	3,950
Summa	738	922	22	495	734	20,780

För jaktvårdens främjande inom länet har Landstinget dessutom under åren 1901—1904 meddelat ett särskildt anslag årligen af 100 kronor.

F. Fiske. Med afseende på fiskeridriften inom länet har under femårsperioden föga förändring skett. Kanske mest på grund af den minskade afkastningen af en del fisken har den *fiskeriidkande befolkningens antal* under perioden sjunkit något. År 1900 utgjorde detsamma 1,290, vid 1905 års slut 1,267. Det vida öfvervägande antalet fiskare inom länet är nämligen jordägare, som endast drifva fisket såsom bisyssla och därför, då afkastningen af fisket minskas, lämna detta helt å sido. Den uteslutande som fiskare arbetande befolkningen är i allmänhet mindre burgen och därför oförmögen att skaffa sig de båtar och redskap, som äro nödvändiga för att de år, då fisken ej söker in mot land, kunna följa och fånga densamma. Häraf förklaras den under den förflutna femårsperioden så synnerligen kläna afkastningen af fisket. Växlingarna i *afkastningen* af de olika fiskerna under femårsperioden framgår af nedanstående *tabell K*.

Till jämförelse äro under tabellen införda motsvarande siffror från föregående femårsperiod. Häraf framgår, huru anmärkningsvärdt mycket mindre afkastningen af strömmings-, torsk-, lax- och fjällfiskerna varit under senaste femårsperioden än under den förra. Men äfven är att märka,

såvidt gäller strömmings- och torskfiskerna, att afkastningen under perioden nått ett minimum, för det förra år 1904, för det senare år 1902, och därefter åter ökats, något som man med kännedom om den periodicitet, dessa fiskerna i allmänhet äro underkastade, torde få anse båda godt för framtiden. För laxfisket har intresset alltmera slappnat, då utbytet under hela perioden varit ganska klent. En stor del af de däckade båtar, som under de goda laxåren anskaffats, hafva legat oanvända, och många af dem hafva afyttrats för andra ändamål. Men samtidigt med, att afkastningen af fisket minskats, har också priset på fisk stegrats och det i den grad, att, såsom framgår af tabellen, saluvärdet af den under sista femårsperioden fångade fisken föga understiger värdet af fångsten under föregående femårsperiod.

En naturlig följd af det kläna fisket är den obetydliga *export och betydande import af fisk*, som under femårsperioden ägt rum. Proportionen dem emellan åskådliggöres af följande tabell. Den relativt betydande exporten under år 1904 beror till stor del på det under detta år mera gifvande laxfisket. Till jämförelse meddelas slutsummorna af utförd och införd fisk under femårsperioden 1896—1900.

	Utförel.	Införel.
År 1901: Saltad och färsk . . . . . kg.	10,241	678,871
• • Torr	—	20,933
År 1902: Saltad och färsk	5,747	950,848
• • Torr	—	31,502
År 1903: Saltad och färsk	3,762	980,389
• • Torr	—	29,536
År 1904: Saltad och färsk	18,839	896,435
• • Torr	—	22,544
År 1905: Saltad och färsk	3,085	666,090
• • Torr	—	10,560
Summa kilogram	36,674	4,287,708
Summa under tiden 1896—1900	179,913	3,316,679

Vid det i juli 1904 i Visby hållna landtbruksmötet voro produkter af fisket samt fiskerimateriell mycket obetydligt representerade. Endast elfva nummer voro utställda, af hvilka emellertid alla med undantag af ett premierades.

Under perioden har årligen af Landstinget beviljats 750 kronor och af Staten enahanda belopp till fiskerinarinogens befrämjande inom länet. Häraf hafva 1,000 kronor användts till aflönande af en fiskeritillsyningsman samt 500

Tab. K.

Mängden och värdet af fisket i Gottlands län åren 1901—1905.

År.	Strömmingsfisket.		Torskfisket.		Flundrefisket.		Laxfisket.		Ålfisket.		Fjällfisket.		Summa värde.
	Valar.	Kronor.	Kilogram.	Kronor.	Tjog.	Kronor.	Kilogram.	Kronor.	Kilogram.	Kronor.	Kilogram.	Kronor.	Kronor.
1901	186,190	93,095	93,550	46,775	25,870	20,700	2,135	4,270	8,400	9,240	36,350	27,500	201,580
1902	158,500	79,250	88,950	44,475	26,320	20,000	775	1,550	6,375	6,957	33,860	27,000	179,232
1903	143,500	107,300	113,500	56,700	30,000	20,000	550	1,100	7,700	8,400	30,000	28,000	221,500
1904	100,500	75,000	132,500	66,500	29,500	18,300	7,470	14,540	8,300	9,140	27,500	25,000	208,480
1905	248,540	173,800	155,200	77,600	32,130	20,800	1,130	2,260	7,830	8,600	22,290	20,000	303,060
Summa 1901—1905	837,230	528,445	583,700	292,050	143,820	99,800	12,060	23,720	38,605	42,337	150,000	127,500	1,113,852
Do 1896—1900	1,618,300	723,000	1,481,250	194,670	141,060	95,895	97,335	169,920	41,240	44,320	212,000	104,240	1,332,045

kronor till arfvoden åt 11 personer, som varit anställda såsom biträden åt tillsyningsmannen.

Af de i föregående femårsberättelser omnämnda *föreningar för ersättande af förlorad fiskredskap* hafva Sydöstra fiskeriföreningen samt Prinsessan Eugenie's understödsförening för fiskare på Gottlands västkust fortfarande varit i verksamhet. Rörande den sistnämnda likasom äfven för Prinsessan Eugenie's pensionsanstalt för aflidne fiskares änkor och barn på Gottlands västkust, hvilken sistnämnda stiftelse jämväl verkat under perioden, lämnas uppgifter i *tabell L*. Om Sydöstra fiskeriföreningen meddelas följande uppgifter:

År.	Antal delägare.	Af delägarna betalda afgifter.	Utgifna ersättningar.		Behållning vid årets slut. Kronor.
			Åt antal delägare.	Kronor.	
1901 . . .	8	—	4	18 50	532 37
1902 . . .	8	—	—	—	551 87
1903 . . .	8	—	1	3 00	569 16
1904 . . .	8	—	—	—	590 37
1905 . . .	8	—	1	1 00	611 42

Intet människolif har under perioden vid fiskets utövande gått förlorat. Från år 1901 äro förluster af redskap till ett belopp af omkring 2,000 kronor omnämnda i fiskeritillsyningsmannens berättelse.

Följande *stadganden rörande fisket* inom länet voro vid periodens slut gällande:

1864 den 15 mars rörande Österviks, Lillviks och Gansviks fiskevatten i Grötlingbo socken;

1866 den 30 juli rörande fiskets bedrivande och ordningens upprätthållande inom Närs, Burs, Rone, Eke och Grötlingbo socknar;

1876 den 30 december rörande fisket i Pavikens fiskevatten i Västergarns m. fl. socknar;

1876 den 30 december rörande fisket i Öja och Hamra socknars fiskevatten;

1877 den 21 april, med ändringar den 31 december 1900, rörande fisket i Slitevikens fiskevatten;

1877 den 4 maj rörande fisket i Bogevikens fiskevatten;

1878 den 26 november, med tillägg den 26 mars 1888, rörande fiskevattnen vid Kylej, Vallavik, Klausen, Fjaugen, Lergraf, Furillen, Skenholmen och Rutestranden upp till Hultunggården i Hellvi och Rute socknar;

1881 den 4 oktober angående ordningsregler för Nabbens fiskeläge i Närs socken;

Tab. L. *Prinsessan Eugenie's stiftelser för Gottlands fiskare, åren 1901—1905.*

År.	Ingående behållning.	Inkomster.	Summa.	Utgifter.	Utgående behållning.	Summa.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
<i>Understödsföreningen.</i>						
1901	1,567 29	79 66	1,646 95	38 00	1,608 95	1,646 95
1902	1,608 95	83 48	1,692 43	69 00	1,623 43	1,692 43
1903	1,623 43	13 50	1,636 93	74 10	1,562 83	1,636 93
1904	1,562 83	89 48	1,652 31	82 80	1,569 51	1,652 31
1905	1,569 51	153 36	1,722 87	69 00	1,653 87	1,722 87
<i>Pensionsanstalten.</i>						
1901	1,575 69	70 96	1,646 65	60 00	1,586 65	1,646 65
1902	1,586 65	60 01	1,646 66	48 00	1,598 66	1,646 66
1903	1,598 66	8 00	1,606 66	54 00	1,552 66	1,606 66
1904	1,552 66	61 57	1,614 23	54 00	1,560 23	1,614 23
1905	1,560 23	125 60	1,685 83	42 00	1,643 83	1,685 83

1885 den 14 november, med ändring den 10 augusti 1900, rörande fisket i Närsåns fiskevatten;

1888 den 6 mars med ändringar den 20 december 1889, rörande strömmingsfisket vid Valbyters och Bibos fiskelägen i Västergarns och Gnisvärd's fiskeläge i Tofta socken;

1888 den 26 mars, med ändring den 14 augusti 1890, rörande fisket i Östergarns och Gammelgarns socknars fiskevatten;

1897 den 31 december rörande fisket i Röstensviks fiskevatten i Rone socken samt fiskevattnet å yttre sidan af Sigdesholm;

1897 den 31 december rörande förbud mot laxfiske med drifgarn under viss tid i fiskevattnet emellan och innanför Tungeudden å Skenholmen och Bunge-näs södra udde;

1898 den 23 december rörande laxfiskets bedrivande å Gottlands kuster;

1903 den 22 augusti rörande fisket i Österviks fiskevatten i Närs socken;

1903 den 22 augusti rörande fisket i Färösunds fiskevatten; samt

1904 den 29 december, med vissa af Kungl. Maj:t enligt nådigt beslut den 23 februari 1906 gjorda ändringar, angående fångst af fjällfisk, flundra och ål inom Gottlands län.

G. Bergsbruk, fabriker och handverk. Bergsbruk i egentlig mening förekommer icke på Gottland. Här befintlig berggrund tillgodogöres dock dels för brytning och bearbetning af kalksten och sandsten, dels för tillverkning af kalk och cement.

Kalkstensbrytning och kalkbränning hafva fabriksmässigt bedrivits under perioden inom Bunge, Fleringe, Othems, Hellvi, Lärbro och Östergarns socknar af 12 näringsidkare, däribland 6 bolag, hvarvid särskildt under år 1905 brutits omkring 80,000 ton kalksten samt tillverkats omkring 70,000 hektoliter släckt och 40,000 hektoliter osläckt kalk, allt till ett sammanlagdt värde af omkring 240,000 kronor. Därjämte hafva äfven såväl Roma sockerfabriksaktiebolag som Aktiebolaget Visby cementfabrik brutit kalksten och bränt kalk, det förra bolaget dock endast för sockerbrukets behof vid en inom Buttle socken belägen, bolaget tillhörig hemmansdel, men cementbolaget för afsalu å egen mark inom Visby stads område. Sammanlagda tontalet sten, som cementbolaget därvid erhållit, har utgjort 12,543 och sammanlagda tontalet kalkmjöl 27,487. Förmalning af kalksten till kalkmjöl eller s. k. dyngerkalk har dessutom bedrivits af Slite kalkverksaktiebolag vid dess fabrik i Boge socken. Bolagets tillverkning af sådan kalk uppgick år 1905 till 900 ton med ett värde af 5,400 kronor. För husbehofsändamål och till afsalu inom hemorten har kalk jämväl tillverkats på åtskilliga andra ställen inom länet.

Angående utförseln af kalksten och kalk under perioden meddelas följande uppgifter:

År.	Kalksten.		Kalk.		
	Oarbetad.	Arbetad.	Osläckt.	Släckt.	Dyngerkalk.
	Värde, kr.	Värde, kr.	Hektol.	Hektol.	Värde, kr.
1901	99,253	105,300	31,689	84,849	10,998
1902	137,893	110,217	28,942	124,754	20,626
1903	174,658	64,449	31,773	83,997	31,555
1904	153,565	30,660	36,878	79,927	41,358
1905	193,714	35,000	40,492	66,006	45,600

Af dessa uppgifter framgår, att utförseln i hvad den angår oarbetad eller s. k. rå kalksten varit i tillväxt under denna likasom under den närmast föregående perioden, men

däremot i fråga om arbetad sådan sten ytterligare väsentligen minskats. Den ökade exporten af rå kalksten torde bero på materialets befunda lämplighet för kemiska ändamål. Också har för sådan export välbelägen mark på Gottland på sista tiden betydligt stigit i värde, en naturlig följd däraf att den gottländska kalkstenen, mer och mer vorden uppmärksammas, därigenom blifvit föremål för spekulation. För undvikande af konkurrens har emellertid en sammanslutning emellan åtskilliga exportörer skett genom bildandet af ett gemensamt försäljningsbolag, under namn af Gottlands förenade kalkbrotts försäljningsaktiebolag.

Visby cementfabrik har under perioden ytterligare utvidgats, så att tillverkningen därstädes för närvarande kan uppdrivas ända till 160,000 fat om året. Därjämte har cementbolaget dels år 1901 anlagt ett koksverk, bestående af 16 ugnar för bränning i hvarje ugn och dygn af 1,000 kilogram kol, dels år 1902 inköpt en större torfmosse i Martebo myr emellan Martebo och Tingstäde järnvägsstationer, hvilket köp sedermera tillökats, så att det numera omfattar det s. k. östra blocket af nämnda myr, i afsikt att där framställa bränntorf. Såväl koksen som bränntorfvnen har bolaget använt för eget behof; och utvisas de olika slagen af bolagets tillverkningar utaf cement, koks och bränntorf af följande siffror:

	Cement. Fat.	Koks. Ton.	Bränntorf. Ton.
År 1901	66,063	—	—
» 1902	75,505	1,043	1,416
» 1903	66,161	2,000	2,200
» 1904	76,952	2,193	2,200
» 1905	102,792	3,536	2,200

Särskildt inom Gottland har under perioden afsättningen af cement varit: 8,312 fat år 1901, 5,917 fat år 1902, 7,031 fat år 1903, 8,227 fat år 1904 och 11,926 fat år 1905. Antalet vid fabriken anställde arbetare uppgick år 1905 till 250.

Sandsten, som endast förekommer på södra Gottland, har såsom under förra perioden brutits samt från hamnarne vid Burgsvik och Ronehamn äfvensom några enskilda lastageplatser utförts till följande värdebelopp, i kronor:

	Blocksten.	Arbetad och oarbetad sten.	Slipsten.	Brynsten.
År 1901	16,600	3,123	64,345	3,150
» 1902	15,070	2,055	72,462	2,771
» 1903	23,335	2,157	62,599	4,128
» 1904	17,342	1,490	70,077	5,225
» 1905	14,477	1,816	73,020	3,841

Häraf framgår, att särskildt slipsten tillverkas i betydande skala. Tillverkningen bedrivs dock icke fabriksmässigt, utan är snarare att hänföra till en art af hemslojd. En stor del hemmansägare hafva nämligen sandstensbrott, s. k. kulor, på sina ägor, därifrån de upphämta materialet på sommaren och tillverka slipsten på vintern. Vid Burgsvik finnas dock brott, som bearbetas af arbetare, hvilka hafva stembrytning till lefvebröd och i regeln utbryta blocksten för byggnadsändamål.

Gottlands *stenhuggerier* afse bearbetandet af såväl sandsten som kalksten. Det enda af det förra slaget är det nu nämnda vid Burgsvik, hvarest år 1905 tillverkades slip- och kvarnstenar äfvensom brynstenar till ett sammanlagdt värde af 15,000 kronor samt andra arbeten, såsom byggnadssten, grafvårdar och möbelsten, till ett värde af 2,000 kronor.

Kalkstenshuggerierna, af hvilka, sedan det i Sundre socken förut befintliga stenhuggeriet nedlagts under perioden, det största befinner sig i Visby och endast mindre sådana i Hangvars socken, hafva minskats till såväl antal som tillverkningsförmåga, hvilket senare förhållande framgår af här ofvan meddelade uppgifter angående arbetad kalksten. Det hufvudsakliga skälet till den alltjämt nedgående utförelsen af dylik sten uppgifves vara att finna i den nutida arbetarerörelsen med dess ofta återkommande strejker och däraf alstrade osäkerhet för tillverkaren att få de beställningar, han åtagit sig, utförda till beräknadt arbetspris och inom aftalad tid. Afsättningsorterna för den arbetade kalkstenen hafva varit hufvudsakligen Stockholm, men äfven några större landsortsstäder på fastlandet.

De två *tegelbruk*, hvilka omförmålas i förra berättelsen och äro anlagda vid Akra i Barlingbo socken och Mulde i Frøjels socken, hafva äfven under den nu gångna perioden varit i verksamhet. Tillverkningsvärdet uppgifves hafva år 1905 uppgått, vid det förra till 6,500 kronor och vid det senare, jämte det nyanlagda tegelbruket i Hafdhem, till sammanlagdt 18,000 kronor. Ytterligare 2 tegelbruk hafva tillkommit under perioden, nämligen Aktiebolaget Visby silikattegelfabriks på gränsen emellan Föllingbo socken och Visby stads område belägna tegelbruk för tillverkning af s. k. silikattegel med ett tillverkningsvärde år 1905 af 17,035 kronor samt Aktiebolaget Martebo tegelfabriks inom Martebo socken belägna tegelbruk, hvilket senare tegelbruk dock på grund af den använda lerans mindre lämplighet för fabrikket redan upphört med sin verksamhet. Att tegeltillverkningen fortfarande varit ringa och framför allt otillräcklig för ortens behof, framgår däraf, att under perioden införts följande antal mur- och taktegel, nämligen:

År 1901	2,185,055	År 1904	2,257,966
» 1902	2,024,224	» 1905	1,069,506
» 1903	1,595,546		

I Visby finnas fortfarande 2 *gjuterier och mekaniska verkstäder*, tillhöriga, den ena verkstaden Fole mekaniska verkstads aktiebolag, den andra Visby gjuteri & mekaniska verkstads aktiebolag. Tillverkningsvärdet vid dessa verkstäder, af hvilka den förra särskildt gjort sig känd för sina solida och prydliga järnvägsagnar, som funnit afsättning äfven till smalspåriga järnvägar på fastlandet, har under perioden uppgått till följande belopp:

	År 1901. Kr.	År 1902. Kr.	År 1903. Kr.	År 1904. Kr.	År 1905. Kr.
Fole mekaniska verkstad	115,471.44	93,571.26	91,393.99	109,144.27	269,796.27
Visby mekaniska verkstad	28,575.25	22,733.89	29,565.12	27,601.47	27,760.35

I tillverkningsvärdet för Fole mekaniska verkstad ingår värdet af tillverkad järnvägsmateriell med 35,802 kr.

26 öre år 1901, 10,109 kr. år 1902, 3,900 kr. år 1903, 2,500 kr. år 1904 och 149,381 kr. 38 öre år 1905. De vid de ifrågasvarande verkstäderna anställde arbetarnes antal utgjorde år 1905, vid Fole mekaniska verkstad 82 och vid Visby mekaniska verkstad 26.

Vid den Visby träförädlingsaktiebolag tillhöriga *snickerifabriken* samt vid A. Bengtssons snickerifabrik i Visby, hvilken senare varit i verksamhet från och med år 1901, har tillverkningsvärdet varit:

Fabrik.	År 1901. Kr.	År 1902. Kr.	År 1903. Kr.	År 1904. Kr.	År 1905. Kr.
Aktiebolagets . . .	49,082	50,287	47,818	56,089	61,619
A. Bengtssons . . .	8,700	19,200	25,000	34,500	42,300

Antalet arbetare, som år 1905 sysselsattes vid fabrikena, besteg sig vid den förra fabriken till 52 och vid den senare till 20.

Maltfabrikens i Visby verksamhet under perioden framgår af följande uppgifter:

	Inköpt korn.		Tillverkad malt.	
	Kilogram.	Kronor.	Kilogram.	Kronor.
Af 1901 års skörd	1,048,680	141,971	797,660	184,112
» 1902 » »	924,979	130,456	677,127	170,300
» 1903 » »	1,029,971	131,187	761,020	178,600
» 1904 » »	1,088,385	134,238	825,277	186,100
» 1905 » »	278,068	42,712	213,164	51,160

Vid fabriken voro år 1905 anställda 9 arbetare. Bolagets verksamhetsår omfattar tiden 1 september—31 augusti. Tillverkningsvärdena äro icke fullt exakta, beroende därpå, att vid nytt verksamhetsår maltpartier från föregående år funnits kvar osålda och vid försäljning blifvit förda tillsammans med den nya tillverkningen.

För sockerfabriken vid Roma äfvensom för Klintebys potatismjölfabrik, konservfabriken i Ekeby och exportslak-

teriets fabrik är förut redogjort i denna afdelning af berättelsen.

Om också den *fabriksverksamhet*, som i öfrigt under den nu tilländagångna perioden idkats inom länet, icke varit af någon större omfattning, kan den dock sägas fortfarande hafva varit stadd i utveckling. Särskildt under periodens sista år uppgifves å länets landsbygd den mindre fabriksrörelsen hafva omfattat dels 21 sågverk, hvarest den egna tillverkningens värde angafs till omkring 14,000 kronor och inkomsten af främmande sågning upptogs till omkring 11,000 kronor, dels 30 kvarnar, vid hvilka den egna malningen uppskattades till 38,472 kronor och inkomsten af främmande malning till 26,685 kronor, dels 10 garfverier med beredning af egen råvara till ett värde af 8,105 kronor och inkomst af främmande sådan till 6,030 kronor, dels 3 mejeriföreningar, nämligen Mellersta Gottlands andelsmejeriförening utan personlig ansvarighet, Sylfaste mejeriaktiebolag och Sanda mejeriförening i Klinte, dels ett skeppsvarf i Slite, hvarest reparationer af fartyg verkställdes till ett värde af 10,500 kronor och dels en orgelfabrik med ett tillverkningsvärde samma år af 6,200 kronor.

Samtidigt funnos i Visby 1 sågverk med en bruttoinkomst å rörelsen utaf 18,173 kronor, 5 kvarnar med en sammanlagd inkomst af omkring 22,000 kronor, 1 garfveri med en inkomst af 11,762 kronor, 1 färgeri med en inkomst af 2,350 kronor, 1 kakelfabrik med ett tillverkningsvärde af 7,765 kronor, 2 korffabriker (utom exportslakteriets) med ett sammanlagdt tillverkningsvärde af 42,260 kronor samt 4 bagerier med ett tillverkningsvärde tillhopa af 45,675 kronor.

Någon brännvinstillverkning har icke ägt rum under perioden.

För den tillåtna *brännvinsförsäljningen* och därför erlagda afgifter m. m. under åren 1901—1905 lämnas redogörelse i *tabell M*.

Utskänkingsrätt på grund af burskap förekommer icke inom länet, men vid Burge gästgifvaregård i Levede socken

Tab. M.

Försäljningen af brännvin m. m. inom Gottlands län försäljningsåren 1900—1905.

	Antal rättigheter.						Erlagda försäljningsavgifter.				Visby stads behållna andel af försäljningsavgifterna. Kronor.
	Till minnhandeln.		Till utskänkning.				Af bolag.			Summa. Kronor.	
	Inropade på auktion.	Öfverlåtna åt bolag.	Ständiga.			Tillfälliga.	Be-tingade. Kronor.	Vinstmedel och för upplåttna rättigheter. Kronor.	Af andra innehafvare af rättigheter. Kronor.		
			Inropade på auktion.	Öfverlåttna åt bolag.	Med burskap eller privilegium.						
Året 1900—1901	—	1	—	3	—	9	1,800.00	75,013.06	1,987.50	78,800.56	39,396.49
Landsbygden	4	—	1	—	1	—	—	—	2,043.00	2,043.00	—
» 1901—1902	—	1	—	3	—	9	1,800.00	63,184.78	1,912.50	66,897.28	33,444.92
Landsbygden	4	—	1	—	1	—	—	—	2,043.00	2,043.00	—
» 1902—1903	—	1	—	3	—	11	1,800.00	64,259.82	2,062.50	68,122.32	34,057.30
Landsbygden	3	—	1	—	1	—	—	—	3,258.15	3,258.15	—
» 1903—1904	—	1	—	3	—	11	1,800.00	67,556.43	2,791.25	72,147.68	36,069.26
Landsbygden	3	—	1	—	1	—	—	—	4,008.15	4,008.15	—
» 1904—1905	—	1	—	3	—	12	1,800.00	61,445.01	2,981.25	66,226.26	33,108.36
Landsbygden	3	—	1	—	1	—	—	—	4,143.15	4,143.15	—

har fortfarande utskänkning enligt äldre, ännu gällande rätt utförs. I öfrigt hafva funnits å länets landsbygd under perioden 1 utskänkingsställe vid Slite samt 3 utminuteringsställen vid Katthammarsvik, Klintehamn och Ronehamn, äfvensom under åren 1901 och 1902 ytterligare ett utminuteringsställe vid Burgsvik.

I Visby stad har under perioden all minuthandel med och utskänkning af brännvin innehafts af ett bolag, som för egen räkning idkat minuthandel å ett ställe och utskänkning å ett annat ställe, bägge rörelserna i bolaget tillhöriga, för ändamålet inrättade lokaler, samt med behörigt tillstånd utlämnat en utskänkingsrättighet, gällande helt år, och en sådan afscende sommarmånaderna. Angående bolagets rörelse meddelas uppgifter i *tabell N*.

Härvid är att märka, att maltdrycksförsäljningen å utskänkingsstället, hvilken förut fått af utskänkingsföreståndaren för egen räkning idkas, från och med försäljningsåret 1901—02 utförs för bolagets egen räkning samt att därför uti det i tabellen upptagna försäljningsvärdet äfven ingår värdet af de sålda maltdryckerna, hvilka uppgått till följande belopp:

Året 1901—1902	17,141 liter	Året 1903—1904	11,608 liter
» 1902—1903	13,158 »	» 1904—1905	12,075 »

Tillverkning af maltdrycker för försäljning har uteslutande ägt rum i Visby dels vid härvarande två större bryggerier, Aktiebolaget A. L. Wedins bryggeri och Visby bryggeriaktiebolags bryggeri, dels vid Lorentz Gibsons svagdricksbryggeri, vid hvilket sistnämnda bryggeri, såsom redan af namnet angifves, endast svagdricka framställts. Malt-dryckstillverkningen vid samtliga dessa bryggerier har under perioden uppgått till:

	Starkare maltdrycker.	Svagdricka.	År 1904	Starkare maltdrycker.	Svagdricka.
År 1901	9,382 hl.	4,990 hl.	6,788 hl.	3,760 hl.	
» 1902	7,454 »	3,650 »	» 1905	5,015 »	4,260 »
» 1903	7,472 »	3,570 »			

Medgifna rättigheter till maltdrycksutskänkning funnos år 1905 i Visby 6, af hvilka 2 jämväl omfattade rättighet

att utskänka vin, en rättighet af hvilken innehafvarne emellertid sedan lång tid tillbaka icke begagnat sig. På landsbygden voro vid samma tid rättigheterna att utskänka malt-drycker likaledes 6, beviljade i Tingstäde, Roma, Hejdeby, Klinte, Hemse och Rone socknar, hvarförutom på ett matserveringsställe, vid Fårösund, äfven existerade en rättighet att tillhandahålla malt-drycker åt spisande gäster.

Antalet *handlande* var år 1905 i Visby 120 män och 46 kvinnor med en betjäning af 71 manliga och 86 kvinnliga personer samt å landsbygden likaledes 120 män, men 15 kvinnor, med en betjäning af inalles 76 personer, 52 af manligt och 24 af kvinnligt kön.

Om *handtverkerierna* är ej något särskildt att omförmåla. Enligt en efter samma grund som den i förra berättelsen angifna verkställd beräkning funnos vid periodens slut i Visby 73 män och 6 kvinnor, hvilka därstädes idkade handtverk, uti dessa biträdda af 139 manliga och 18 kvinnliga arbetare. På landsbygden var handtverkarnes antal 670, med 83 biträden.

Husslöjden i hemmen är obetydlig och sträcker sig i regeln icke utöfver det egna behofvet. Den slöjd, som mest öfvas, torde gå ut på förfärdigandet af väfnader, bindning af fiskegarn och tillverkning af olika slags arbetsredskap. Hvad särskildt angår en under gångna tider mera allmänt förekommande slöjd, nämligen väfnadsslöjden, framgår den-sammans nuvarande lägervall i icke oväsentlig mån af följande, från tullkammaren i Visby hämtade uppgifter om, å ena sidan, införda väfnader och garn samt, å den andra, utförd ull under perioden:

År.	Införda väfnader.		Infördt garn. Kg.	Utförd ull. Kg.
	Af bomull. Kg.	Af ylle. Kg.		
1901	100,576	55,569	102,545	42,825
1902	95,695	53,477	100,936	50,163
1903	96,930	62,400	102,154	47,454
1904	100,751	55,403	82,949	50,006
1905	86,514	51,411	96,053	39,170

Tab. N.

Visby spritvaruförsäljningsaktiebolags verksamhet försäljningsåren 1900—1905.

Försäljningsår.	Erlagd afgift. Kronor.	Försäljningsbelopp.			Försäljningsvärde.			Behållen vinst.				
		Vid utskänknin-gen. Liter.	Vid minut-handeln. Liter.	Summa. Liter.	Vid utskänknin-gen. Kronor.	Vid minut-handeln. Kronor.	Summa. Kronor.	Till Visby stad. Kronor.	Till Lands-tinget. Kronor.	Till Husbål-ningssäll-skapet. Kronor.	Till Stats-kontoret. Kronor.	Summa. Kronor.
1900—01	1,800	19,059	229,680	248,739	34,445-53	291,267-76	325,713-29	37,506-53	15,002-61	7,501-31	15,002-61	75,013-06
1901—02	1,800	16,920	224,226	241,146	36,135-97	284,729-82	320,865-79	31,592-39	12,636-96	6,318-47	12,636-96	63,184-78
1902—03	1,800	9,474	192,069	201,543	22,624-64	265,806-00	288,430-64	32,129-91	12,851-96	6,425-99	12,851-96	64,259-82
1903—04	1,800	10,041	177,220	187,261	24,415-82	261,254-56	285,670-38	33,778-21	13,511-29	6,755-64	13,511-29	67,556-43
1904—05	1,800	11,578	166,619	178,197	27,610-19	257,009-05	284,619-24	30,722-51	12,289-00	6,144-50	12,289-00	61,445-01
Summa	9,000	67,072	989,814	1,056,886	145,232-15	1,360,067-19	1,505,299-34	165,729-55	66,291-82	33,145-91	66,291-82	331,459-10
Medeltal för år	1,800	13,414-4	197,962-8	211,377-2	29,046-43	272,013-44	301,059-87	33,145-91	13,258-36	6,629-19	13,258-36	66,291-82

I Hushållningssällskapets *slöjdskola i Visby* har under perioden åt lärjungar öfver skolåldern meddelats undervisning i manlig slöjd, hufvudsakligen i trä, men äfven i smide och hofslageri. Antalet lärjungar, som åtnjutit undervisning i skolan, har under de särskilda terminerna varit:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
Vårterminen . . .	63	47	59	48	44
Höstterminen . .	55	49	48	32	43

Värdet af de i skolan tillverkade slöjdartiklarna har utgjort, år 1901 3,816 kr. 21 öre, år 1902 3,181 kr. 23 öre, år 1903 3,392 kr. 77 öre, år 1904 2,592 kr. 70 öre och år 1905 2,307 kr. 67 öre.

Därjämte har i skolan årligen anordnats en särskild kurs för utbildande af lärare i slöjd vid folkskolorna i länet; och hafva dessa kurser räknat följande antal deltagare, år 1901 2, år 1902 2, år 1903 5 och år 1904 2 skollärare, hvarförutom i 1901 års kurs äfven deltagit 1 skollärarinna. De medel, skolan haft till sitt förfogande för verksamheten under perioden, hafva hufvudsakligen bestått i årliga anslag dels af Hushållningssällskapet å 500 kronor, dels af Landstinget å 2,500 kronor, hvartill kommit ett personligt lönetillägg åt skolans föreståndare från och med år 1903, hvilket likaledes utgått af landstingsmedel.

Till husslöjdens befrämjande i allmänhet inom länet har under hvarje år af perioden varit att tillgå ett statsanslag å 1,000 kronor. Hälften af sistnämnda anslag, jämte af Hushållningssällskapet ytterligare tillskjutna 100 kronor, har årligen användts för anskaffande genom förenämnda slöjdskolas försorg af mönstergilla verktyg, hvaraf en fullständig uppsättning på ansökning af vederbörande skoldistrikt tilldelats vid folkskola inrättad slöjdskola mot skyldighet för vederbörande att framgent vårda och underhålla densamma såsom kommunens egendom. En dylik verktygsuppsättning, beräknad för tolf gossar, betingar ett pris af 150 kronor, och hafva under hvar och ett af åren 1901—1904 fyra verktygsuppsättningar inom olika skoldistrikt utdelats samt år 1905 två distrikt bekommit nya verktygsuppsättningar och fem distrikt fått förut erhållna verktyg kompletterade. Till hjälp för slöjdskolor i länet tillhandahåller dem dessutom samma skola till inköpspris en del stålvaror och förbrukningsartiklar, dem skolan, som själf gör inköpen i parti, till följd därpå kan få för billigare pris, men ändå af fullgod beskaffenhet.

För att bereda slöjdskolans elever fritt tillträde till undervisningskurserna i tekniska skolan i Visby, i den mån deltagandet i dessa kurser kunde anses befördra slöjdskickligheten, har Hushållningssällskapet årligen under perioden understött sistberörda skola med 250 kronor.

Antalet slöjdskolor i förening med folkskolor inom länet utgjorde år 1905 78 för manlig och 87 för kvinnlig slöjd.

Slöjd har äfven förekommit vid den under Fruntimmerssamfundets i Visby inseende ställda skola samt i en år 1899 för skolbarn i Visby öppnad arbetsstuga, om hvilka inrätt-

ningar ytterligare meddelanden komma att lämnas i 6:e afdelningen vid redogörelsen för uppfostringsanstalter.

H. Sjöfart. *Rederirörelsen* är fortfarande obetydlig och bedrifves för tillgodoseende dels af öns behof af regelbunden ångbåtsförbindelse med närliggande hamnar å Sveriges fastland och dels för den under hela seglationstiden fortgående utförelsen till Östersjöplatser af hufvudsakligen trävaror, sandsten och bränd kalk. Någon fraktfart i främmande farvatten bedrifves icke af gottländska fartyg. Gotlands handelsflotta utgjordes vid 1905 års slut af 10 ångfartyg och 37 segelfartyg om tillsammans 5,351·90 nettoregister-ton. Vid 1900 års slut utgjordes handelsflottan af tillhopa 78 fartyg om 6,542·39 ton, hvadan under perioden en minskning skett af icke mindre än 31 fartyg samt 1,190·49 ton. Rederirörelsens tillbakagång är hufvudsakligen att tillskrifva bristen på kapital. Att befolkningens håg för sjöfart fortfarande är stor, framgår däraf, att vid 1905 års slut voro 65 befälhafvare, 11 maskinister, 62 eldare och 563 sjömän, eller summa 701 sjöfolk, inskrifne vid sjömanshuset i Visby, mot 712 vid 1900 års slut. Sjöfart idkas dessutom af flera i länet hemmahörande personer, hvilka icke voro antecknade vid sjömanshuset i Visby.

Förhållandet emellan *ankomna och afgångna fartyg* till och från de olika hamnarne inom länet år 1905 visas af följande, ur Visby tullkammars berättelse hämtade uppgifter:

H a m n.	Från utrikes ort ankomna fartyg.	Till utrikes ort utklarade fartyg.	Från inrikes ort ankomna fartyg.	Till inrikes ort afgångna fartyg.
Visby	111	67	895	947
Västergarn	—	—	13	13
Klintehamn	25	37	169	160
Burgsvik	11	21	165	153
Ronehamn	4	8	126	121
Ljugarn	6	11	94	88
Katthammarsvik	14	21	119	112
Slite	26	29	178	178
Kyllej	37	46	80	72
Färösund	2	1	122	123
Kappelshamn	13	7	184	191
Summa åren 1901—1905	249	248	2,145	2,158
» » 1896—1900	279	239	1,516	1,524

Uppböörden vid Visby tullkammare och underlydande tullplatser, omfattande hufvudsakligen tull, lastpenningar, strandvraksmedel samt fyr- och båkmedel, har utgjort år 1901 82,168 kr. 77 öre, år 1902 67,874 kr. 81 öre, år 1903 61,444 kr. 30 öre, år 1904 55,932 kr. 51 öre och år 1905 56,912 kr. 14 öre, eller under hela perioden 324,332 kr. 53 öre.

4. Kommunikationsanstalter och varubyten.

A. Landtkommunikationer. Genom tillkomsten af de under förra perioden koncessionerade *järnvägarna* Visby—Västkinde, Västkinde—Tingstäde, Klintehamn—Roma, Slite—Roma, Ronehamn—Hemse och Hemse—Hafdhem, hvilka blifvit dels under samma period, dels under den period, Konungens Befallningshafvandes nu afgifna berättelse afser att skildra, fullbordade, kan ett järnvägsnät, om också i mindre skala, sägas hafva kommit till stånd på ön. Hufvudstommen till de gottländska järnvägarna eller den af Gottlands järnvägsaktiebolag ägda och trafikerade linjen Tingstäde—Visby—Hafdhem väntar dock ännu med sina inne i landet belägna båda ändpunkter på sin naturliga afslutning så i norr som söder. Intresset att nå ett sådant mål torde emellertid kunna sägas hafva varit och ännu vara ganska lifligt inom provinsen. Efter öppnandet af Slite—Roma järnväg yppade sig ganska snart en önskan att få sagda järnväg framdragen till närheten af Lärbro kyrka, möjligen med utsträckning framdeles till Kappelshamnsviken, men förslaget måste öfvergifvas, då det visade sig, att det icke uppbars af ortsbefolkningens sympatier. Mera intresse syntes det år 1904 framkomna förslaget att likaledes till Lärbro utsträcka linjen Visby—Tingstäde tillvinna sig. Utsikterna att komma till ett lyckligt resultat i fråga om denna järnvägsanläggning voro så mycket större, som Gottlands järnvägsaktiebolag kunde antagas icke vara obenäget att under vissa villkor både bygga och trafikera den nya järnvägen, men äfven detta förslag strandade, hufvudsakligen på grund af olika meningar om järnvägens sträckning, i det att somliga förordade Tingstädejärnvägens omedelbara utdragande norr ut till Lärbro, medan andra ansågo den nuvarande linjen icke böra följas längre än ett stycke norr om Martebo järnvägsstation eller eventuellt till nämnda station, hvarifrån i bägge fallen den nya banan först borde få en riktning åt Hangvar. Då planerna på en utsträckning af Visbyjärnvägen sålunda gjorts om intet i norr, hafva de i stället upptagits i söder med den framgång, att Kungl. Maj:t nyligen meddelat koncession på en järnvägsanläggning, afsedd att utgöra fortsättning af Visbyjärnvägen, från Hafdhem till Burgsvik.

Under perioden hafva Slite—Roma och Ronehamn—Hemse i förra berättelsen redan omnämnda järnvägar fullbordats, samt en järnväg från Visby till Visborgs slätt både planlagts och bragts till utförande.

Slite—Roma järnväg, som äges af Slite—Roma järnvägsaktiebolag och öppnades för allmän trafik i maj 1902, är 33 kilometer lång och framgår genom Othems, Boge, Bäls, Källunge, Dalhems, Halla och Roma socknar, hvarjämte den äfven i någon ringa mån berör Hørsne med Bara och Ekeby socknar; och hafva stationer, utom vid Slite, anlagts vid Bäl i Bäls socken, Larsarfve och Källunge i Källunge socken, Simunde i Hørsne socken, Dune och Hesselby i Dalhems socken samt Tule i Halla socken äfvensom en hållplats vid Gane i Bäls socken. Erforderliga medel för järnvägens byggande hafva erhållits dels genom aktieteckning till belopp af 340,000 kronor, nämligen af kommuner 207,900

kronor, af Roma sockerfabriksaktiebolag 100,000 kronor och af enskilde 32,100 kronor, dels genom ett statslån å 340,000 kronor. Anläggningskostnaden för själfva banan har uppgått till 633,036 kr. 86 öre och kostnaden för anskaffande af den rullande materiellen till 138,491 kronor. Vid 1905 års slut var bokförda värdet af banan 641,610 kr. 44 öre och af den rullande materiellen 138,909 kr. 47 öre samt järnvägsbolagets oguldna skuld å statslånet 414,216 kr. 72 öre, hvaraf kapital 339,000 kronor och räntor 75,216 kr. 72 öre.

Ronehamn—Hemse järnväg, af 10 kilometers längd, öppnades för allmän godstrafik i februari 1903 och för allmän persontrafik i samma månad 1904. Banan, som äges af Ronehamn—Hemse järnvägsaktiebolag, går endast genom Rone och Hemse socknar samt har, utom ändstationen vid Ronehamn, stationer vid Mattsarfve och Autsarfve, båda i Rone socken. Anläggningskostnaden, 195,891 kronor, har anskaffats genom aktieteckning, hvartill bidragit kommuner med 85,000 kronor, Roma sockerfabriksaktiebolag med 75,000 kronor och enskilda personer med 5,000 kronor samt resten genom lån. Järnvägens bokförda värde sammanföll ännu vid periodens slut med anläggningskostnaden, i hvilken äfven ingick värdet af rullande materiell med 14,160 kronor.

Järnvägen Visby—Visborgs slätt af samma spårvidd som öfriga järnvägar på ön eller 0.891 meter, har anlagts af Fortifikationen för en kostnad af 22,000 kronor, hvilket belopp Arméförvaltningen å Fortifikationsdepartementet förskottsvis anvisat till företagens utförande. Järnvägen, sannolikt den minsta af Sveriges statsbanor, utgår från en punkt på Visby stads hamnspår utanför södra ringmuren och sträcker sig till de nyuppförda kasernerna å Visborgs slätt samt faller med hela sin längd, 2,745 meter, inom stadens område. Anläggningen utfördes sommaren 1903, hvarefter järnvägen i juni 1904 uppläts för allmän trafik. Denna ombesörjes af koncessionshafvarne själfva, sedan för ändamålet ur Gottlands infanteriregementes officerskassa ett belopp af 16,000 kronor såsom lån ställts till deras förfogande. Kostnaden för erhållande af rullande materiell har utgjort 5,672 kr. 73 öre, och uppgick antalet passagerare, som befordrats på järnvägen, år 1904 till 35,055 och år 1905 till 59,540 personer.

Att omförmåla är äfven, att Kungl. Maj:t år 1904 meddelat *koncession å järnväg* af 0.891 meters spårvidd från Klintehamns station å Klintehamn—Roma järnväg till dels Snögrinda, dels ock Klintebys gård i Klinte socken. Järnvägen har en beräknad längd i hufvudspår och bispår af sammanlagdt 4.3 kilometer och framgår helt och hållet inom Klinte socken. För koncessionens åtnjutande skulle det hafva ålegat vederbörande att påbörja arbetet senast den 1 september 1905, men erhöles dessförinnan uppskof med anläggningen till den 1 september 1907. Under tiden har emellertid ny ansökning i syfte att erhålla en något förändrad sträckning af järnvägen underställt Kungl. Maj:ts nådiga pröfning.

Af mera afsevärda *nyanläggningar vid järnvägarna*, som förekommit under perioden, torde böra nämnas: vid Gottlands järnvägsaktiebolags järnvägar anläggandet af fullständig trafikstation vid Visby hamn, utvidgnings- och tillbyggnadsarbeten vid Roma och Hemse stationer i anledning af Slite—Roma och Ronehamn—Hemse järnvägars dit verkställda indragning samt anordnandet af lastspår dels vid Visby cementfabriks torftag i Martebo myr, dels vid Björneborg, tillhörigt Skäggs aktiebolag och likaledes beläget i Martebo myr; och vid Slite—Romajärnvägen anordnandet år 1904 af Boge i socknen med samma namn belägna hållplats med lastspår, hufvudsakligen för tillgodoseende af rörelsen vid därvarande kalkmjölsfabrik.

Vid de äldre järnvägarne, nämligen Gottlands järnvägsaktiebolags järnvägar och järnvägen Klintehamn—Roma, voro de bokförda värdena, för den förra järnvägen:

	Vid periodens början.	Vid periodens slut.
å själfva järnvägen . . . . . kr.	1,641,771.52	1,633,709.19
å den rullande materielleu . . .	385,668.06	388,665.09

samt för Klintehamn—Roma järnväg:

	Vid periodens början.	Vid periodens slut.
å själfva järnvägen . . . . . kr.	331,241.57	328,750.83
å den rullande materielleu . . .	104,912.61	104,912.61

hvarjämte Klintehamn—Roma järnvägsaktiebolags oguldna skuld å statslånet utgjorde vid 1905 års slut 243,744 kr. 70 öre, hvaraf kapital 213,500 kronor och räntor 30,244 kr. 70 öre.

Resultatet af *trafiken* å Gottlands samtliga järnvägar, med undantag af järnvägen Visby—Visborgs slätt, äfvensom trafikens omfattning framgår af bifogade *tabeller O och P*.

De för de särskilda järnvägarna på Gottland gällande taxor äro af Kungl. Maj:t fastställda, för Klintehamn—Roma järnväg den 1 juli 1898, för Tingstäde—Visby—Hafdhems järnvägar den 22 december 1898, för Ronehamn—Hemse järnväg den 18 oktober 1901 och för Slite—Roma järnväg den 28 februari 1902, hvarjämte Kungl. Maj:t den 22 juni 1904 förordnat, att den för transporter å Gottlands järnvägsaktiebolags järnvägar gällande taxa skall i tillämp-

Tab. O. Trafiken å Gottlands järnvägsaktiebolags och Slite—Roma järnvägar åren 1901—1905.

	Gottlands järnvägsaktiebolags järnvägar.					Slite—Roma järnväg.			
	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
Resandes antal	174,747	176,491	174,274	186,190	187,600	22,982	30,444	34,008	31,430
Brännstoff . . . . . kg.	280,600	1,600,025	2,560,455	3,106,060	713,735	—	—	—	—
Brännvin, spirituosa, vin, öl m. m. >	360,990	460,204	744,990	347,430	185,730	26,765	36,225	7,855	6,305
Effekter för järnvägarnas behof . . >	1,126,855	1,541,898	1,138,679	1,663,520	1,433,591	88,925	259,844	326,671	222,731
Gödningsämnen . . . . . >	4,799,012	4,720,053	3,090,965	3,218,850	2,456,157	68,990	353,110	408,110	393,530
Hvitbetor . . . . . >	43,912,957	26,087,939	25,289,270	20,626,840	33,706,880	3,107,980	2,647,785	2,556,690	3,008,305
Hvitbetsmassa . . . . . >	10,735,900	12,321,400	9,019,366	6,724,920	8,016,850	270,000	1,434,381	1,200,500	1,653,540
Hö och halm . . . . . >	871,681	1,169,531	664,905	1,153,800	1,337,605	—	6,175	—	—
Is . . . . . >	—	—	28,300	18,000	36,000	—	—	—	—
Krigsmateriell . . . . . >	—	—	300,745	560,036	729,820	—	—	—	—
Järn och stål, arb. och oarb., m. m. >	1,077,328	1,556,845	862,083	933,185	633,075	46,595	80,645	24,115	31,297
Kalk, kalksten, grus och tegel . . >	7,099,447	5,511,493	6,617,372	7,428,827	6,857,384	86,720	2,095,343	826,760	617,380
Ladugårdsprodukter, mjölk, kött . >	1,863,563	2,280,933	3,425,175	3,148,063	3,013,308	110,201	453,778	493,901	570,419
Manufakturvaror . . . . . >	173,365	247,526	186,234	410,680	426,692	7,290	8,155	8,895	10,645
Melass . . . . . >	581,105	564,440	244,283	596,220	244,135	880	25,225	26,200	7,630
Råsocker . . . . . >	4,722,300	4,032,600	3,762,660	3,840,000	3,630,100	700,000	854,400	855,400	500,200
Salt . . . . . >	185,490	270,811	337,495	276,820	200,665	20,720	12,000	25,680	25,730
Sill och andra fisksorter . . . . . >	292,781	434,701	496,991	351,607	121,745	10,623	81,560	33,300	31,018
Spannmål, mjöl och rotfrukter . . >	6,598,238	8,704,517	8,085,380	9,274,413	5,722,822	913,928	1,406,842	1,753,004	1,737,775
Specerier . . . . . >	507,444	539,378	474,193	777,025	1,255,355	41,403	61,110	15,495	17,370
Stenkol och koks . . . . . >	4,585,811	6,633,239	4,046,370	7,739,150	5,820,715	13,975	58,505	11,600	9,864
Tomkärn . . . . . >	526,021	603,705	600,614	542,145	376,999	36,435	35,604	44,679	25,122
Ved . . . . . >	3,681,830	3,336,984	2,839,646	3,784,295	1,622,550	273,010	1,141,165	1,757,770	2,081,705
Öfriga skogseffekter . . . . . >	8,875,712	6,874,507	7,456,414	6,714,519	3,985,853	593,054	3,815,375	4,196,594	4,805,926
Tobak . . . . . >	—	—	1,480	—	—	—	—	—	—
Annat gods af diverse slag . . . . >	1,717,980	1,290,563	1,877,385	1,981,710	2,972,851	44,940	305,481	70,050	133,537
Trafikinkomster af levande djur . kr.	4,789.35	5,496.60	5,976.95	5,250.30	6,135.05	89.85	263.24	268.05	237.75
Trafikinkomster . . . . . >	325,564.24	318,740.29	312,138.41	333,648.17	345,723.40	26,522.49	40,449.51	44,909.30	41,457.88
Utgifter för trafiken . . . . . >	223,582.72	189,793.82	209,032.76	242,561.24	203,655.56	23,307.70	31,436.24	37,246.85	34,682.29
Behållning å d:o . . . . . >	101,981.52	128,946.47	103,105.65	91,086.93	142,067.84	3,214.79	9,013.27	7,662.45	6,775.59

liga delar lända till efterrättelse för transporter å järnvägen från Visby till Visborgs slätt.

Särskild, efter formulär upprättad tabell 2, angående allmänna vägar och skjutsning bifogas och återopas.

Skiljaktigheten i fråga om landsvägarnes och bygdevägarnes längd emellan nu meddelade och i förra berättelsen förekommande uppgifter har sin grund däri, att i föregående uppgift angående Norra häradets vägar vägen från Färösund till Lutterhorn med en längd af 13,823 meter inräknats bland bygdevägarna, då den i stället rätteligen bort upptagas bland landsvägarna, hvarjämte bland bygdevägarna numera äfven upptagits vägarne till järnvägsstationerna. Å andra sidan har i uppgiften angående Södra häradets vägar en vägsträcka af omkring 600 meter oriktigt blifvit upptagen såsom landsväg i stället för bygdeväg, hvadan rättelse härutinnan i den nya uppgiften ägt rum.

De i förra berättelsen omförmälda vägdelsingarna hafva under perioden bragts till slut, såvidt angår på förrättningsmännen ankommande åtgärder. Sedan besvär blifvit hos Konungens Befallningshafvande anförda, hafva båda de härstädes anhängiggjorda målen jämväl blifvit af Konungens Befallningshafvande genom utslag afgjorda, rörande Södra häradets väghållningsdistrikt den 6 maj 1905 och beträffande Norra häradets väghållningsdistrikt den 5 februari

innevarande år. Ingendera vägdelsingarna har dock ännu tagit åt sig laga kraft, i det att efter ytterligare anförda besvär Norra häradets vägdelsing är beroende på pröfning af Kammarkollegium och Södra häradets på pröfning af Kungl. Maj:t.

I sammanhang med de nya vägdelsingarna har ej tillkommit någon ny landsväg, men däremot flera nya bygdevägar; och äro dessa, numera jämte förutvarande bygdevägar till allmänt underhåll indelade, följande:

Inom Norra häradet:

1. Vägen från Norrlanda kyrka till Ganthem kyrka	7,853	meter
2. Vägen från Östergarns kyrka förbi Filippuse till Sandviken	3,328	»
3. Vägen från Suderhys i Akebäck till Roma kyrka	2,960	»
4. Vägen från Guldrupe kyrka förbi Hagelheim till häradsgrens i Väte	1,360	»
5. Vägen från Slitevägen förbi Kullingbos i Källunge till Ekeby	5,055	»
6. Vägen från Fleringevägen till Bläse kalkbruk	5,928	»
7. Vägen från Gothems kyrka till Nors	4,150	»
8. Vägen från Västerbjärs i Gothen förbi Fjarding till Haga	1,775	»
9. Vägen från Myra i Marlebo till Nyplings i Lokrume	5,400	»
10. Vägen från Anga kyrka till s. k. Galten å Östergarnsvägen	4,300	»
11. Vägen från Karby i Roma öfver Roma myr till Hesselby i Dalhem	6,272	»
12. Vägen från Stux i Bunge till Färösundsvägen	946	»

Tab. P.

Trafiken å Klintehamn—Roma och Ronehamn—Hemse järnvägar åren 1901—1905.

	K l i n t e h a m n — R o m a j ä r n v ä g .					Ronehamn—Hemse järnväg.	
	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	År 1904.	År 1905.
Resandes antal	29,051	29,886	29,195	31,607	32,255	7,375	8,268
Brännvin, spirituosa, vin, öl m. m. . . . . kg.	18,692	29,602	26,978	171,768	2,705	35,000	33,500
Effekter för järnvägens behof . . . . . »	104,427	251,349	236,423	255,340	320,675	40,000	35,000
Gödningsämnen . . . . . »	518,680	527,780	368,140	680,647	196,520	165,160	186,200
Hvitbetor . . . . . »	8,808,990	5,830,700	5,752,680	4,964,900	6,966,100	2,533,875	3,259,120
Hvitbetsmassa . . . . . »	3,857,500	2,980,130	2,711,410	1,055,400	2,299,400	110,330	150,440
Järn och stål, arbetadt och oarbetadt, m. m. . . . . »	39,116	78,838	74,138	134,910	143,542	22,930	33,290
Kalk, kalksten, grus och tegel . . . . . »	802,705	1,070,446	598,960	456,087	439,170	73,000	60,000
Ladugårdsprodukter, mjölk, kött m. m. . . . . »	522,782	575,560	592,538	768,684	1,149,774	55,000	65,000
Manufakturvaror . . . . . »	10,340	23,136	30,464	84,806	2,025	9,350	10,980
Melass . . . . . »	137,220	100,920	35,480	71,051	35,680	5,380	6,400
Råsocker . . . . . »	1,110,100	1,149,800	980,000	595,620	637,300	—	—
Salt . . . . . »	10,300	12,970	17,300	97,855	12,680	—	70,000
Sill och öfriga fiskarter . . . . . »	38,938	114,492	60,794	214,615	112,470	33,890	36,900
Spannmål, mjöl och rotfrukter . . . . . »	707,524	1,364,994	1,358,448	1,684,457	797,572	2,540,870	2,003,400
Specerier . . . . . »	68,510	94,070	58,538	142,489	35,895	21,785	36,700
Stenkol och koks . . . . . »	33,550	24,040	58,300	146,195	109,650	40,425	—
Tomkärl . . . . . »	44,785	35,372	9,094	91,506	3,430	33,410	—
Träkol . . . . . »	9,820	160	6,440	2,342	80	—	—
Ved . . . . . »	273,800	149,440	57,720	218,700	218,200	—	—
Öfriga skogseffekter . . . . . »	2,036,180	2,460,760	2,367,640	1,562,366	1,473,657	604,210	503,100
Annat gods af diverse slag . . . . . »	492,491	408,034	395,262	1,019,037	1,050,082	90,450	108,860
Trafikinkomster . . . . . kr.	40,930 14	40,348 59	40,109 18	38,215 35	44,605 82	11,418 00	13,140 00
Utgifter . . . . . »	42,399 93	39,990 06	39,755 29	40,175 41	46,046 27	12,812 00	14,856 00
Behållning . . . . . »	—	358 53	353 89	—	—	—	—
Brist . . . . . »	1,469 79	—	—	1,960 06	1,440 45	1,394 00	1,716 00

13. Vägen till Larsarfve järnvägsstation	102 meter
14. Vägen till Tule d:o	340 »
15. Vägen till Västkinde d:o	1,590 »
16. Vägen till Barlingbo d:o	195 »
17. Vägen till Hörsne kyrka	25 »

Inom Södra häradet:

18. Vägen från Tuna i Viklau till Kakhuse i Väte	2,860 meter
19. Vägen från Akebäck till Vall	1,733 »
20. Olofskvior i Öja	1,288 »
21. Faluddsvägen i d:o	6,438 »
22. Vägen genom Fröjel och Eksta (den s. k. Grannlagsvägen)	5,512 »
23. Vägen förbi Magnuse till Halor i Rone	2,490 »
24. Vägen från Burs förbi Gullgårda i Rone	7,433 »
25. Vägen från Gerums kyrka förbi Gårdsby till Fardhem	3,965 »
26. Vägen från Smittsarfve i Rone till Alfva skolhus	4,762 »
27. Vägen från Kvie i Väte till Mästerby	4,283 »
28. Vägen från Eskelhem förbi Mafriids till Västergarn	7,754 »
29. Vägen från Duckarfve i Linde till Stånga kyrka	6,230 »
30. Vägen genom Grötlingbo socken	8,080 »
31. Vägen från Näs kyrka till Olsvenne	2,689 »
32. Vägen från Etelhem genom Stånga till Bjärs i Lojsta	7,473 »
33. Vägen från Autsarfve i Lojsta förbi Hejdes i Fröjel till södra landsvägen	10,351 »
34. Vägen från Simunde i Hejde till Lojsta kyrka	11,288 »
35. Vägen från Storms i Hamra till Sippmanna i Vamlingbo	5,949 »
36. Vägen från Storms i Hamra till Våndburg	2,617 »
37. Vägen från Hogräs kyrka till Johannelund	3,918 »
38. Vägen från Johannelund förbi Rofvalds till Öfvide	2,157 »
39. Vägen från södra landsvägen förbi Levide hemman till Eskelhem	3,453 »
40. Vägen från Väte till häradsgården i Guldrupe	2,705 »
41. Vägar till järnvägsstationer	1,516 »

Summa 168,523 meter

Af de inom Norra häradet befintliga nya bygdevägarne äro vägarne under 1, 2, 4—8, 10—12 och 17 gamla utfartsvägar, hvilka iståndsatts, vägen från Guldrupe kyrka till häradsgården i Väte af väggkassan för en kostnad af 459 kr. 85 öre och de öfriga af närboende vägintrössenter, hvilkas ungefärliga utgifter därför uppgått, vid 1:sta vägen till 2,000 kr., vid 2:dra vägen till 1,000 kr., vid 7:de vägen till 500 kr., vid 8:de vägen till 200 kr. och vid 10:de vägen till 1,700 kr. Vägarne under 3 och 15 hafva anlagts af vederbörande intrössenter, den förra vägen för en kostnad af omkring 2,000 kr. och den senare med bidrag från väggkassan till belopp af 916 kr. 75 öre, samt vägarne under 13, 14 och 16 af vederbörande järnvägsbolag. Till fullbordande af väganläggningen under 9, som ännu icke bragts till slut, har anvisats statsmedel till belopp af 5,400 kr.

Beträffande Södra häradets nya vägar äro flertalet af dem, nämligen vägarne under 18—20, 23, 25, 27, 34, 35, 37—40, anlagda i sammanhang med de laga skiften, som hemmanen på orten undergått, därvid kostnaden, såvidt skiftesdelägarne fått vidkännas densamma, uppgått, vid 18:de vägen till 2,100 kr., vid 19:de vägen till 1,900 kr., vid 20:de vägen till 1,650 kr., vid 23:dje vägen till 2,200 kr., vid

25:te vägen till 3,500 kr., vid 27:de vägen till 3,200 kr., vid 34:de vägen till 3,600 kr., vid 35:te vägen till 2,600 kr., vid 37:de vägen till 3,000 kr., vid 38 vägen till 1,800 kr., vid 39:de vägen till 2,200 kr. och vid 40:de vägen till 1,850 kr. Vägarne under 21, 22, 24, 26, 28—33 hafva funnits af ålder, men blifvit bättrade och tillbyggda eller eljest iståndsatta, de tre första och de två sista af skifteslagen och de öfriga af vederbörande intrössenter, därvid kostnaden för skifteslagen eller intrössenterna utgjort, för 21:sta vägen 3,200 kr., för 22:dra vägen 4,380 kr., för 24:de vägen 3,700 kr., för 26:te vägen likaledes 3,700 kr., för 28:de vägen 5,400 kr., för hvardera af 29:de och 30:de vägarne 2,500 kr., för 31:sta vägen 1,000 kr., för 32:dra vägen 3,500 kr. och för 33:dje vägen 2,500 kronor. Vägen under 36, delvis äldre väg, har i öfrigt nybyggt af Hamra kommun för en kostnad af 1,600 kronor och vägarne till järnvägsstationerna, med undantag af vägen till Tjuls, dit en förut ledande väg iståndsatts af skifteslaget, blifvit anlagda af vederbörande järnvägsbolag. Till vägarne under 19 samt 32—34 har väggkassan lämnat bidrag med respektive 590 kr., 1,398 kr. 50 öre, 2,158 kr. och 2,025 kronor.

Nedannämnda vägar hafva *uteslutits* ur de nya vägdelningarna, och komma alltså vid dessas trädande i kraft att förlora sin egenskap af allmänna vägar, nämligen:

Inom Norra häradet:

1. Vägen söderut från Rute kyrka till Västrume (Koparfve)	2,056 meter
2. Norra vägen från Stenkyrka till landsvägen åt Grausne	1,350 »
3. Vägen till Liffride indragna kaplansboställe i Anga	378 »
4. Vägen till Botvaldavi i Gothem	2,633 »
5. Kattarfvekvian i Gothem	1,725 »

Inom Södra häradet:

6. Vägen från »Zion» i Träkumla till Eugwards i samma socken	2,048 »
7. Stenkullekvior i Öja	1,000 »

Vid *färjeinrättningen* öfver sundet emellan Bunge och Fårö har ej under perioden inträffat någon förändring, utan gäller fortfarande, hvad om densamma finnes omnämndt i förra femårsberättelsen. För färjedriften har utfärdats och tillämpas fastställd taxa.

Skjutsanstalterna inom länet, hvilka vid början af perioden rätteligen uppgingo, gästgivarvärdarna till 21 och skjutsstationerna till 9, voro vid dess slut respektive 22 och 4. Genom utslag den 30 maj 1904 förordnade nämligen Konungens Befallningshafvande dels, enär ett återupptagande af den gästgivarverirörelse, hvilken det intill den 13 december 1878 ålegat hemmanet $\frac{3}{4}$ mantal Lingvide att uppehålla, måste till följd af på senare tiden inträdda väsentliga förändringar beträffande samfärdseln på orten anses vara af behovet påkalladt, att vid Lingvide skjutsstation gästgivarverihållning från och med ingången af år 1905 åter skulle äga rum, dels ock i anseende till det ringa antal hästar, som under de fyra sista åren utgått från Krokstade, Bopp-

arfve, Enges och Kvinnegårda skjutsstationer, hvaraf framginge, att verkligt behof af resandes befordran medelst skjuts till och från dessa stationer icke vidare förefunnes, att berörda skjutsstationer skulle från och med samma år indragas.

Efter hållna entreprenadauktioner för öfvertagande af skjutsningen vid länets skjutsanstalter under en tid af fem år från och med år 1905 hafva entreprenader öfver allt inom länet kommit till stånd. Summan af bidragen till skjutsentreprenaderna uppgick för hvar och ett af åren 1901—1904 till 3,504 kronor och för år 1905 till 3,884 kronor, hvaraf hälften utgick af statsmedel och hälften af landstingsmedel. Arligen bestego sig entreprenadbidragen vid de särskilda skjutsanstalterna, åren 1901—1904 vid 1 skjutsanstalt (i Visby) till 650 kronor, vid 2 till 180, vid 4 till 150, vid 1 till 140, vid 3 till 125, vid 11 till 100, vid 1 till 75, vid 2 till 50, vid 2 till 40 och vid 1 till 24 kronor, samt år 1905 vid 1 skjutsanstalt (i Visby) till 600 kronor, vid 6 till 200, vid 1 till 180, vid 3 till 150, vid 1 till 140, vid 1 till 125, vid 9 till 100, vid 1 till 90, vid 2 till 75 och vid 1 till 49 kronor.

B. Sjökommunikationer. Ångbåtsförbindelsen emellan fastlandet å ena sidan samt Visby och de gottländska landthamnarne å den andra har under perioden uppehållits medelst *reguljära turer* af dels ångfartygsaktiebolaget Gottlands, dels, sedan det nybildade ångfartygsaktiebolaget Visborg år 1904 tillkommit, detta bolags ångbåtar.

Det förra bolaget har därvid haft samma antal ångbåtar i gång som förut, eller 7, nämligen Hansa, Thjelvar, Polhem, Gottland, Visby och Klintehamn samt i början af perioden det uteslutande för fraktfart använda ångfartyget Roma, hvilket under juli månad 1904 ersatts af den utaf bolaget då för ett pris af 42,000 kronor förvärfvade ångaren Gute, afsedd för såväl gods- som passageraretrafik. Med dessa båtar, som alla, utom Roma, därjämte äfven fört post och af hvilka särskildt Hansa för att göras än mera sjöduglig år 1904 undergick en särdeles kostsam ombyggnad, i det den förlängdes 20 svenska fot samt försågs med slingerkölar och ångstyrinrättning m. m., allt för en kostnad af 62,156 kr. 41 öre, hafva under den s. k. sommarseglationen dagliga turer ägt rum emellan Visby—Stockholm och Stockholm—Visby, tre turer i veckan emellan Visby—Kalmar och Kalmar—Visby samt två turer i veckan emellan Visby—Norrköping och Norrköping—Visby. Sommaren 1903 uppehölls dessutom genom en af bolagets ångare direkt förbindelse emellan Visby och Nynäs med sex turer i veckan fram och åter. Vintertrafiken, ordnad såsom sådan för tiden från den 15 november till den 15 april, har hvarje vecka uppehållits medelst två turer på Stockholm och tre på Västervik utom under senare hälften af november månad de fyra vintrarna 1902—1906, då veckoturerna på Västervik utbytts mot två turer i veckan fram och åter emellan Visby och Norrköping. Därjämte hafva under vintrarna 1902—04 och 1905—06 bolagets på Stockholm gående ångbåtar på väg till och från Stockholm angjort hamnen vid Nynäs.

Ångfartygsaktiebolaget Visborg, som med ett aktiekapital af 107,300 kronor i april 1904 började trafikera Visby och Gottland, förfogade redan då öfver de 2 ångbåtar, Gustaf Adolf och Norden, med hvilka bolaget därefter fortsatt sin verksamhet. Gustaf Adolf, som bolaget inköpt för 51,000 kronor, insattes å linjen Visby—Nynäs och gjorde år 1904 å denna linje följande turer: på våren tre turer fram och åter i veckan, under högsommaren till midten af augusti sex turer i veckan, därefter och till oktober åter tre turer i veckan samt slutligen, intill dess fartygets turer i midten af december upphörde, endast två turer i veckan, hvilka turer i stället utsträcktes till Stockholm med anlöpande af Nynäs på såväl upp- som nedresan. År 1905 under hela seglationstiden från slutet af april till, såsom förut, midten af december underhöll Gustaf Adolf förbindelsen med Stockholm medelst två turer i veckan utan att därvid anlöpa Nynäs. Med ångfartyget Norden, som, inköpt för 45,000 kronor, båda åren varit i gång samtidigt med Gustaf Adolf, men våren 1905 börjat något tidigare än sistnämnda ångare, har i allmänhet gjorts en tur i veckan å traden Stockholm—Visby—Gottlands landthamnar—Visby—Stockholm.

Tillfällig förbindelse har, såsom under förra perioden, ägt rum medelst ångfartygsaktiebolaget Visnas ångbåtar Visna och Carolus, hvilka anlöpt Visby på resor till och från Stettin och Stockholm; och sommaren 1905 har ångfartyget Alfa, tillhörigt ett rederi i Oskarshamn, gjort turer emellan nämnda stad och Visby.

Mera anmärkningsvärda hinder för vintertrafiken hafva icke under perioden förekommit.

Under de särskilda åren af perioden hafva i *Visby hamn* följande förbättringar vidtagits: år 1901 fullbordades å norra sidan i inre hamnen den nya kajen, vid hvilken 4 till 4·5 meters djupgående fartyg kunna förtöjas, hvarjämte järnvägsspår framdrogos å kajen. Å samma kaj färdiguppsattes en lyftkran med en lyftkraft af 15 tons vikt, en förtöjningskista utlades i inre hamnen, och utfördes en stor del af strandskoningen längs sjön fram till den s. k. strandporten. År 1902 påbörjades byggandet af en mindre slip och en pråmhamn i yttre hamnen. Pråmhamnen fullbordades det följande året, men slipen först år 1904. År 1903 reparerades stora vågbrytarens pirhufvud, likasom södra piren i inre hamnen. Till norra piren sträckte sig reparationen år 1904, under hvilket sistnämnda år äfven en ny förtöjningskista utlades i yttre hamnen. Under hvardera af åren 1904 och 1905 verkställdes ombyggnad af en del af södra kajen i inre hamnen, och särskildt under år 1905 byggdes en ny pålbrygga vid vågbrytaren i yttre hamnen. Under hela perioden hafva dessutom utförts dels muddringsarbeten i hamnbassängerna äfvensom vid och utanför inloppet till dessa, hvarigenom åstadkommits, att yttre hamnen erhållit ett djup af 5 till 5·5 meter och inre hamnen gjorts tillgänglig för 4·5 meters djupgående fartyg, dels de vanliga underhållsarbetena å hamnen.

Hamnkassans skuld, som vid 1900 års slut uppgick till 382,827 kr. 2 öre, utgjorde den 31 december 1905 419,568 kr. 99 öre.

I öfrigt meddelas angående samma kassas ställning under de särskilda åren af perioden följande uppgifter:

År.	Inkomster		Afgifter för prämar, flottar m. m.	Hamnafgifter		Summa inkomster.	Utgifter för hamnarbeten, uppbördsprovision m. m.
	af bogserångaren Aina.	af försålda materialier m. m.		för fartyg.	för varor.		
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
1901 . . .	929.75	1,435.80	876.40	14,362.24	62,974.59	80,578.78	132,681.27
1902 . . .	834.00	1,386.91	1,279.15	13,400.27	70,250.37	87,150.70	102,782.80
1903 . . .	1,037.00	1,195.99	1,267.95	14,188.06	69,131.03	86,820.03	95,548.80
1904 . . .	857.10	422.30	1,244.03	18,262.37	70,205.58	90,991.38	102,520.32
1905 . . .	730.00	1,720.34	1,418.30	17,947.82	72,752.60	94,569.06	97,973.94
Summa	4,387.85	6,161.34	6,085.83	78,160.76	345,314.17	440,109.95	531,507.13

Hamnordning för staden Visby har af Konungens Befallningshafvande blifvit fastställd den 10 oktober 1903.

I *tolagsersättning* har Visby stad uppburit följande belopp:

År 1901	2,814.29 kr.	År 1904	2,355.26 kr.
» 1902	3,120.49 »	» 1905	2,124.53 »
» 1903	2,638.59 »	Summa	13,053.16 kr.

Totalbeloppet är i det närmaste detsamma som under förra perioden.

De allmänna *landthamnarne* på Gottland äro fortfarande 10, nämligen Kappelshamn, Fårösund, Kylej, Slite, Katthammarsvik, Ljugarn, Ronehamn, Burgsvik, Klintehamn och Västergarn, hvilka förvaltas i enlighet med bestämmelserna i nådiga brevet den 22 oktober 1875. Dessa landthamnar, till hvilka, likasom till Visby hamn, afgifter af trafiken utgå enligt af Kungl. Maj:t fastställd taxa, äga dels särskilda kassor, ställda under Konungens Befallningshafvandes förvaltning, dels en gemensam reservfond, afsedd att användas, då någon väsentlig skada genom olyckshändelse träffar någon hamn, äfvensom till gemensamma behof och förvaltningskostnader, hvilken reservfond vid 1905 års slut hade en behållning af 61,520 kr. 32 öre, hvaraf likväl på grund af Kungl. Maj:ts särskilda nådiga medgifvande 47,589 kr. 29 öre voro utlånta till Klintehamn för verkställande af där pågående utvidgnings- och förbättringsarbeten. De särskilda landthamnarne ekonomiska ställning vid samma tid var följande:

	Tillgång. Kronor.	Skuld. Kronor.
Kappelshamn	4,182.17	765.04
Fårösund	16,992.56	—
Kylej	2,453.14	—
Slite	34,107.57	1,530.11
Katthammarvik	8,431.69	—
Ljugarn	9,741.51	—
Ronehamn	5,090.44	1,530.11
Burgsvik	15,789.31	3,825.28
Klintehamn	40,092.22	51,414.58
Västergarn	5,049.53	—

Härvid bör anmärkas, dels att dessa tillgångar och skulder endast äro sådana, hvilka ingå i landthamnsfondens gemensamma räkenskaper, och således icke innefatta de lån,

hvilka, med nådigt tillstånd, hamndirektionerna i Ronehamn och Klintehamn mot vederbörande kommuners borgen upptagit vid periodens slut, utgörande för den förra hamnen 30,000 kronor och för den senare 40,000 kronor, dels att bland hamnens vid Klintehamn tillgångar här ofvan ingått det efter verkställda afskrifningar kvarvarande värdet, 31,040 kronor, å för hamnens räkning, på sätt i förra berättelsen omförmäles, anskaffade ett ångmudderverk, två prämar och en bogserångare, hvilka effekter vid inköpet kostat 48,683 kr. 94 öre.

Likaledes må här nämnas, att den skuld, 17,297 kr. 18 öre, hvari Rone kommun vid 1900 års slut häftade till Handels- och sjöfartsfonden å ett för brobyggnadsarbete erhållet lån, som enligt nådiga breffven den 12 juni 1874 och den 30 juli 1875 skulle återgåldas af hamnens inkomster, i den mån de därtill lämnade tillgång, blifvit under den gångna perioden inbetald.

På sätt i förra berättelsen antyddes, hade Kungl. Maj:t enligt nådigt bref den 29 mars 1899 fastställt ett förslag till hamnens vid Klintehamn förbättring, afseende inseglingrännans och ankarplatsens fördjupning till 4.5 meters djup under medelvattenstånd, utsträckning af den dåvarande, 90 meter långa, hamnkajen till 130 meters längd samt uppuddring för ny hamnbassäng till nyssnämnda djup utefter den ifrågasatta nya kajbyggnaden, för hvilka arbeten kostnaderna enligt förslaget beräknats uppgå till 88,000 kronor, hvartill Kungl. Maj:t beviljat ett statsbidrag utan återbetalningsskyldighet af 45,000 kronor. Dessa arbeten voro vid periodens slut i det närmaste fullbordade, men har vid utförandet befunnits, att kostnaderna blifvit alldeles för lågt beräknade, i det att desamma vid 1905 års utgång stego till 131,025 kr. 94 öre, oberäknadt dels 5,325 kr. 8 öre, som af hamndirektionen utbetalts i ränta å af direktionen för ändamålet upptagna lån, dels ej mindre än 29,574 kr. 50 öre, som af hamnens egna, tillsammans med landthamnsfondens öfriga tillgångar förvaltade, medel anvisats till hamnförbättringen i fråga.

Enligt nådiga brevet den 4 maj 1900 fastställdes uppgjord plan till förbättring af hamnen vid Ronehamn, afseende fördjupning af södra inseglingrännan och en betydlig förlängning af lastbryggan, för hvilka arbeten, som enligt planen beräknats kosta 109,300 kronor, anvisats ett statsanslag utan återbetalningsskyldighet å 54,650 kronor. Enligt nådigt bref den 2 juni 1905 har Kungl. Maj:t för utförande af vissa förändringar i arbetet, afseende ombyggnad af en del af den förutvarande bryggan, nya förtöjningskistor m. m., hvilka arbeten beräknats draga en kostnad af 18,200 kronor, anvisat ett ytterligare statsbidrag af 12,000 kronor. För arbetena, hvilka verkstälts på entreprenad och ännu pågå, hade intill 1905 års slut utgifvits 73,579 kr. 80 öre, förutom 2,701 kr. 45 öre i räntor å till kostnadernas bestridande af hamndirektionen upplånta medel.

De influtna *hamnafgifterna* utvisas af *tabell Q* (sid. 33).

De vid samtliga allmänna landthamnarne bestridda *utgifter* till nya brobyggnader, fördjupningsarbeten, räntor å upptagna lån, packhushyror, underhålls- och reparationsarbeten å hamnanstalterna, hamnmästarearfonden och uppbördsprovisioner (oberäknadt de från den gemensamma reserv-

Tab. Q.

Sammandrag öfver de vid de allmänna landthammarne å Gottland inflytna hamnafgifter åren 1901—1905.

	År 1901.			År 1902.			År 1903.			År 1904.			År 1905.			Samtliga år.		
	För fartyg.	För varor.	Summa kronor.	För fartyg.	För varor.	Summa kronor.	För fartyg.	För varor.	Summa kronor.	För fartyg.	För varor.	Summa kronor.	För fartyg.	För varor.	Summa kronor.	För fartyg.	För varor.	Summa kronor.
Kappelshamn	971-96	908-25	1,875-21	1,299-16	1,052-43	2,351-59	1,463-59	794-29	2,257-88	1,536-32	1,050-33	2,587-15	1,942-80	1,030-87	2,973-67	7,214-33	4,831-17	12,045-50
Färösund	349-93	724-01	1,073-94	501-26	727-27	1,228-53	661-76	814-50	1,476-26	900-60	1,083-75	1,984-35	810-63	906-40	1,716-93	3,224-08	4,255-93	7,480-01
Kyllej	2,329-97	481-08	2,811-05	260-81	122-18	382-99	340-66	287-52	628-18	341-24	233-99	575-23	139-41	24-37	163-98	3,412-09	1,149-34	4,561-43
Slite	1,684-94	2,413-22	4,098-16	1,929-26	4,348-10	6,277-36	2,055-60	4,712-45	6,768-05	2,242-69	5,391-45	7,634-14	2,243-29	4,021-55	6,264-84	10,155-78	20,886-77	31,042-55
Katthammarvik	398-63	692-15	1,090-78	1,237-33	829-63	2,066-96	1,119-40	682-39	1,801-79	932-91	577-88	1,510-79	815-88	585-10	1,400-98	4,524-15	3,367-15	7,891-30
Ljugarn	370-73	665-67	1,036-40	582-98	1,190-52	1,773-50	502-05	820-68	1,322-73	646-00	891-74	1,537-74	784-87	1,030-78	1,815-65	2,886-63	4,599-39	7,486-02
Ronehamn	463-40	4,269-83	4,733-23	689-77	5,542-06	6,231-83	659-58	5,558-04	6,217-62	1,081-08	6,617-98	7,639-96	937-82	5,921-66	6,859-38	3,832-55	27,909-47	31,742-02
Burgsvik	696-31	1,814-23	2,510-54	913-09	2,178-58	3,091-67	941-89	2,434-79	3,426-68	1,088-03	2,312-87	3,900-90	1,254-49	2,609-29	3,863-78	4,893-81	11,899-76	16,793-57
Klintehamn	853-20	5,569-93	6,423-13	1,081-41	6,295-79	7,377-20	1,146-37	5,724-33	6,870-70	1,715-35	5,847-94	7,563-29	1,690-83	5,806-40	7,497-23	6,487-16	29,244-39	35,731-56
Västergarn	44-42	110-95	155-37	99-92	206-85	306-77	67-60	290-00	357-60	89-80	290-90	380-70	125-67	261-17	386-84	427-41	1,159-37	1,587-28
Summa	8,163-49	17,614-32	25,807-81	8,614-99	22,493-41	31,108-40	8,953-50	22,168-99	31,127-49	10,575-42	24,798-83	35,374-25	10,745-53	22,197-69	32,943-28	47,057-99	109,303-24	156,361-23

Hamnar.

Gottlands län.

33

fonden utgångna förvaltningskostnader m. m.) hafva under perioden uppgått till 197,437 kronor. Närmare uppgifter härom lämnas i *tabell R*.

Bland dessa utgifter äro icke inberäknade de, som af hamndirektionerna i Klintehamn och Ronehamn utbetalts för ofvan omnämnda utvidgnings- och förbättringsarbeten i nämnda hamnar, med undantag dock af det bidrag af 29,574 kr. 50 öre, som, på sätt förut framhållits, lämnats till arbetena i Klintehamn. Likaledes äro bland berörda utgifter upptagna de utaf samma medel som nyssnämnda bidrag bestridda utgifterna, tillhopa 18,760 kr. 14 öre, för underhåll af hamnväsendets i Klintehamn ångmudderverk, prämar och bogserångare, äfvensom det belopp, som af Ronehamns medel, enligt hvad ofvan blifvit anfördt, återbetalats till Handels- och sjöfartsfonden, eller 17,297 kr. 18 öre.

Bland *större arbeten*, som under perioden blifvit utförda i landthammarne och för hvilka kostnaderna ingå bland de i tabellen upptagna utgifterna, förtjänar nämnas ombyggnaden af norra lastbryggan i Slite hamn och anbringande af järnvägsspår från därvarande järnvägsstation ut på nämnda brygga, hvilket arbete medfört en kostnad af 25,329 kr. 65 öre, äfvensom ombyggnaden af lastbryggan i Kappelshamn, hvilket arbete, nödvändiggjordt däraf, att den förutvarande bryggan vid svår storm och ovanligt högt vattenstånd i januari 1905 ramponerades, kräfdde en kostnad af 11,614 kr. 16 öre.

Utom de allmänna landthammarne finnas inom länet flere enskilda hamnar och lastageplatser, såsom vid Storungs, Bläse, Lörje och St Olofsholm, från hvilka särskildt kalksten och kalk i betydande kvantiteter utskleppats under perioden.

Taxor å hamnafgifter i Visby och vid de allmänna landthammarne på Gottland för åren 1902—1906 äro af Kungl. Maj:t fastställda den 13 december 1901.

Sedan Kungl. Maj:t, på ansökning af aktiebolaget Lörje kalkbrott om nådigt tillstånd att vid dess år 1899 uppförda lastbrygga vid Lörje lastageplats få uppbära hamnafgifter för fartyg och varor, genom nådigt bref den 29 maj 1903 på det sätt bifallit ansökningen, att bolaget — under vill-

Tab. R. Landthammarne å Gottland utgifter åren 1901—1905.

	År 1901. Kronor.	År 1902. Kronor.	År 1903. Kronor.	År 1904. Kronor.	År 1905. Kronor.	Summa. Kronor.
Kappelshamn	1,446-57	1,481-72	1,518-11	899-02	12,397-44	17,742-86
Färösund	4,175-03	648-18	854-13	872-68	495-10	7,045-12
Kyllej	618-49	173-89	804-24	658-86	130-69	2,386-17
Slite	11,677-72	1,768-78	27,649-66	1,950-19	2,315-62	45,391-97
Katthammarvik	360-14	581-35	485-03	414-06	1,009-63	2,850-21
Ljugarn	790-16	583-15	403-02	663-06	2,518-69	4,953-08
Ronehamn	5,246-87	5,696-92	7,272-56	4,715-85	7,964-93	30,897-13
Burgsvik	2,293-63	2,484-96	3,433-00	1,747-62	2,182-10	12,141-31
Klintehamn	9,683-68	13,117-54	17,470-54	16,101-46	16,502-80	72,876-02
Västergarn	99-98	128-69	632-05	143-07	143-92	1,147-71
Summa	36,392-27	26,665-18	60,522-34	28,165-87	45,690-92	197,436-58

kor att det visade sig hafva förvärfvat vederbörande myndighets tillstånd till eller godkännande af de utaf bolaget till sjöfartens gagn utförda anläggningar vid Lörje samt att dessa hölles i fullgodt skick — förklarades berättigadt att tills vidare intill utgången af år 1906 för fartyg af mer än 10 tons dräktighet, som vid bolagets ifrågavarande lastbrygga vid Lörje lossade eller lastade eller eljest begagnade sig af bryggan, uppbara hamnafgifter enligt taxa, så har bolaget hos Konungens Befallningshafvande visat, att genom Lotsstyrelsens resolution den 12 maj 1899 tillstånd erhållits till anläggning af en lastbrygga å egendomen 1/2 mantal Långers vid Lörje i enlighet med vid resolutionen fogade ritningar, därvid dock tillika föreskrifvits, att de till bryggan hörande två förtöjningsmoringarna skulle förläggas å platser ej ostligare än bryggans östra ända. Då bolaget sedermera styrkte, att lastbryggan blifvit utförd i öfverensstämmelse med omförmälda ritningar samt förtöjningsmoringarna så förlagda, som ofvan angifvits, har Konungens Befallningshafvande, jämlikt meddelad föreskrift i det nådiga brevet den 6 augusti 1903, utfärdat taxa å hamnafgifter vid aktiebolaget Lörje kalkbrotts lastbrygga vid Lörje att gälla tills vidare intill utgången af innevarande år.

Dessförinnan hade Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 13 december 1901 förklarad, att hamntaxan för de allmänna landthamnarne på Gottland skulle från 1902 års början tills vidare icke tillämpas vare sig å de fartyg, som anlöpte lastbryggan vid Lörje, eller å de varor, som öfver densamma lossades eller lastades.

Enahanda förklarande har Kungl. Maj:t på ansökning af Gottländska kalkstensaktiebolaget Katthammarsvik afgifvit i nådigt bref den 23 oktober 1903 i afseende på den, bemälda bolag enskildt tillhöriga, nybyggda lastbryggan inom Katthammarsviks landthamnsområde. Befrielsen inträdde där med 1904 års början.

Hvad *lots- och fyrväsendet* angår, hafva på detta område under perioden utförts följande arbeten. Vid Gottska Sandöns norra fyrplats har det sydligaste af fyrtornen borttagits och det norra försetts med luxljus. Fyren, en s. k. blixtyr, visar 4 blänk hvar femtonde sekund. Efter borttagandet af nu omförmälda fyrtorner, som förut tillsammans med det kvarstående visat s. k. enslinje för undvikande af grundet Kopparstenarna, har det varit nödvändigt att på annat sätt för sjöfarande vid mörker utmärka nämnda grund, hvilket skett därigenom att uti samma kvarstående fyrtorner, 4.5 meter lägre än hufvudfyren, uppsatts en mindre fyr, visande hvitt fast sken i en vinkel, som omfattar grundet Kopparstenarna. Stora Karlsö fyrplats har från och med år 1905 varit försedd med en mistsignalapparat, mistlur, drifven af maskinkraft och gifvande under tjocka hvarje minut 3 tätt på hvarandra följande ljudstötter. För Visby lifräddningsstation har anskaffats en tidsenlig libbåt; och har kontrakt upprättats med samtliga järnvägsförvaltningarna på ön om båtens skyndsamma fortskaffande till skilda delar af Gottland vid förefallande behof. Sedan numera äfven Visby fyr hålles tänd i likhet med öfriga gottländska fyrar, lysa samtliga fyrar på Gottland hela året om.

Vid 1905 års slut funnos inom länet 12 lotsplatser, nämligen vid Visby, Fårösund (sammanslagen af Fårösunds norra gatt och Fårösunds södra gatt), Kullej, Slite, Härvik, Ljugarn, Ronehamn, Grötlingboudde, Stockvik, Burgsvik, Klintehamn och Västergarn, 10 fyrplatser med ständig bevakning, nämligen Gottska Sandöns norra, Gottska Sandöns sydöstra, Fårö, Östergarn, När, Faludden, Hoburg, Stora Karlsö, Stenkyrkehuk och Hallshuk, samt 6 mindre fyrplatser, nämligen Fårösund, Enholmen, Ljugarn, Valar, Burgsvik och Utholmen. Vidare funnos 19 fyrar och 3 lifräddningsstationer: i Visby, å Fårö och vid Faludden. Samtidigt utgjordes lotspersonalen af 37 och fyrpersonalen af 36 man samt personalen vid lifräddningsstationerna af 36 man.

Antalet *strandningar och sjöolyckor* under perioden framgår af följande tablå:

År.	Med okänd eller ringa skada.		Med betydlig skada.		Med total förlust.		Summa fartyg.
	Ångfartyg.	Segelfartyg.	Ångfartyg.	Segelfartyg.	Ångfartyg.	Segelfartyg.	
1901	6	3	—	1	—	2	12
1902	3	6	1	1	—	1	12
1903	4	7	2	1	—	1	15
1904	1	5	1	3	—	6	16
1905	2	1	1	1	2	1	8
Summa	16	22	5	7	2	11	63

De båda totalt förolyckade ångfartygen voro tyska ångaren Hornstein, hemmahörande i Lybeck, och norska ångaren Aldebaran från Kristiania. Hornstein förläste på norra ändan af Salvoref vid Stenshufvud och Aldebaran utanför Lickershamn i närheten af Stenkyrkehuk. Af besättningen å Hornstein bärgades styrmannen och 5 man, hvar emot kaptenen och 14 man gingo förlorade. Å Aldebaran räddades befälhafvare och besättning, utom förste styrmannen, hvilken omkom. I öfrigt hafva under perioden tre människolif spillts vid olyckshändelser till sjöss, två år 1901 och ett år 1904.

C. **Post, telegraf och telefon.** Vid periodens slut funnos inom länet 2 postkontor, i Visby och i Hemse, samt 42 poststationer. Daglig *postutväxling* ägde rum vid poststationen å Visborgs slätt samt vid de å järnvägslinjerna Tingstäde—Visby—Hafdhem, Klintehamn—Roma, Slite—Roma och Ronehamn—Hemse inrättade stationer. 6 gånger i veckan ägde postutväxling rum vid poststationerna i Burgsvik och Fårösund, 4 gånger i veckan vid poststationerna i Eskelhem, Hellvi, Lärbro, Othem, Rute och Stenkumla, 3 gånger i veckan vid poststationerna i Burge, Fårö, Hablingbo, Kappelshamn, Katthammarsvik, Kräklingbo, Ljugarn, När, Vamlingbo och Västergarn samt 2 gånger i veckan vid öfriga poststationer inom länet. Postförbindelsen med orter utom Gottland har uppehållits på samma sätt som under den föregående perioden. Akande landtbrefbäring har varit anordnad 4 gånger i veckan å en ringlinje Lärbro—Lörje—Lärbro, därvid poststationen i Hellvi an-

löpts, samt 3 gånger i veckan å linjerna Kappelshamn—Hangvar, Stånga—När, Martebo—Stenkyrka och Hemse—Lojsta. Landtbrefbäring (gående) har förekommit 4 gånger i veckan å linjerna Barlingbo—Ekeby och Sanda—Eskelhem, 3 gånger i veckan å linjerna Etelhem—Lye, Hablingbo—Sproge, Visby—Sylfaste—Hejdeby, Visby—Follingbo, Källunge—Fole, Västkinde—Lokrume, Hemse—Burge och Klintehamn—Eksta, 2 gånger i veckan å linjerna Roma—Hejde, Hesselby—Norrlanda, Hesselby—Hörsne, Isums—Vall, Bjerges—Guldrupe, Kräklingbo—Anga, Kräklingbo—Ala, Bäl—Hejnum, Fårö—Simunds, När—Lau, Ljugarn—Ardre, Kappelshamn—Hall, Rute—Fleringe, Hafdhem—Eke, Hafdhem—Näs och Vamlingbo—Sundre samt 1 gång i veckan å linjen Burgsvik—Hamra. Kärrpostbefordran har ägt rum 6 gånger i veckan å linjerna Hafdhem—Burgsvik och Tingstäde—Fårösund (mellanstationerna å den sistnämnda linjen: Othem, Lärbro och Rute anlöptes endast 4 gånger i veckan), 3 gånger i veckan å linjerna Etelhem—Ljugarn, Lärbro—Kappelshamn, Roma—Katthammarsvik och Hafdhem—Habblingbo samt 2 gånger i veckan å linjen Källunge—Gothem. Gångpostbefordran har verkställts 4 gånger i veckan å linjen Visby—Stenkumla samt 3 gånger i veckan å linjerna Burgsvik—Vamlingbo och Sanda—Västergarn. Gång- och roddpost har ägt rum 2 gånger i veckan å linjen Fårösund—Fårö, och för en tredje tur i veckan har å samma linje i stället för gångpost förekommit kärrpost.

Under perioden hafva inom länet fortfarande funnits 2 telegrafstationer, en i Visby och en i Slite. Sedan hösten 1903 är telegrafstationen i Visby förlagd till det nya riksbankshuset, hvarest Telegrafverket af Riksbanken förhyr lokal för densamma. I Slite garanteras såsom förut viss årlig inkomst från telegrafstationen därstädes af enskild person.

Efter träffad öfverenskommelse med Visby telefonförening såsom ägare af det förut varande telefont nätet på ön öfvertog Telegrafverket den 1 juli 1902 det gottländska telefontnätet och ombyggde redan samma år nätet, som förut varit enkeltrådigt, till dubbeltrådigt. Utom centralstationen i Visby funnos vid 1905 års slut 13 växelstationer, nämligen i Rosendal, Barlingbo, Bjerges, Etelhem, Hemse, Hafdhem, Burgsvik, Klintehamn, Västkinde, Tingstäde, Lärbro, Slite och Fårösund. Hela antalet telefonapparater å Gottland utgjorde vid samma tid 607, däraf 412 direkt ingående till centralstationen. Förbindelseledningarnas längd var 489.2 kilometer och abönnentledningarnas 974.6 kilometer. Samtalsstationer för allmänheten funnos inrättade, utom vid centralstationen, vid växelstationerna i Fårösund, Hafdhem, Lärbro, Slite och Tingstäde samt hos 6 abonnenter. Beträffande abonnementsvillkoren gäller: årsafgiften utgör för hufvudapparat 50 kronor, för anknytning 30 kronor och inträdesafgiften för hufvudledning 50 kronor. De abonnenter, som voro medlemmar i gamla telefonföreningen och fortfarande

innehafva telefonapparater, erhålla dock till och med år 1907 nedsättning i afgifterna till hälften, eller 25 kronor för hufvudapparat och 15 kronor för anknytningsapparat. Ledningarna Visby—Slite—Lärbro—Fårösund, Visby—Hemse—Hafdhem—Burgsvik samt Visby—Klintehamn anses såsom interurbana och äro upplättna för samtal mot afgift, utgående efter ett grundpris af 15 öre. Under tio kalenderår, efter det nätet öfvertogs af Telegrafverket, således till och med år 1912, blifva dock alla samtal från eller till Visby till eller från annan station å Gottland afgiftsfria, hvadan under denna tid samtalsafgifter utgå endast, då för samtalet anlitas två af ofvannämnda interurbanledningarna. För tillgodoseende af samtalsstrafiken har erfordrats, att å följande sträckor af de interurbana ledningarna, nämligen Visby—Lärbro, Visby—Hemse och Visby—Klintehamn en ytterligare förbindelseledning åvägabragts.

D. Handel och sjöfart. I afseende å *sjöfarten* är ej något att omförmåla, utöfver hvad förut blifvit i denna berättelse därom anfördt.

Äfven i fråga om *handeln* är föga att meddela, enär endast jämförelsevis obetydligt material i detta hänseende står Konungens Befallningshafvande till buds.

För fullständigare kännedom om dessa ämnen hänvisas emellertid till Kommerskollegii årsberättelser.

Egentligt varubyte är sedan lång tid tillbaka okänt på ön, och *gårdfarhandel* förekommer numera sällan. Af Konungens Befallningshafvande har tillstånd att idka dylik handel meddelats år 1902 åt 1 och år 1903 åt 2 personer, men har i intet fall tillåtelsen omfattat manufakturvaror eller småkram. Af de i förra berättelsen omförmålda *torgdagar* har den å Lekarehed i Lärbro socken i början af september månad hvarje år hållna stortorgdagen enligt Konungens Befallningshafvandes den 11 februari 1903 fattade beslut upphört, likaså torgdagarna i Slite. De öfriga torgdagarna hafva hållits och hållas, i Hemse 11 gånger om året, nämligen första onsdagen i hvarje månad utom maj, i Kräklingbo och i Klintehamn 2 gånger om året, å det förra stället fjärde onsdagen i april och andra onsdagen i september och å det senare fjärde fredagen i september och oktober månader, samt i Vallstena å Vallstenarum, i Stånga å Stånga malm och i Grötlingbo å Sandesrum 1 gång årligen å följande, i samma ordning som platserna uppräknade dagar, nämligen tredje onsdagen i september, första onsdagen i maj och sista onsdagen i september. Därjämte har Konungens Befallningshafvande genom resolution den 17 mars 1905 medgifvit, att i Burgsvik vid Kulbryan torgdagar må tillsvidare hållas tredje onsdagen i enhvar af månaderna maj—augusti, oktober och november. Vid samtliga torgdagar får enligt gifna bestämmelser icke idkas handel med annat än kreatur samt alster af länet jordbruk, ladugårdsskötsel, handtverk och husslöjd.

5. Kameralförhållanden.

Vid tabellen 3 anmärkes följande:

Landsbygden: Kronoegendomar: Ingen förändring i jordbokshänseende har under femårsperioden inträffat i fråga

om kungs- och kungsladugårdar, boställshemman, boställslägenheter och andra jordlägenheter.

Hvad beträffar kronohemman under allmän disposition,

hafva dessa, som vid 1900 års slut utgjorde 14 om tillhoppa $12\frac{49745237}{77828600}$ mantal, vid 1905 års slut enligt jordeboken ökats till 26 om tillsammans $14\frac{505134691}{1245216000}$ mantal. Skillnaden utgöres af följande hemman, som på grund af särskilda nådiga bref inköpts för införlifvande med kronoparkerna, nämligen: $\frac{11}{64}$ mantal Vibble i Västerhejde socken, $\frac{17}{64}$ mantal Hejdegårda, $\frac{35}{128}$ mantal Stenstugu, $\frac{371}{2560}$ mantal Koparfve och $\frac{11}{256}$ mantal Lefvede i Hejde socken, $\frac{124341}{1344900}$ mantal Isume i Väte socken, $\frac{3}{128}$ mantal Stångkvie i Stånga socken, $\frac{7}{512}$ mantal Botes, $\frac{183}{1536}$ mantal Hageby, $\frac{11}{64}$ mantal Kyrkebys och $\frac{1}{16}$ mantal Västringe i Etelhems socken, samt $\frac{1}{2}$ mantal Stora Häftings i Hangvars socken.

Af kronohemman under enskild disposition, som vid förra periodens slut utgjorde 4 om tillhoppa $\frac{307}{864}$ mantal, har under den nu gångna perioden till skatte försålts $\frac{1}{8}$ mantal Oggestomt i Näs socken, så att antalet af dessa hemman numera nedgått till 3 och hemmantalet till $\frac{199}{864}$ mantal. Antalet jordlägenheter af krononatur under enskild disposition är oförändradt.

Genom kronans här ofvan omnämnda inköp af vissa hemman hafva skattehemmanen frånförutvarande $1,031\frac{69297401}{155652000}$ mantal nedgått till $1,029\frac{856820309}{1245216000}$ mantal.

Frälsehemman och fiskerier äro alldeles desamma som vid utgången af förra perioden. Fräselägenheterna åter, då utgörande 23, hafva ökats med 1, nämligen »Vättingsmyr n:r 1», utgörande vederlagsjord, som i anledning af skedd utdikning af myren med samma namn utbrutits från $\frac{76}{128}$ mantal Lauhage i Stenkyrka socken, hvilket hemman ej deltagit i utdikningen, samt därefter i jordeboken upptagits såsom själfständig lägenhet.

De 5 båtsmanstorp, som ännu vid förra periodens slut funnos kvar, hafva nu, sedan äfven de rotar, till hvilka dessa torp hörde, blifvit vakanssatta, räknats till »Jordtorp, ej upptagna i jordeboken».

Bland hus och tomter i köpingar och därmed jämförliga orter hafva nu upptagits sådana äfven inom Klintehamns hamnplats.

Visby stad: Inom stadens område finnas följande krono- och frälseegendomar, hvilka, enär någon jordebok icke är fastställd för Visby stad, ej kunnat upptagas i tabellen 3.

A) *Kronoegendomar* under allmän disposition:

a) Kungs- och kungsladugårdar samt säterier. Af sådana finnas här $1\frac{1}{16}$ mantal af lotten n:r 1 af Visborgs kungsladugård, som på grund af kungl. brefvet den 2 februari 1894 öfverfördes från Södra fögderiet till Visby stad, varande taxeringsvärdet å denna egendom, 30,000 kronor, inberäknadt uti de 106,700 kronor, som i tabellen upptagits för sådana jordar, för hvilka icke någon bevillning erlättes.

c) Jordlägenheter. Dessa utgjorde vid förra periodens slut 36. Ibland dem hafva under perioden följande 5 f. d. hospitalslägenheter blifvit till frälse försålda, nämligen n:r

26 Halfva Kattåker, n:r 39 Gabriel Hanssons åker, n:r 46 Othemars åker eller Smittens lund, n:r 49 Barbro Davids eller Agatas åker samt »en jordlägenhet nordost om staden under n:r 675—679 och 880—882 i nya stadskartan». Antalet af kronans jordlägenheter vid periodens slut utgjorde alltså 31.

d) Verk och inrättningar. Af sådana finnes nu likasom förut endast 1, nämligen »Slottsåker n:r 1 en kalkugn», som på grund af kungl. brefvet den 2 februari 1894 från Norra fögderiet öfverförts till Visby stad.

B) *Frälseegendomar:* Jordlägenheter. Dessa uppgingo vid 1900 års utgång till 21, men hafva nu ökats med de under mom. A, c) omnämnda 5 försålda f. d. kronolägenheter, samt utgjorde sålunda vid periodens slut 26.

Då taxeringsvärdet å »andra offentliga byggnader, hvarför bevillning icke erlättes», vid 1905 års slut i staden utgjorde 2,178,600 kronor, under det att värdet vid förra periodens slut endast uppgick till 740,900 kronor, torde här böra nämnas, att skillnaden till större delen utgöres af värdet dels å den af Riksbanken under perioden förvärfvade egendom, dels å nya länslasarettet, dels å sådana kasernm. fl. byggnader, hvilka uppförts för infanteriregementets och artillerikårens behof.

Af tabellen 5 framgår, att *egendomar tillhörande inhemska aktiebolag* utgöras af $18\frac{39922261}{161280000}$ mantal samt 35 i mantal ej satta jordbruksfastigheter och 70 andra fastigheter med ett taxeringsvärde å samtliga jordbruksfastigheterna af 1,381,400 kronor och å annan fastighet af 2,866,400 kronor, eller tillhoppa 4,247,800 kronor. Vid förra femårsperiodens slut utgjorde hemmantalet $17\frac{95126761}{161280000}$ mantal, antalet af öfriga jordbruksfastigheter 32 och af andra fastigheter 44 samt taxeringsvärdet å jordbruksfastighet 1,010,200 kronor och å annan fastighet 2,232,100 kronor, eller tillhoppa 3,242,300 kronor. Under perioden har således en ökning i afseende på de fastigheter, som ägas af inhemska aktiebolag, ägt rum, nämligen i hemmantalet med öfver $\frac{1}{2}$ mantal, i antalet öfriga jordbruksfastigheter med 3 stycken, i antalet andra fastigheter med 26 stycken samt i taxeringsvärdet å jordbruksfastighet med 371,200 kronor, å annan fastighet med 634,300 kronor och å taxeringsvärdet i dess helhet med 1,005,500 kronor.

Af tabellen 6 synes, att *egendomar tillhörande främmande makts undersåtar* utgöras af $\frac{899}{52000}$ mantal samt 1 jordbruksfastighet och 3 andra fastigheter, med ett taxeringsvärde å samtliga jordbruksfastigheter af 7,500 kronor och å annan fastighet af 27,000 kronor, eller tillhoppa 34,500 kronor.

Vid förra periodens slut var det endast 1 fastighet med taxeringsvärde af 4,500 kronor, som ägdes af främmande makts undersåtar.

6. Politi.

A. Undervisnings- och uppfostringsanstalter. Af läroverk för meddelande af undervisning åt manlig ungdom finnes inom länet endast ett, nämligen *Visby högre allmänna läroverk*, fullständigt å såväl klassiska linjen som reallinjen. Läroverket har under perioden bevistats af följande antal lärjungar, af hvilka nedannämnda antal aflagt maturitets-examen:

	Vår- terminen.	Höst- terminen.	Däraf aflagt maturitetsexamen.
År 1901	157	162	10
» 1902	161	166	10
» 1903	167	144	6
» 1904	148	153	10
» 1905	152	155	9

Till läroverket höra en boksamling, en mynt- och medaljsamling, en kulturhistorisk samling, en etnografisk samling och en naturaliesamling, hvilka samlingar under perioden varit i ständig tillväxt.

Behållningen å läroverkets kassor utgjorde vid 1905 års slut: ljus- och vedkassan 14,666·25 kr., byggnadsfonden 1,288·16 kr., biblioteks- och materialkassan 6·12 kr. och premie- och fattigkassan 2,551·60 kr. För läroverkets stipendiefonder redogöres bland fromma stiftelser.

I *Visby högre flickskola*, hvilken från år 1883 uppehålls af ett aktiebolag med samma namn, har, såsom förut, meddelats undervisning åt kvinnlig ungdom. Från och med läsåret 1903—04 anordnades i samband med den då sjuklassiga skolan, hvartill äfven hörde en fortsättningsklass, en för 3 årsklasser beräknad förberedande småskola, gemensam för gossar och flickor och med undervisningen så afpassad, att lärjungar därifrån kunna intagas direkt i flickskolan eller högre allmänna läroverket, hvarjämte från och med läsåret 1905—06 tillades en fullständig åttonde klass. Genom sistnämnda utvidgning har skolan, hvars fortsättningsklass naturligtvis samtidigt indragits, blifvit likställd med flickskolorna i flertalet med Visby jämförliga städer på fastlandet.

De inkomster, skolan haft till sitt förfogande för tryggnad af sin verksamhet under perioden, hafva hufvudsakligen utgjorts af, förutom skolafgifter, följande anslag:

	Af staten.	Af länets landsting.	Af Visby stad.	Af D. B. V:s sparbank.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
År 1901	2,400	1,000	750	—
» 1902	2,400	1,000	750	—
» 1903	3,300	1,000	1,000	250
» 1904	3,300	1,000	1,000	250
» 1905	3,300	1,000	1,000	250

För hvart och ett af de tre sista åren af perioden har skolan därjämte varit i åtnjutande af ett särskildt bidrag af något öfver 400 kronor, hvilket belopp för skolverksamhetens befrämjande sammanskjutits af enskilda personer.

Med statsbidragets åtnjutande hafva varit förknippade vissa villkor, bland annat, att vid skolan årligen skulle ått ett visst antal elever meddelas undervisning dels kostnads-

fritt, dels mot en årsafgift, som icke finge öfverstiga 50 kronor. Det antal friplatser äfvensom platser mot nedsatt afgift, hvilka skolan på grund häraf varit skyldig lämna, har utgjort under perioden, platserna af förra slaget 8 de två första åren och 7 de öfriga samt af senare slaget 11.

I skolafgifter hafva erlagts, efter år räknadt, i förberedande skolan 50 kronor i första klassen och 60 kronor i andra och tredje klasserna, samt i den egentliga flickskolan 60 kronor i första klassen, 70 kronor i andra klassen, 80 kronor i tredje klassen, 90 kronor i fjärde klassen, 100 kronor i femte klassen, 110 kronor i sjätte och sjunde klasserna och 120 kronor i åttonde klassen, under det att i auskultant- eller fortsättningsklassen afgiften berott på det antal ämnen, i hvilka lärjungen deltagit, men icke öfverstigit 110 kronor.

Lärjungeantalet, som gifvetvis väsentligen ökats under de två sista åren af perioden, utvisas af följande tablå:

År.	Antal lärjungar vårter- minen.	D ä r a f		Antal lärjungar höstter- minen.	D ä r a f	
		mot nedsatt afgift.	utan afgift.		mot nedsatt afgift.	utan afgift.
1901	108	20	14	96	24	11
1902	96	22	13	100	20	10
1903	100	17	12	135	18	8
1904	133	18	8	145	13	8
1905	145	9	11	147	11	7

Utom nu nämnda skolor finnas i Visby en teknisk skola och en navigationsskola samt särskildt för militära ändamål underbefälsskolor vid såväl Gottlands infanteriregemente som Gottlands artillerikår.

Borgareföreningens i Visby *tekniska skola*, som intill hösten 1901 varit inrymd i rådhuset, inflyttade då i ny, på stadens bekostnad inredd, rymligare och äfven i andra afseenden bättre lokal i det staden tillhöriga gamla skolhuset vid Skolgatan. I denna lokal har undervisningen därefter fortgått under perioden och omfattat samma ämnen, som i förra berättelsen finnas omförmälda. Arbetsåret har varit minst 30, högst 32 veckor och undervisningstiden, beträffande den manliga afdelningen, densamma som förut, undantagandes att från hösten 1905 ytterligare 2 timmars söndagsundervisning ägt rum. De kvinnliga lärjungarna hafva under största delen af perioden undervisats 6 timmar i veckan i en afdelning för sig och dessutom gemensamt med de manliga eleverna i ämnena svenska, matematik, välskrifning och bokföring. Antalet lärare, i början af perioden 5, hade vid dess slut ökats till 7. För verksamhetens uppehållande har skolan årligen uppburit följande anslag: af Staten 1,350 kronor åren 1901—1903 samt 2,000 kronor under de därefter följande två åren, af stadsfullmäktige 600 kronor år 1901 och därefter 1,600 kronor under alla åren samt af Landstinget 600 kronor och af Hushållningssällskapet 250 kronor under hela perioden. Möjligen uppkommande brist i skolans budget ersättes af borgareföreningen såsom principaler för skolan. I terminsafgift har erlagts 1 krona af hvarje elev intill

hösten 1905, hvarefter terminsafgiften utgjorts med 3 kronor af icke-yrkesidkare och 1 krona 50 öre af yrkesidkare, medan däremot medellösa lärjungar och lärjungar från länets landsbygd varit, såsom förut, från terminsafgift befriade.

Lärjungarnes antal har varit:

	Manliga.	Kvinnliga.		Manliga.	Kvinnliga.
Arbetsåret 1901—02 . . .	115	44	Arbetsåret 1904—05 . . .	135	79
» 1902—03 . . .	134	61	» 1905—06 . . .	109	49
» 1903—04 . . .	114	45			

I *navigationsskolan* har undervisning meddelats, såsom förut, af en förste lärare, tillika föreståndare, af en ordinarie lärare samt af en extra lärare i ångmaskinlära och en extra lärare i författningkunskap af beskaffenhet att med sjömansyrket äga gemenskap, hvartill kommit under perioden en extralärare i hälso- och förbandslära, hvilket ämne sedan hösten 1902 blifvit obligatoriskt för sjökaptensklassens elever.

Angående antalet elever och af dem aflagda examina lämnas följande redogörelse:

Läsår.	Styrman-klassens elever.			Sjökaptens-klassens elever.			Ångfartygsbefälhå-vareklassens elever.		
	Inskrivne.	Däraf		Inskrivne.	Däraf		Inskrivne.	Däraf	
		vid examens godkände.	af afgångne utan godkänd examen.		vid examens godkände.	af afgångne utan godkänd examen.		vid examens godkände.	af afgångne utan godkänd examen.
1901—02 . . .	27	26	1	14	14	—	7	5	2
1902—03 . . .	17	17	—	14	13	1	11	5	6
1903—04 . . .	14	11	3	8	7	1	7	4	3
1904—05 . . .	11	6	5	12	11	1	4	2	2
1905—06 . . .	10	9	1	14	13	1	4	4	—

Under perioden hafva *underbefälsskolor* hållits vid såväl Gottlands infanteriregemente som Gottlands artillerikår. Vid infanteriregementet utgöras de af korpralskolor, med ändamål, såsom namnet angifver, att meddela den utbildning, som erfordras för befordran till korpral, och en underofficersskola, där den ytterligare utbildning meddelas, som erfordras för befordran till underofficer. Undervisningen vid skolorna, som pågått omkring 7 timmar hvarje söckendag, har börjats omkring 2 veckor efter regementsöfningarnas avslutande och fortgått till början af april månad nästföljande år. Med åtskilliga af korpralskolornas elever har dock undervisningen i fortsatt korpralskola utsträckt till regementsöfningarnas början. Undervisningen har omfattat såväl teoretiska som praktiska ämnen och tillämpningsöfningar. Korpralskolorna äro anordnade kompanivis och stå under ledning af vederbörande kompanichefer. Underofficersskolan däremot är gemensam för hela regementet och ledes af därtill särskildt kommenderadt befäl.

I afseende å artillerikårens skolor gäller detsamma beträffande såväl organisation som arbetssätt, endast med den af artilleriet såsom specialvapen betingade olikhet, att sko-

lorna vid de särskilda batterierna benämnas konstapelsskolor, hvarförutom artilleriets samtliga skolor varit i verksamhet intill tiden för regementsöfningarnas början. Underofficersskolan är ock, såsom vid regementet, gemensam för hela kåren.

Antalet lärjungar och af dem aflagda examina hafva utgjort,

a) vid Gottlands infanteriregemente:

Öfningår.	Antal undervisade elever.			Antal elever, som aflagt examen.		
	Korpralskolan.	Underofficersskolan.	Summa.	Korpralskolan.	Underofficersskolan.	Summa.
1901—02	—	—	—	—	—	—
1902—03	45	—	45	40	—	40
1903—04	146	—	146	107	—	107
1904—05	50	114	164	41	114	155
1905—06	30	32	62	28	30	58

b) vid Gottlands artillerikår:

Öfningår.	Antal undervisade elever.			Antal elever, som aflagt examen.		
	Konstapelskolan.	Underofficersskolan.	Summa.	Konstapelskolan.	Underofficersskolan.	Summa.
1901—02	9	7	16	8	5	13
1902—03	13	8	21	13	8	21
1903—04	16	12	28	16	12	28
1904—05	17	15	32	17	15	32
1905—06	12	13	25	12	11	23

Under ledning af dels en styrelse, i hvilken länets såväl landsting som hushållningssällskap insätter, det förra 4 och det senare 2 ledamöter, dels 2 ordinarie lärare, af hvilka förste läraren tillika är föreståndare, samt 2 extra lärare afvensom 2 lärarinnor i kvinnlig slöjd har länets i Hemse förlagda *folkhögskola* under perioden fullföljt sitt mål att genom undervisning i allmänt bildande och praktiskt gagnande ämnen dana skolans lärjungar till insiktsfulla och nyttiga samhällsmedlemmar. Skolan omfattar både en manlig och en kvinnlig kurs, af hvilka den manliga kursen börjat i midten af oktober och slutat omkring den 10 april, med kortare uppehåll för jul- och påskhögtiderna, och den kvinnliga fortgått i tolf veckor från början af sistnämnda månad. Antalet lärjungar, som deltagit i de olika kurserna, har utgjort:

Läsåret	Manliga kursen.	År	Kvinnliga kursen.
1901—02	18	1902	16
» 1902—03	14	» 1903	17
» 1903—04	12	» 1904	18
» 1904—05	11	» 1905	15
» 1905—06	15	» 1906	18

eller i medeltal årligen i den manliga kursen 14 och i den kvinnliga 17.

För bestridande af de med skolans uppehållande förenade kostnader hafva varit att tillgå följande anslag:

År.	Af Staten		Af Landstinget	
	för den manliga kursen. Kronor.	för den kvinnliga kursen. Kronor.	för den manliga kursen. Kronor.	för den kvinnliga kursen. Kronor.
1901	1,950	375	2,000	375
1902	2,000	500	2,000	500
1903	2,000	500	2,000	500
1904	2,000	500	2,000	500
1905	2,000	500	2,000	500

Dessutom har af statsmedel anvisats och utgått vid årskursernas slut till mindre bemedlade lärjungar vid de båda afdelningarna:

	Den manliga.	Den kvinnliga.		Den manliga.	Den kvinnliga.
År 1902	810 kr.	381 kr.	År 1905	550 kr.	405 kr.
» 1903	675 »	493 »	» 1906	600 »	720 »
» 1904	500 »	468 »			

I fråga om *folkskoleväsendet*, som i femårsberättelsen icke torde påkalla någon utförligare behandling, meddelas emellertid följande, af stiftets båda folkskoleinspektörer lämnade upplysningar rörande antalet läroanstalter för folkundervisningen, antalet barn, som begagnat sig af denna undervisning, samt kostnaderna för skolväsendet, i hvilka amortering å skuld icke medräknats:

År.	Antal läroanstalter.				Antal barn i skolåldern (7-14 år).	Barn, som begagnat undervisningen i folk- eller småskolorna.	Barn i skolåldern, som icke under- visningen i folk- eller småskolorna.	Kostnader för skolväsendet. Kronor.
	Folk-skolor.	Små-skolor.	Slöjds-kolor för					
			gossar.	flickor.				
1901	94	61	65	72	7,193	6,708	855	244,892-94
1902	95	61	72	78	7,257	6,729	852	245,271-96
1903	97	64	77	85	7,227	6,789	804	294,909-11
1904	97	66	80	86	7,225	6,796	782	277,053-02
1905	98	66	81	90	7,333	6,833	821	274,747-65

Uti kostnaderna för folkskoleväsendet har Staten medelst bidrag till lärares och lärarinnors aflöning deltagit med följande belopp:

År.	Lärare vid folk-skolor och små-skolor. Kronor.	Lärare vid fortsättnings-skolor. Kronor.	Lärare i slöjd vid folk-skola. Kronor.	Lärare i kvinnlig slöjd vid folkskola, mindre folkskola och särskild slöjdskola. Kronor.	Vikarie för lärare (lärarinna) vid folk-skola. Kronor.	Summa. Kronor.
1901	76,908-52	1,050	5,470	3,200	1,404-18	88,032-70
1902	77,262-69	1,025	5,890	3,300	692-50	88,170-19
1903	79,258-57	1,450	6,340	3,660	401-66	91,110-23
1904	79,657-85	1,125	6,570	3,670	1,365-00	92,387-85
1905	82,998-64	1,475	6,730	3,690	843-33	95,736-97

Erkännansvärd finner Konungens Befallningshafvande den omvårdnad, hvarför särskildt skolbarn, tillhörande Visby skoldistrikt, varit föremål, i det att kyrkostämman i Visby dels för hvar och ett år under perioden anvisat 150 kronor till beredande af simundervisning åt lärjungarne i distriktets folk- och småskolor, af hvilken förmån i medeltal 57 gossar och 33 flickor årligen begagnat sig med det resultat, att en stor del af barnen vid de särskilda kursernas slut varit mer eller mindre simkunniga, dels för år 1905, sedan under två föregående somrar en s. k. skollofskoloni genom medverkan af för saken nitälskande personer kunnat utsändas och vistats vid fiskeläget Ygne i Västerhejde socken söder om Högklint, beviljat ett anslag af 300 kronor till koloniens underhåll, hvarförutom genom enskild välgörenhet åt behöfvande skolbarn kunnat anordnas gratisbespisning å hushållsskolan två gånger i veckan. Enligt afgifna årsredogörelser för skoldistriktet uppgifves en jämnare skolgång bland barnen hafva befrämjats genom den sålunda erhållna bespisningen.

I *Klinte högre folkskola*, som varit till sedan år 1866, går verksamheten ut på att åt landtbefolkningens barn bereda ett högre mått af kunskaper, än som inhämtas i den egentliga folkskolan, och sålunda göra dem mera dugliga för det praktiska lifvet. Skolans lokal i Klintehamn bekostas af den s. k. Herlitzska donationsfonden, hvilken äfven i afsevärd mån anlitas för bestridande af öfriga kostnader för skolan. Till dessa har dock äfven Klinte kommun bidragit med ett årsanslag af 200 kronor, likaså Klinte sparbank med större och mindre belopp, hvarjämte Landstinget under de två sista åren af perioden understött skolan med ett årligt anslag af 300 kronor. Till lön åt skolans ende ordinarie lärare har Staten årligen under perioden lämnat ett bidrag af 1,200 kronor. Kursen i skolan är tvåårig, och det kunskapsmått, som därunder bibringas eleverna, motsvarar fullt ut lärokurserna i tredje klassen vid de allmänna läroverken. Att skolan icke blott motsvarat de förväntningar, man gjort sig af densamma, utan äfven fortfarande fyller ett verkligt behof, framgår däraf, att antalet elever år efter år ökats, och har skolan på senare tiden vunnit ett allt större erkännande. Elevantalet har utgjort: år 1901-17, år 1902 19, år 1903 23, år 1904 28 och år 1905 32.

Döfstumundervisningen, i afseende på hvilken länet tillhör första döfstumskoldistriktet, som omfattar, utom Gottlands län, Stockholms stad, Stockholms, Södermanlands, Västmanlands och Östergötlands län samt Norrköpings stad, har kraft följande utgifter från Landstingets sida:

År 1901	2,710-06 kr.	År 1904	2,508-74 kr.
» 1902	2,538-31 »	» 1905	2,469-61 »
» 1903	2,499-77 »		

Landstingets utgifter för *blindundervisningen* genom lämnad vård åt en blind i blindinstitutet vid Tomtebodas hafva varit under hvar och ett år under perioden 300 kronor.

För vård af *sinnesslöa barn*, som vunnit inträde vid någon anstalt i riket för dylika barn, har Landstinget endast under de tre sista åren af perioden behöft vidkännas några utgifter, hvilka uppgått, år 1903 till 675 kronor för två

barn, vårdade det ena å Mariehäll i närheten af Stockholm och det andra å Vilhelmsro i närheten af Jönköping, samt hvartdera året 1904 och 1905 till 150 kronor för det å Vilhelmsro vårdade barnet.

Någon egentlig anstalt för sinnesslöa barn har länet icke ägt, men väl varit betänkt på att förskaffa sig. Ett i sådant syfte vid 1900 års landsting framlagdt förslag vann väl icke Landstingets bifall, men vid lagtima möte år 1904 beslöt Landstinget att tillsammans med Blekinge läns landsting upprätta en gemensam undervisnings- och uppfostringsanstalt för i skolåldern varande bildbara sinnesslöa barn från båda länen, afsedd att förläggas på en af Karlshamns stadsfullmäktige för ändamålet kostnadsfritt upplåten tomt. Af den härför erforderliga kostnaden, beräknad till 143,097 kronor, skall Gottlands län bidraga med $\frac{1}{3}$, eller 47,699 kronor, hvaraf Landstinget anvisat ena hälften att utgå år 1905 och andra hälften innevarande år. Vid anstalten skall enligt beräkning kunna mottagas inalles 60 barn, 40 från Blekinge län och 20 från Gottlands län.

Vid *åkerbrukskolonien å Hall* i Stockholms län hafva med bidrag från Landstingets sida varit intagne år 1904 1 och år 1905 2 gossar.

Fruentimmerssamfundet i Visby har under perioden, såsom förut, haft inseende öfver och ägnat sin vård åt en arbetsskola, benämnd *Drottning Desiderias arbetsskola för fattiga flickor*, i hvilken skola undervisning, enligt stadgarna, meddelas i väfnad samt, om förhållandena sådant medgifva, jämväl i andra vanliga kvinnoslöjder. Sedan med 1903 års vårtermin undervisningen i sömnad upphörde, har under perioden annan undervisning än i väfnad icke förekommit i skolan. Elevantalet har utgjort: 60 arbetsåret 1901—02, 48 året 1902—03, 39 året 1903—04, 38 året 1904—05 och 32 året 1905—06. Arbetsskolan har vid den sommaren 1904 härstädes anordnade industriutställningen erhållit första pris, diplom och silfvermedalj för utställda väfnader.

Angående *hushållsskolan i Visby*, hvilken uppehålls af Gottlands sedlighetsförening, är icke något att anföra, utöfver hvad förra femårsberättelsen därom innehåller.

I *Visby barnhem för flickor*, som har till uppgift att till kristlig fostran upptaga flickor, som sakna god föräldravård, samt skaffa dem lämplig tjänst eller sysselsättning, då de, senast ett år efter det de blifvit konfirmerade, utgå från hemmet, hafva under de särskilda åren af perioden vårdats, åren 1901—1904 8 och år 1905 9 flickor. Barnen erhålla vården i hemmet utan någon som helst afgift.

Ett annat dylikt hem, men afsedt för både gossar och flickor, är *Prinsessan Eugénies barnhemsstiftelse vid Fridtorp* i Västerhejde socken. I hemmet, som är beräknadt för 25 barn, 10 gossar och 15 flickor, och har till syftemål att bereda en allvarlig och öm kristlig uppfostran åt så många värnlösa eller vanvårdade friska barn, som hemmets utrymme och tillgångar lämpligen medgifva, samt att, sedan de blifvit konfirmerade, bereda dem tillfälle att verka såsom nyttiga samhällsmedlemmar, hafva årligen under perioden afgiftsfritt vårdats, åren 1901 och 1902 25 barn, 9 gossar och 16 flickor, år 1903 26 barn, 9 gossar och 17 flickor, samt åren 1904 och 1905 25 barn, 8 gossar och 17 flickor. Barn mottagas i hemmet äfven förr, än de uppnått den bestämda

skolåldern. Efter inträdet i nämnda ålder åtnjuta barnen vanlig skolundervisning äfvensom undervisning i slöjd. Under det sista året af perioden har den egentliga barnhemsbyggnaden undergått en väsentlig förändring i afseende på inredningen, hvarjämte beslut fattats om uppförande af en större tillbyggnad, afsedd för såväl gemensamma skolsalar som bostadsrum åt gossarne och en lärarinna. Kostnaden för dessa byggnadsarbeten har beräknats till omkring 17,000 kronor.

Den i Visby år 1899 öppnade *arbetsstugan* för fattiga barn, som har till ändamål att hos barnen väcka håg för ärligt arbete och själfförvärf samt därigenom förekomma tiggeri med däraf följande faror och laster, har under perioden fortsatt sin verksamhet, fortfarande understödd af stadsfullmäktige med 1,000 kronor om året, hvarförutom direktionen för förvaltningen af Konung Karl Johans fond i Visby under åren 1903—1905 ställt nämnda fonds räntemedel till sammanlagdt belopp för alla tre åren af 500 kr. 56 öre till styrelsens för arbetsstugan förfogande samt stadsfullmäktige afgiftsfritt, såsom tillföre, upplåtit hela nedre våningen i gamla skolhuset vid Skolgatan till lokal för arbetsstugan. Arbetsstugan, hvars aflönade lärarepersonal utgöres af en föreståndarinna, en biträdande lärarinna samt en yrkeskunnig lärare för undervisning i skomakeri, har i regeln årligen besökts af 50 barn, hälften gossar och hälften flickor. Undervisningen, som hvarje år i allmänhet pågått från den 20 januari till den 15 maj och från den 1 oktober till den 15 december med arbetstiden, såsom naturligt är, förlagd till eftermiddagarne, tisdagar, torsdagar och lördagar för gossar samt måndagar, onsdagar och fredagar för flickor, har omfattat olika slags slöjd, såsom borstbinderi, löfsågning, korgmakeri, skomakeri, sömnad, spån- och bastarbeten. I den förut omförmälda industriutställningen år 1904 deltog arbetsstugan med en rikhaltig samling elevarbeten, och tillerkändes därvid första pris, större silfvermedalj med diplom, samt 25 kronor till fördelning bland arbetsstugans däraf mest förtjänta lärjungar.

Under perioden hafva *föreläsningkurser* varit anordnade dels af Visby arbetareförenings föreläsninganstalt, som redan år 1898 började en dylik verksamhet, dels af Burskretsens föreläsningförening, hvilken, om än bildad något tidigare, dock organiserades såsom föreläsningförening först i oktober 1903.

Visby arbetareförenings föreläsninganstalt står såsom förut under ledning af en styrelse, bestående af fem personer, af hvilka arbetareföreningen utser två och stadsfullmäktige i Visby tre, hvarförutom för såväl nämnda anstalt som Burskretsens föreläsningförening är af Konungens Befallningshafvande förordnad en särskild inspektor för verksamhetens behöriga öfvervakande. Föreläsningarna vid arbetareföreningens föreläsninganstalt, hvilka i regeln omfattat ordnade kurser, hafva årligen varit fördelade på två terminer, en vårtermin och en hösttermin, af hvilka vårterminen plägar börja i slutet af januari och räcka till midten eller slutet af april och höstterminen varat omkring två månader till midten af december. Under den tid af året, då föreläsningarna sålunda pågått, hafva de hållits två gånger i veckan till ett antal af 41 år 1901, 36 år 1902, 44 år 1903, 36

år 1904 och 39 år 1905 samt bevisstats år 1901 af 4,829 personer (eller i medeltal hvarje föreläsning af 117 personer), år 1902 af 4,314 (eller i medeltal 120) personer, år 1903 af 4,305 (eller i medeltal 98) personer, år 1904 af 3,355 (eller i medeltal 93) personer och år 1905 af 5,191 (eller i medeltal 133) personer. Såsom föreläsningssal har fortfarande fått användas arbetareföreningens stora sal, hvilken intill år 1904 upplåtits afgiftsfritt, men därefter mot en årlig ersättning af 150 kronor, motsvarande kostnaden för lokalens uppvärmning och belysning. För upphjälpande af anstaltens ekonomi, hvartill Staten bidragit med ett anslag af 500 kronor om året och staden med ett anslag af 370 kronor för år 1901 och 300 kronor för hvar och ett af de öfriga åren, visade det sig nödvändigt att år 1902 införa en afgift för tillträde till föreläsningarna. Denna afgift, som utgår med 5 öre för person, såvida ej årskort lösts med 1 krona, erlægges dock ej af arbetareföreningens medlemmar eller af kroppsarbetare och med dem likställda. Atgärden betingades däraf, att föreläsare, som vid periodens början erhållit i arvode 16 kronor för föreläsning, med hvilken varit förenadt förevisande af bilder, ritningar, kartor o. d., samt 12 kronor för föreläsning utan sådana hjälpmedel, ej vidare stodo att få för denna betalning. För närvarande utgör ersättningen till föreläsare respektive 22 kronor och 18 kronor.

Burskretsens föreläsningförening omfattar Garde, Etelhems, Alskogs, Lye, Lau och Rone socknar. Föreningens angelägenheter handhafvas äfven här af en styrelse, bestående af, utom ordföranden och kassaförvaltaren, två medlemmar från hvar och en af de ofvannämnda, föreningen tillhörande socknarne. Föreläsningarna, som till ett antal af 40 år 1904 och 42 år 1905 hållits i de olika socknarnes skolsalar, hvilka för ändamålet kostnadsfritt upplåtits, hafva pågått under månaderna januari—maj samt oktober—december. De hafva varit besökta af i medeltal minst 50 personer och ofta illustrerats af experiment, taflor och skioptikonbilder. I statsanslag har föreningen hvarje år från och med år 1904, då föreläsningarna i enlighet med den nya organisationen togo sin början, åtnjutit 200 kronor, hvartill kommit för verksamhetens uppehållande dels egna bidrag, dels frivilliga gåfvor till sammanlagdt belopp år 1904 af 340 kronor och år 1905 af 245 kronor.

Föreläsningssämna, som behandlats, kunna till antal och art hänföras till följande hufvudgrupper, nämligen: i Visbyanstalten: historia (allmän historia, religionshistoria, kulturhistoria, litteraturhistoria) 93, geografi 21, naturkunnighet 44, psykologi 3, bildande konst 3, medicin 17, teknik 7 samt allmänt medborgerliga ämnen 8; och inom Bursföreningen: historia och geografi 12, naturkunnighet 5, landthushållning 3 samt fosterländska, etiska och allmännyttiga ämnen 8. Om föreläsningarna inom Bursföreningen gäller emellertid, att samma föreläsning hållits i den ena efter den andra af de sig emellan sammanslutna socknarne.

B. Rättsväsende och fängvård. Genom nådiga brefvet den 22 november 1901 har, på framställning af stads-

fullmäktige i Visby, gjorts ett tillägg till den genom nådiga brefvet den 7 april 1881 för rådstufvurätten och magistraten i staden fastställda organisation, så att inom rådstufvurätten och magistraten kunnat från och med april månad 1902 anställas en tredje lagfaren rådmann med en årlig lön af 1,200 kronor, hvarjämte borgmästaren äfvensom förste och andre rådmannen berättigats att årligen åtnjuta, enhvar af dem, en månads semester.

Upplysning om de under perioden handlagda *skuldfordringsmålen* inhämtas af redogörelsen därför i andra afdelningen af denna berättelse. Antalet handlagda *ekonomi- och politimål* utvisas af följande tabell:

År.	Anhängiggjorda mål.	Afgjorda mål.	På enskild part beroende mål.	Balanserade mål.
1901	1,552	1,541	4	40
1902	1,526	1,486	10	70
1903	1,893	1,884	3	76
1904	2,025	2,006	3	92
1905	2,239	2,291	4	36

Af denna redogörelse framgår, att tillväxten af mål hos Länsstyrelsen varit ganska betydlig. Också har behöfvat af extra biträden alltmera gjort sig gällande, hvilket behöfvat Kungl. Maj:t så till vida tillmötesgått, att från och med år 1905 anslaget till extra biträden hos Länsstyrelsen höjts från förut utgående 300 kronor till 1,000 kronor.

Vid en sommaren 1902 af Justitiekansleren företagen inspektion å Gottlands norra härads tingsställe vid Allekvia anmärktes, att *häkte* saknades därstädes. I anledning här af anmodades Konungens Befallningshafvande i skrifvelse från Justitiekansleren af den 25 juli samma år att vidtaga erforderliga åtgärder för att lämpligt häkte måtte genom vederbörandes försorg vid Allekvia anordnas, hvarefter häradets tingshusbyggnadsskyldige innevånare, inkallade till häradsrätten för att höras häröfver, funno det ifrågasatta häktet kunna inrättas i den nordvästra delen af tingshusets nedra våning och i följd däraf läto ombesörja nämnda lokals inredning för ändamålet. Efter gjord anmälan vid början af 1903 års hösteting, att arbetet härmed vore bragt till slut, besiktigades det nya häktet af häradsrätten, som därvid fann detsamma motsvara det förefintliga behöfvat. Häktet är inredt till två arrestrum, hvilka äro försedda med väggfasta britsar och gallrade fönster samt kunna uppvärmas af en kamin, placerad i en utanför de bägge cellerna löpande gång, som vid behöfvat kan tjäna till vaktrum och hållas afstängd från den angränsande kökslokalen. Särskildt torde böra framhållas, att en persons intagande i nu nämnda häkte icke läter ifrågakomma för någon längre tid, utan vanligen endast några timmar eller till dess efter avslutad rannsaking lämplig fångskjuts hunnit anskaffas för fångens afförande till det endast 7 kilometer från Allekvia belägna länsfängelset i Visby.

Antalet till länsfängelset i Visby införpassade *fångar* har utgjort:

År.	Rannsaktions- och straff-fångar.		Fängelse-fångar.		Bötes-fångar.		Lösdrif- varen och transport-fångar.		Barn, som ätföljt föräldrar.		Summa.	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
1901	17	4	8	—	114	14	4	1	1	1	144	20
1902	24	7	5	2	97	2	3	—	2	—	131	11
1903	22	7	4	—	76	5	2	—	1	—	105	12
1904	21	4	7	1	74	2	7	—	—	—	109	7
1905	23	8	6	1	76	3	6	—	—	—	111	12

C. Administration och polisväsende. Efter det stadsfullmäktige i Visby beslutat åtskilliga ändringar i den för staden gällande regleringsplan, hvilka ändringar hufvudsakligen bestode däri, att den från hamnplanen till Trädgårdsgatan ledande längdgatan, som enligt gällande plan veke åt sydost, i stället från skärningen vid den nya tvärgatan emellan Donnersplats och Strandpromenaden utdroges i nästan rät linje samt bredden å denna ännu ej utlagda del af längdgatan minskades från 18 till 12 meter, att förgårdarne å ömse sidor om nyssberörda tvärgata borttoges, men gatubredden bibehölls vid 12 meter, att den nuvarande lilla gatan emellan artillerikasernens och maltfabrikens tomter utdroges med 9 meters bredd, tills den råkade omförmälda tvärgata, samt att den intill stadsmuren löpande Trädgårdsgatan utvidgades och rätades, har Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 22 juli 1904 funnit godt fastställa ifrågavarande, af stadsfullmäktige beslutade ändringar i regleringsplanen.

Ehuru stadsfullmäktige redan år 1901 för sin del godkänt uppgjort förslag till ny regleringsplan för staden utom murarna, hvilket förslag därefter underställts Kungl. Maj:ts nådiga pröfning, har ännu icke någon sådan ny plan kommit till stånd. Orsaken härtill är den, att, sedan i Öfverintendentensämbetet åtskilliga erinringar framställt mot förslaget, stadsfullmäktige under år 1905 återkallade sin berörda, då ännu icke pröfvade ansökning för att blifva i tillfälle att inkomma med nytt förslag, hvaremedellertid ärendet fortfarande är beroende på åtgärd af stadsfullmäktige eller nämnda korporation underlydande myndigheter.

Enär det befunnits vara för den allmänna hälsovården allt mera nödvändigt, att å området utanför stadens ringmur och särskildt vissa delar däraf, som gränsade närmast intill stadens planlagda område och hvilka på senare tiden blifvit föremål för en särdeles liflig byggnadsverksamhet, såsom Södervärn m. fl. ställen, strängare bestämmelser tillämpades, än som enligt hälsovårdsstadgan för riket vore afsedda för landet, har Konungens Befallningshafvande genom resolution den 31 december 1904 fastställt stadsfullmäktiges den 14 juni samma år fattade beslut, att ett utanför det planlagda stadsområdet beläget område, som begränsas i söder af en linje, dragen från södra gränsen af cementfabrikens tomt till södra gränsen af stadsdelen Södervärn och därifrån till slutpunkten af Jungfrustigen uti Skolbetningen, i öster af en linje, dragen från sistnämnda punkt på Jungfrustigen till östra gränsen af trädgårdsmästaren Th. Rethwischs område omkring 400 meter öster om första väg-

skälet och därifrån till järnvägsöfvergången å vägen till Bro, samt i norr af en rak linje från sistnämnda punkt öfver Galgberget till sjön, skall i afseende å hälsovården betraktas såsom stad och hälsovårdsstadgan för riket i hela sin vidd inom området tillämpas.

Konungens Befallningshafvande har därjämte för Visby stad fastställt byggnadsordning den 14 juli 1903, hamnordning, såsom ofvan i fjärde afdelningen redan blifvit nämndt, den 10 oktober samma år och af stadsfullmäktige beslutad ändring af § 10 uti de af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande den 30 september 1899 fastställda ordningsföreskrifter för staden den 8 december 1903, äfvensom den 3 oktober 1905 utfärdad då ännu länsvis erforderliga ordningsföreskrifter rörande automobilåkning å allmän väg inom länet.

Uppå gjorda underdåniga ansökningar om delaktighet af de medel Riksdagen anvisat till aflöning och underhåll af särskild polisstyrka på landet har Kungl. Maj:t för länet anvisat 2,000 kronor för hvart och ett af åren under perioden utom för år 1904, då delaktigheten bestämdes till 1,800 kronor. Med dessa medel jämte för ändamålet anvisade besparingar från föregående år har hufvudsakligen bestridts aflöning af extra polismän för öfvervakande af allmän ordning och säkerhet i Hemse, Klinte och Othems socknar under alla åren (med stationer för polismännen i Hemse, Klintehamn och Slite), i Roma socken under åren 1901—1904, vid Mästermyr under större delen af år 1902 i anledning af utdiktningföretaget därstädes samt å Visborgs slätt och i dess närmaste omgifningar, hvarest regementsväbeln någon tid hvarje år, företrädesvis under pågående bevaringsrekrytskolor, innehaft förordnande såsom extra polisman. Utom beträffande sistnämnda förordnande hafva i alla nu angifna fall motsvarande bidrag till kostnaderna i anledning af polisbevakningen lämnats dels af vederbörande kommun och dels, i fråga om utdiktningföretaget vid Mästermyr, af arbetsdirektionen.

D. Kreditanstalter och försäkringsinrättningar. Af bankinrättningar finnas inom länet ett Riksbankens afdelningskontor i Visby, Gottlands enskilda bank och Gottlands hypoteksförening. Inom länet verka därjämte 23 sparbanker, nämligen Sällskapet D. B. V:s sparbank i Visby samt 9 sparbanker i Norra och 13 i Södra häradet. Af de å landsbygden befintliga sparbankerna hafva sparbankerna i Hemse, Hafdhem och Dalhem tillkommit under perioden, och hafva reglementen blifvit af Konungens Befallningshafvande stadfästade för Hemse sparbank år 1902 och för de båda öfriga år 1904. Däremot har Othems sparbank med år 1902 upphört med sin verksamhet.

Omfattningen af den in- och utlåningsrörelse, hvilken förmedlas af sparbankerna, framgår af tabell S (sid. 43), innehållande dels uppgifter om insättarnes behållning, dels storleken af de sparbankerna tillhöriga grund- och reservfonder, allt vid slutet af hvarje särskildt år under perioden.

Dessutom äro i förening med samtliga postanstalter å Gottland inrättade postsparbankskontor, vid hvilka icke obetydliga penningebelopp emottagas för att till Postsparbanken insändas och förräntas.

Till de mera betydande försäkringsinrättningar, som förut funnits inom länet, nämligen Gottlands kreatursförsäkringsbolag, Gottlands norra härads kreatursförsäkringsförening och Gottlands södra härads kreatursförsäkringsförening, af hvilka det förstnämnda har till verksamhetsområde hela länet och de båda andra hvar sitt härad, samt Gottlands norra härads brandstodsförening och Gottlands södra härads brandstodsförening, omfattande, såsom af benämningarna likaledes angifves, det ena Norra och det andra Södra häradet, har under perioden kommit Gottlands ångverksägares ömsesidiga brandförsäkringsförening, afsedd, äfven denna, för hela länet.

Rörande brandstodsbolagens verksamhet lämnas här följande redogörelse:

Inrättningens namn.	År.	Utdebiteradt belopp. Kronor.	Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.	Utbetald brandskadeersättning. Kronor.
Gottlands norra härads brandstodsförening	1901	7,086.42	3	6,133.23
	1902	6,184.60	2.5	4,546.10
	1903	10,140.71	4	9,412.93
	1904	20,389.32	8	21,609.17
	1905	13,174.14	5	12,012.21
Summa	—	56,975.19	—	53,713.64

Inrättningens namn.	År.	Utdebiteradt belopp. Kronor.	Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.	Utbetald brandskadeersättning. Kronor.
Gottlands södra härads brandstodsförening	1901	15,521.12	6	13,446.83
	1902	15,964.06	6	13,675.37
	1903	13,821.08	5	12,454.20
	1904	14,206.55	5	10,978.33
	1905	11,504.97	4	18,824.36
Summa	—	71,017.78	—	69,379.09

Antalet försäkringar hos Gottlands ångverksägares ömsesidiga brandförsäkringsförening uppgick år 1903 till 31, år 1904 till 33 och år 1905 till 41, med årliga premier af resp. 1,050 kronor, 1,125 kronor och 1,315 kronor, samt dessutom en extra premie å 522 kronor år 1904. Brandskadeersättning utgick blott sistnämnda år, och då med 1,506 kronor.

Den försäkrade egendomens värde vid 1905 års slut utgjorde i Norra häradets brandstodsförening 26,348,270 kronor, i Södra häradets brandstodsförening 28,930,972 kronor och i ångverksägarnes brandförsäkringsförening 263,000 kronor.

För den verksamhet, som under perioden utförvats af

Tab. S. Insättarnes behållning samt beloppet af grund- och reservfonder hos sparbankerna i Gottlands län åren 1901—1905.

Sparbank.	Insättarnes behållning, i kronor.					Sparbankernas grund- och reservfonder, i kronor.				
	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
Visby	1,940,335.73	2,041,349.22	2,213,414.33	2,338,978.15	2,504,043.58	196,795.99	201,384.11	202,474.34	207,073.61	218,357.50
Bunge	154,987.74	159,718.23	175,770.54	179,606.40	186,375.79	18,135.88	19,296.39	19,769.53	20,902.19	19,935.21
Hangvar och Hall	68,954.25	74,660.73	82,977.31	83,924.69	86,909.96	8,205.53	8,837.90	9,564.41	10,154.18	9,239.05
Lärbro	146,452.12	155,147.40	168,714.29	175,696.78	188,098.19	15,227.87	16,694.23	17,078.16	18,334.90	19,173.72
Othem	12,139.06	1,080.83	—	—	—	15,418.25	15,669.59	—	—	—
Tingstade	65,247.83	66,625.06	66,226.24	71,578.12	74,296.47	8,111.19	9,014.15	9,773.01	10,602.92	11,265.78
Hejnum	58,416.06	59,141.11	56,633.45	57,642.99	64,101.50	5,777.50	6,303.72	6,888.07	7,471.38	8,109.56
Dalhem	—	—	—	—	4,349.05	—	—	—	—	2,391.88
Kräklingbo	101,327.88	106,052.76	107,193.34	109,724.74	114,958.48	11,429.18	12,226.36	13,304.05	14,102.78	14,416.07
Östergarn	86,535.96	92,207.58	95,385.22	101,810.54	108,648.74	9,643.19	9,855.08	10,251.13	10,721.76	11,600.95
Ardre	93,442.27	94,717.57	95,084.14	96,822.18	102,549.11	9,704.87	10,390.81	10,521.85	9,951.54	8,767.49
Eskelhem	71,086.70	76,200.32	78,448.74	88,558.63	93,305.47	6,766.02	7,398.83	8,050.90	8,742.92	9,272.09
Hogrån	24,590.85	23,648.17	24,568.82	24,259.19	24,477.83	2,942.79	3,210.92	3,455.55	3,740.49	3,992.90
Sanda	56,472.11	53,404.88	55,318.19	60,264.10	62,432.47	8,415.79	9,036.88	9,131.77	9,600.82	10,128.87
Klinte	144,429.51	150,052.85	157,748.05	165,958.32	176,573.08	21,685.08	22,405.37	23,119.73	24,144.28	24,977.17
Bars	318,023.37	332,251.96	343,817.02	358,918.68	366,992.92	35,182.90	38,236.39	36,639.70	39,446.48	40,015.72
Garde	51,215.13	55,583.56	60,723.80	64,274.39	72,008.62	3,564.02	4,004.84	4,510.23	5,027.83	5,610.76
Alskog	47,428.21	46,902.40	49,940.13	59,105.40	69,101.71	8,234.79	8,916.77	9,686.75	10,313.45	10,903.57
När	72,190.34	70,165.72	72,461.22	74,031.51	77,853.32	8,804.60	8,991.16	9,661.03	10,077.06	10,827.87
Lau	62,244.05	58,199.23	55,375.56	56,256.75	53,106.29	7,768.34	8,298.29	8,813.38	8,837.71	9,433.63
Fardhem	104,453.66	106,459.45	115,104.58	123,353.96	137,830.11	7,743.59	8,584.06	9,144.32	9,709.19	10,316.82
Hemse	—	—	17,573.33	28,805.30	38,373.89	—	—	2,000.00	2,159.85	2,479.09
Hafdhem	—	—	—	—	14,839.23	—	—	—	—	2,065.51
Vamlingbo	145,071.46	158,693.99	172,569.16	174,750.19	181,942.64	16,517.02	16,176.66	16,940.85	18,888.29	20,832.51
Summa	3,825,043.79	3,982,263.02	4,265,047.96	4,494,821.01	4,808,168.45	426,074.39	444,932.51	440,778.76	460,003.63	484,113.72

Gottlands kreatursförsäkringsbolag samt Gottlands norra härad och Gottlands södra härad *kreatursförsäkringsföreningar* redogöres i tabellerna T, U och V (sid. 44 och 45).

Värdet å de kreatur, som vid 1905 års utgång varit i omförmälda inrättningar försäkrade, utgjorde i Gottlands kreatursförsäkringsbolag 75,985 kronor, i Norra häradets kreatursförsäkringsförening 403,540 kronor och i Södra häradets kreatursförsäkringsförening 1,017,358 kronor.

Utom de nu nämnda försäkringsinrättningarna hafva under perioden verkat, i Norra häradet Lina tings kreatursförsäkringsförening, omfattande socknarne Gothem, Norrlanda, Hörsne med Bara, Källunge och Vallstena, med ett försäkringsvärde af 77,245 kronor, en kreatursförsäkringsförening i Ganthem med ett försäkringsvärde af 20,250 kronor, en kreatursförsäkringsförening, omfattande Sjonhems och Vänge pastorat, med ett försäkringsvärde af 44,000 kronor, en kreatursförsäkringsförening, omfattande Östergarns och Gammelnarns socknar, med ett försäkringsvärde af 29,140 kronor, Ekeby sockens kreatursförsäkringsförening med ett försäkringsvärde af 14,900 kronor och Hangvars pastorats kreatursförsäkringsförening med ett försäkringsvärde af 40,000 kronor, allt för år 1905, samt i Södra häradet 14 kreatursförsäkringsföreningar, hvar och en omfattande en eller två socknar. Värdet af de hos sistberörda kreatursförsäkringsföreningar försäkrade kreaturen utgjorde vid 1905 års utgång 769,460 kronor.

Sockenmagasinens antal utgjorde år 1905 i Norra häradet 44, med en behållning i spannmål af 4,586·26 hektoliter råg och 2,836·21 hektoliter korn samt i penningar och värdepapper af 39,246 kr. 30 öre, och i Södra häradet 32, med en behållning i råg och korn af 2,511·88 och 1,253·10 hektoliter samt kontant af 31,644 kr. 90 öre. I 1 kyrkomagasin, i Öja, fanns dessutom en behållning af 1,000 kronor.

E. Fromma stiftelser, stipendiefonder, pensionsanstalter, sjukkassor och därmed jämförliga inrättningar. Härom återopas tabellen 7.

Till de många *fromma stiftelser*, som förut till förmån för länets invånare blifvit gjorda, hafva under perioden flera tillkommit. I tabellen redogöres såväl för de nya stiftelserna som för de äldre; men torde det därjämte finnas tillbörligt att här särskildt i berättelsens text tacksamligen erinra om de personer, genom hvilkas offervillighet antalet

fromma stiftelser inom länet vunnit tillväxt under perioden. De sålunda åsyftade stiftelserna äro följande:

Åbergska donationsfonden å 15,750 kronor, som, stiftad genom testamente den 26 oktober 1894 af kaptenen Gustaf Åberg och hans hustru Anna Åberg till förmån för behövande kvinnor i Visby, som icke åtnjuta fattigunderstöd, blifvit först under perioden för ändamålet tillgänglig;

Melanderska donationsfonden å 10,000 kronor, stiftad genom testamente den 9 maj 1899 af medicine doktorn A. F. Melander för inrättande af en frisäng å Gottlands sjukhem;

Fohlströmska donationsfonden å 406 kr. 25 öre, stiftad den 27 december 1902 af hemmansägaren Olof Johan Fohlströms arvingar, i enlighet med dennes i lifstiden uttalade önskan, till förmån för i första rummet sådana behövande församlingsmedlemmar i Hörsne med Bara, som icke åtnjuta full fattigförsörjning, och i andra rummet fattiga välartade skolbarn såsom beklädnadshjälp;

Nils Bruces stipendiefond å 1,000 kronor, stiftad den 13 juni 1903 af fastighetsägaren C. F. Bruce till förmån för en mindre bemedlad lärjunge i allmänna läroverkets i Visby sjunde klass, hvilken har högsta betyget i flit och uppförande samt goda vitsord om kunskaper;

Dahlströmska donationsfonden å 350 kronor, stiftad den 31 december 1903 af J. A. Dahlströms stärbhusdelägare till förmån för en behövande kvinna i Visby;

»Själavårdsfonden» å 5,000 kronor, stiftad den 9 januari 1905 af en person, som önskar vara okänd, för aflönande af predikant och själavårdare vid Gottlands sjukhem;

Larssonska donationen å 731 kr. 23 öre, stiftad den 2 februari 1905 af Amanda Larsson till förmån för samma sjukhem;

Molanderska donationsfonden å 6,000 kronor, stiftad i maj 1905 af fru Marie Louise Molander för inrättande af en frisäng, likaledes å Gottlands sjukhem; samt

Anderssonska donationsfonden å 500 kronor, stiftad den 18 december 1905 af husbondesonen Johan Petter Andersson till förmån för Vallstena sockens fattige, till hvilka räntan vid julhögtiden hvarje år skall utdelas.

Till 26 *sjukkassor*, 13 i Visby och 13 å länets landsbygd, har under år 1905 förvaltningsbidrag af statsmedel utbetalts med sammanlagdt 4,060 kr. 50 öre.

Tab. T.

Gottlands kreatursförsäkringsbolags verksamhet åren 1901—1905.

Verksamhetsår. (14/s—15/s).	Influtna utdebiterade belopp. Kronor.	Öfriga inkomster. Kronor.	Utbetalda ersättningar. Kronor.	Öfriga utgifter. Kronor.	Tillgångar vid årets slut. Kronor.	Försäkringsbelopp.		Utdebiterade öre för 100 kr. af ansvarighetsbeloppet.		Ersatta skador.	
						Tecknad under året. Kronor.	Kvarstående vid årets slut. Kronor.	För hästar. Kronor.	För nöt. Kronor.	För hästar. Kronor.	För nöt. Kronor.
1901	7,738·06	5,500·00	5,162·61	9,845·34	8,256·38	278,570·00	235,805·00	300	200	4,012·00	1,150·61
1902	7,319·90	7,200·00	6,876·72	6,955·35	9,501·58	246,090·00	231,685·00	330	220	5,801·00	1,075·72
1903	7,381·69	4,300·00	6,983·28	4,395·99	11,741·19	247,065·00	189,755·00	340	430	4,739·00	2,244·28
1904	8,576·07	7,000·00	5,729·57	9,066·71	10,795·05	164,520·00	119,655·00	450	320	4,632·00	1,097·57
1905	6,719·41	12,000·00	2,930·00	13,540·14	7,282·29	107,760·00	75,985·00	430	—	2,930·00	—

F. Hälsa- och sjukvård. Jämlikt nådiga instruktionen för läkare den 31 oktober 1890 utfövas tillsynen öfver den allmänna hälsa- och sjukvården inom länet af en förste provinsialläkare. Dennes sakkunniga råd och upplysningar har Konungens Befallningshafvande under perioden inhämtat vid handläggning af åtskilliga ärenden angående allmänna hälsovårdsfrågor.

Utom förste provinsialläkaren, som tillika är provinsialläkare i Visby provinsialläkaredistrikt, finnas 2 provinsialläkare, i Hemse och Slite, samt 1 extra provinsialläkare i Klintehamn. Genom nådiga brevet den 10 juli 1902 har nämligen Kungl. Maj:t medgifvit, att Klinte, Frøjels, Hejde, Väte, Sanda, Mästerby, Västergarns och Eksta kommuner, hvilka från och med år 1898 utgjort ett läkaredistrikt, finge för en tid af ytterligare fem år från och med år 1903 bilda ett extra provinsialläkaredistrikt, med station för läkaren i Klintehamn.

Till de öfriga provinsialläkaredistrikten höra följande kommuner:

1. Till Visby provinsialläkaredistrikt: Visby socken, Lummelunda, Martebo, Västkinde, Bro, Lokrume, Fole, Hejdeby, Endre, Ekeby, Barlingbo, Follingbo, Akebäck, Roma, Björke, Dalhem, Ganthem, Halla, Sjonhem, Viklau, Vänge, Buttle, Guldrupe, Anga, Kräklingbo, Ala, Ardre, Gammeln och Östergarn i Norra häradet samt Västerhejde, Stenkumla, Träkumla, Eskelhem, Tofta, Vall, Hogrän och Atlingbo i Södra häradet;

2. Till Hemse provinsialläkaredistrikt: Levede, Gerum, Fardhem, Linde, Lojsta, Etelhem, Garde, Alskog, Lye, Lau, När, Burs, Stånga, Hemse, Alfva, Rone, Eke, Sproge, Silte, Hablingbo, Hafdhem, Näs, Grötlingbo, Fide, Oja, Hamra, Vamlingbo och Sundre, alla i Södra häradet;

3. Till Slite provinsialläkaredistrikt: Färö, Bunge, Rute, Fleringe, Hall, Hangvar, Stenkyrka, Tingstäde, Lärbro, Hellvi, Othem, Boge, Hejnum, Bäl, Källunge, Vallstena, Hörsne med Bara, Gothem och Norrlanda, alla i Norra häradet.

De för stad och land gemensamma sjukvårdsinrättningarna inom länet äro Gottlands länslasarett och Visby hospital. Härförutom finnas, särskildt för Visby stad, ett epidemisjukhus och ett provisoriskt kolerasjukhus, den s. k. kolerabaracken.

Sedan i anseende därtill, att det gamla lasarettet mer och mer visat sig otillräckligt och otidsenligt, 1898 års lands-ting fattat beslut om uppförande af ett nytt länslasarett å den från kronan för en köpeskilling af 1,443 kronor förvärfvade, utanför norra stadsmuren och i närheten af denna belägna lägenheten Stora Strandåker om 29·505 kvadratref, påbörjades våren 1900 uppförandet af den nya lasarettbyggnaden, hvarefter arbetet härmed fortskred, så att lasarettet kunde för sitt ändamål tagas i besittning i februari 1903, då samtliga, å gamla lasarettet kvarvarande patienter öfverflyttades till det nya. Lasarettkomplexet omfattar följande byggnader: den egentliga lasarettbyggnaden, inrymman-

Tab. U. Gottlands norra härads kreatursförsäkringsförenings verksamhet åren 1901—1905.

Verksamhetsår. (14/2—13/2).	Influtna utdebiterade belopp. Kronor.	Öfriga inkomster. Kronor.	Utbetalda ersättningar. Kronor.	Öfriga utgifter. Kronor.	Tillgångar vid årets slut. Kronor.	Försäkringabelopp.		Utdebitering för 100 kr. af ansvarighetsbeloppet.		Ersatta skador.	
						Tecknad under året. Kronor.	Kvarstående vid årets slut. Kronor.	För hästar. Kronor.	För nöt. Kronor.	För hästar. Kronor.	För nöt. Kronor.
						1901—02	5,688·84	4,695·67	5,423·05	4,956·46	4,695·67
1902—03	6,580·22	4,385·00	5,095·42	5,869·80	4,385·00	397,170	397,170	1·70	1·70	3,675·42	1,420·00
1903—04	7,105·18	2,895·00	4,389·78	5,610·40	2,895·00	407,785	407,785	1·75	1·75	3,029·03	1,360·75
1904—05	5,591·83	5,097·00	6,826·60	3,862·23	4,975·00	412,550	412,550	1·40	1·40	4,500·15	2,326·45
1905—06	6,926·10	4,023·62	4,762·85	6,186·87	3,975·00	403,540	403,540	1·70	1·70	3,038·35	1,724·50

Tab. V. Gottlands södra härads kreatursförsäkringsförenings verksamhet åren 1901—1905.

Verksamhetsår.	Influtna utdebiterade medel. Kronor.	Öfriga inkomster. Kronor.	Utbetalda ersättningar. Kronor.	Öfriga utgifter. Kronor.	Tillgångar vid årets slut. Kronor.	Försäkringsbelopp. ¹⁾		Utdebitering för 100 kr. af ansvarighetsbeloppet.		Ersatta skador.	
						Första halfåret. Kronor.	Andra halfåret. Kronor.	För hästar. Kronor.	För nöt. Kronor.	För hästar. Kronor.	För nöt. Kronor.
						1901	7,933·56	—	7,575·68	300·00	57·88
1902	9,462·52	—	8,693·25	472·25	297·02	680,880	665,260	1·60	0·90	6,891·50	1,801·75
1903	11,096·30	—	9,348·45	932·12	815·73	827,756	825,607	1·50	1·00	6,984·40	2,364·05
1904	14,982·79	—	13,364·46	1,180·19	438·14	969,136	939,826	1·80	1·11	7,846·01	5,518·45
1905	15,827·72	—	14,192·25	1,022·15	613·32	1,037,419	1,017,358	1·40	1·80	8,217·00	5,975·25

¹⁾ Försäkring gäller endast för ett år i sänder, $\frac{1}{1}$ — $\frac{31}{12}$ eller $\frac{1}{7}$ — $\frac{30}{6}$.

de, utom operationsafdelning, 4 större och 4 mindre sjuksalar jämte rum för betalande patienter och nödig betjäning samt poliklinik och bostad för underläkare, en ekonomibyggnad med dit förlagda apparater för centraluppvärmning och elektrisk belysning, 2 därefter för tillfällig sinnessjukvård, s. k. upptagningsanstalt, köksafdelning, tvättinrättning samt bostadslägenheter för ekonomipersonalen, en byggnad inredd till obduktions- och likrum, en byggnad innehållande direktionsrum och bostad för sysslomannen, och en byggnad med bostad för portvakten. Det nya lasarettet, beräknadt för ett antal sängplatser af 83, har med tillhörande kurhusafdelning, hvarå finnas 4 sängplatser, dragit en kostnad af sammanlagdt 441,356 kr. 44 öre, däri dock inbegripnen kostnaden för i byggnaden insatta, nödvändiga maskiner. Från kostnadsbeloppet bör emellertid afdras köpeskillingen, 28,000 kronor, för de till Staten samtidigt försälda gamla lasarettbyggnaderna. Lasarettet med kurhus förestås af en särskildt förordnad lasarettläkare, hvilken från och med år 1904 haft till sitt biträde en underläkare.

Legosängsavgifterna vid lasarettet, hvilka under åren 1901 och 1902 utgingo med 2 kr. 25 öre för sjuka, som begagnade enskildt rum, med 1 krona för bemedlade och 50 öre för obemedlade å allmänt rum samt för utlänningar med 4 kr. 50 öre för vård i enskildt och 2 kronor för vård å allmänt rum, förändrades från och med år 1903 därhän, att 3 kr. 50 öre erlades af sjuka, som begagnade enskildt rum, och 2 kr. 25 öre af sjuka, som begagnade half-enskildt rum, att å allmänt rum betalades 1 kr. 20 öre eller 75 öre, allt efter patientens ekonomiska ställning, samt att, jämte förut bestämda ersättningar af utlänningar, dessa äfven erlade 3 kr 50 öre vid begagnande af endast half-enskildt rum, hvarefter ifrågavarande avgifter med belopp, som nu sist blifvit anförda, utgått under de öfriga åren af perioden.

Angående patientantal, sjukdagar och sjukvårdskostnader m. m. vid lasarettet meddelas uppgifter i nedanstående tabell X.

Sedan hos 1900 års landsting äskats och af Landstinget beviljats för åstadkommande af förbättrad sjukvård å länets landsbygd ett anslag af 1,800 kronor under hvar och ett af

åren 1901—1903 för anställande och aflönande af *sjuksköterskor* äfvensom ett anslag för en gång af 330 kronor till deras förseende med nödiga sjukvårds- och desinfektionspersedlar, trädde med 1901 års ingång denna institution i verksamhet. Tre sköterskor hade blifvit anställda, en för hvar och ett af Visby, Hemse och Slite distrikt, med stationer för sköterskorna i Roma, Hemse och Slite. Den i Roma stationerade sjuksköterskan förflyttades dock år 1903 till Visby. Af sistnämnda års landsting förnyades anslaget till sjuksköterskor för ytterligare tre år, hvarjämte ett belopp af 150 kronor anvisades till komplettering af sjukvårdspersedlarna. Enligt hvad förste provinsialläkaren meddelat i sina årsberättelser hafva sjuksköterskorna icke allenast vid smittosamma sjukdomars bekämpande varit till god hjälp, utan äfven mer och mer anlitats för vård af icke smittosamma sjukdomar.

I Visby har enligt ett af stadsfullmäktige år 1899 fattadt beslut varit anställd en sjuksköterska för bispringande af stadens fattige och mindre bemedlade samhällsmedlemmar.

Den *personliga sjukvårdsavgiften* har under periodens samtliga år utgått af hvar och en, som erlägger mantalspenning, med 50 öre för man och 25 öre för kvinna.

Efter det Staten förvärfvat äganderätt till det gamla lasarettet för ett pris, som förut är nämnt, af 28,000 kronor, började omedelbart åtgärder vidtagas för omdaning af den förutvarande lasarettbyggnaden till en afdelning af Visby *hospital*. Efter detta omdaningsarbete, som för Statsverket medförde en kostnad af omkring 60,000 kronor, innehåller byggnaden platser för 42 sinnessjuka. I bottenvåningen finnas sof- och dagrum för 11 patienter, badrum, betjäningsrum, matsal för betjäningen och kök samt i våningen en trappa upp sof- och dagrum för 31 patienter och jämväl där badrum och rum för betjäning. I vindsvåningen är belägen en större samlingssal, hufvudsakligen afsedd för anordnande af gudstjänst. Dessutom äro äfven här inredda, utom betjäningsrum, ett par arbetssalar för patienter. Uppvärmningen sker genom lågtrycksånga, och de därför erforderliga ångpannorna äro placerade i källarvåningen. Vatten erhålles från en å gården befintlig brunn, hvilken står i förbindelse

Tab. X. Patientantal, sjukdagar och sjukvårdskostnader m. m. vid länslasarettet i Visby åren 1901—1905.

År.	Antal vårdade.			Antal sjukdagar.			Kostnad för dag. Kronor.	I n k o m s t e r.						Utgifter. Kronor.	Däraf nybyggnader och större reparationer ¹⁾ . Kronor.
	Lasarett-afdelningen.	Kurhus-afdelningen.	Summa.	Lasarett-afdelningen.	Kurhus-afdelningen.	Summa.		Debiterade sjukvårdsavgifter. Kronor.	Bidrag af lands-tinget. Kronor.	Bidrag af stats-medel. Kronor.	Debiterade legosängsavgifter. Kronor.	Diverse. Kronor.	Summa. Kronor.		
1901	563	7	570	16,104	143	16,247	1 65	11,638 25	3,000 00	600	10,889 87	356 51	26,484 63	26,979 25	176 00
1902	550	11	561	15,587	233	15,820	1 81	11,740 25	8,000 00	600	10,714 66	333 84	31,888 75	28,627 01	—
1903	702	4	706	21,852	102	21,954	2 13	11,785 00	17,000 00	600	20,761 57	305 70	50,452 27	46,813 75	—
1904	848	6	854	25,682	162	25,844	2 20	11,850 25	22,000 00	600	24,320 23	548 18	59,318 66	57,650 47	683 13
1905	879	10	889	24,166	156	24,322	2 38	11,818 00	22,935 46	600	23,326 35	663 06	59,342 87	58,651 00	715 85
Summa	3,542	38	3,580	103,391	796	104,187	—	58,831 75	72,935 46	3,000	90,012 68	2,207 29	226,987 18	218,721 48	1,574 98
I medeltal	708 4	7 6	716	20,678	159	20,837	2 08	11,766 35	14,587 09	600	18,002 54	441 46	45,397 44	43,744 30	315 00

¹⁾ Dessa utgifter ingå ej i beräkningen af kostnaden för underhållsdag.

med en å byggnadens vind inrättad cistern. Denna nya hospitalsbyggnad togs i bruk i juli 1905. Den är egentligen afsedd endast för ettdera könet, men tills vidare användes bottenvåningen för män och våningen en trappa upp för kvinnor.

Patientantal, underhållsdagar m. m. vid hospitalet utvisas af följande tabell:

År.	Antal vårdade.				Antal underhållsdagar.	Underhållskostnad per dag. Kronor.	Utgifter. Kronor.
	Kvarliggande vid årets början.	In-tagna.	Ut-skrifna.	Kvarliggande vid årets slut.			
1901	32	1	2	31	11,372	1.41	16,050.74
1902	31	5	5	31	11,643	1.47	17,122.09
1903	31	7	6	32	11,552	1.74	20,100.64
1904	32	8	9	31	11,627	1.72	19,676.31
1905	31	11	6	36	12,466	2.13	26,530.11
Summa	—	32	28	—	58,660	—	99,479.89

Visby stads *epidemisjukhus*, inrättadt med 32 sjuksängar, har år 1903 försetts med en tillbyggnad, hvarigenom jämte rum för läkaren och väntrum för besökande åstadkommits förbindelse under tak emellan sjukhusets båda afdelningar. Hela sjukhuset har dessutom undergått en grundlig reparation. Äfven kolerabaracken, som kan lämna plats för 12 sängar, befinner sig efter därå år 1904 verkställd grundlig reparation i brukbart skick.

Verkligt brukbar lokal för upptagande af kolerasjuka finnes för öfrigt å länets landsbygd endast i Hemse.

Gottlands sjukhem, stiftadt af prinsessan Eugenie och afsedt för personer, lidande af obotlig eller långvarig sjukdom, fyller fortfarande sin uppgift i denna riktning. Antalet patienter samt stiftelsens inkomster och utgifter under perioden inhämtas af följande redogörelse:

År.	Antal patienter.				Inkomster. Kronor.	Utgifter. Kronor.	Behållning vid årets slut. Kronor.
	Kvarliggande vid årets början.	Döde eller afgångne.	Ny-tillkomne.	Kvarliggande vid årets slut.			
1901	18	3	3	18	8,566.04	7,462.27	139,466.15
1902	18	4	4	18	9,057.94	7,751.57	141,019.09
1903	18	2	2	18	19,733.73	9,279.04	152,622.20
1904	18	2	2	18	9,715.42	8,735.39	153,713.04
1905	18	4	5	19	20,433.32	10,407.20	166,035.52

Jämte afkastningen af donerade medel har sjukhemmet årligen under perioden åtnjutit 1,000 kronor af länets lands-ting. Under perioden hafva därjämte fyra donationer om tillsammans 21,731 kr. 23 öre tillfallit sjukhemmet. Dess tillgångar vid 1905 års slut utgjordes af den söder om staden belägna, till 28,000 kronor värderade fastigheten, inventarier till värde af 7,965 kr. 26 öre, fordringar 124,332 kr. 50 öre samt kassabehållning 5,737 kr. 76 öre, eller tillhoppa 166,035 kr. 52 öre.

Till *Eugeniahemmet* invid Stockholm, hvilket har till ändamål att bereda bostad, vård och underhåll åt fattiga, obotligt sjuka och vanföra barn (dock icke idioter) från såväl hufvudstaden som landsorten, har Landstinget årligen under perioden anslagit ett belopp af 200 kronor såsom årsbidrag för å hemmet intagna barn från Gottland. Barnantalet utgjorde år 1901 3 och de öfriga åren 2.

För sjukvården i länet hafva under perioden funnits att tillgå följande antal *läkare*:

	I Visby.	Å landsbygden.	Summa.
År 1901	6	3	9
» 1902	7	3	10
» 1903	7	3	10
» 1904	8	3	11
» 1905	8	3	11

Af dessa hafva varit en förste provinsialläkare, två provinsialläkare, en extra provinsialläkare, en regementsläkare, en bataljonsläkare, en stadsläkare, en lasarettläkare (till och med år 1904 tillika hospitalsläkare), en hospitalsläkare (under år 1905), en i Visby enskildt praktiserande läkare (åren 1902—1904), en kvinnlig praktiserande läkare och en underläkare vid lasarettet (den senare åren 1904—1905). Dessutom har under sommarmånaderna en läkare tjänstgjort vid vattenkuranstalten i Visby.

Två tandläkare hafva under perioden utöfvat tandläkaryrket.

För *kreaturssjukvården* i länet hafva funnits 1 länsveterinär med station i Visby samt 2 distriktsveterinärer med stationer för den ene i Hemse och för den andre i Slite, äfvensom 1 i Visby bosatt, enskildt praktiserande veterinär. Båda distriktsveterinärerna hafva aflönats af Landstinget.

Till de särskilda veterinärdistrikten höra följande kommuner:

1. Till länsveterinärens eller Visby distrikt: samma kommuner, som ingå i Visby provinsialläkaredistrikt samt dessutom Sanda, Mästerby, Västergarn, Hejde och Väte i Södra häradet;
2. Till Hemse distrikt: Klinte, Fröjel och Eksta samt i öfrigt samma kommuner, som tillhöra Hemse provinsialläkaredistrikt;
3. Till Slite distrikt: samma kommuner, som tillhöra Slite provinsialläkaredistrikt.

Något nytt *apotek* har icke under perioden tillkommit. I afseende på det under apoteket i Hemse lydande medikamentsförrådet i Klintehamn är genom det förut åberopade nådiga brefvet den 10 juli 1902 förklaradt, att för den tid, hvarunder extra provinsialläkare är inom Klintehamns distrikt anställd, får äfven finnas ett medikamentsförråd i Klintehamn.

Antalet *barnmorskor*, som tjänstgjort i länet under perioden, har varit, 46 (3 i Visby och 43 å landsbygden) år 1901, 44 (2 i Visby och 42 å landsbygden) åren 1902 och 1903, 46 (2 i Visby och 44 å landsbygden) år 1904 samt 47 (4 i Visby och 43 å landsbygden) år 1905. Alla barnmorskorna i Visby och det ojämförligt större antalet af de öfriga hafva varit instrumentexaminerade.

För att bereda i kommuners tjänst anställda barnmorskor tillfälle att deltaga uti de vid barnmorskeundervisningsanstalten i Stockholm anordnade repetitionskurser för äldre barnmorskor har Landstinget årligen från och med år 1902 beviljat ett anslag af 200 kronor såsom bidrag till de med deltagandet i nämnda kurs förenade kostnader.

Visby vattenkuranstalt, som i början af år 1902 öfvertogs af ett nybildadt, hufvudsakligen af läkare bestående bolag, har enligt uppgifter i förste provinsialläkarens årsberättelser under de särskilda år af perioden, för hvilka uppgifter meddelats, varit besökt af följande antal personer:

	Kurgäster.	Tillfälliga sommargäster.
År 1901	603	550
» 1902	507	3- å 400
» 1903	536	Omkring 500
» 1904	552	» 600

G. **Fattigvård.** Uti en vid 1903 års landsting väckt motion, hvori framhölls betydelsen af att kommunerna inom länet sammanslöte sig för åstadkommande af *gemensamma fattigvårdsinrättningar*, anhölls tillika, att då en fullständig utredning af denna vidtomfattande fråga svårligen kunde erhållas på enskild väg, Landstinget måtte taga densamma cm hand och därvid dels utse en kommitté för uppgörande af fullständigt organisations- och kostnadsförslag till gemensamma fattigvårdsinrättningar för länet till lämpligt antal, dels, sedan förslaget blifvit af Landstinget godkänt, vidtaga ytterligare af motionären föreslagen åtgärd. Sedan i anledning häraf Landstinget tillsatt den begärda kommittén samt kommittén till påföljande års landsting aflämnat ett af densamma uppgjort förslag i berörda hänseende, anhöll i sin ordning Landstinget, att samtliga ordförandena i socknarnes fattigvårdsstyrelser eller andra af kommunerna utsedda ombud måtte kallas att inför Konungens Befallningshafvande sammanträda för att öfverlägga i frågan. Ett dylikt sammanträde, talrikt besökt af kommunernas befullmäktigade ombud, hölls äfven den 15 februari 1905, men rönte saken därvid icke den tillslutning, som ansågs nödig att föra den vidare framåt, hvadan Landstinget efter erhållen del af det vid sammanträdet förda protokollet, fann ärendet från Landstingets sida icke föranleda till vidare åtgärd.

Att inom detta län nyttan och behovet af gemensamma fattigvårdsinrättningar ännu icke mera allmänt insetts, är mindre att förundra sig öfver, då ett dylikt sätt att ordna fattigvården, ehuru det otvifvelaktigt har framtiden för sig, dock hittills icke blifvit försökt på ön. Glädjande att omtala kommer emellertid ett sådant försök nu att göras. Genom köp den 4 december 1905 hafva nämligen Hemse och Rone kommuner gemensamt förvärfvat $\frac{1}{8}$ mantal Bopparfve i förstnämnda socken, innehållande 15 tunn-

land åker af förstklassig beskaffenhet, 12 tunnland äng och 8 tunnland skog, i akt och mening att använda denna fastighet till fattiggård. Redan i början af innevarande år påbörjades arbetet vid gården för bostadshusets omändring till fattighus. Den 1 maj var sagda arbete färdigt, och den 15 sistlidne oktober togs inrättningen i bruk för sitt ändamål, då de första hjonen, alla från Rone, dit inflyttade.

Det nya fattighuset innehåller i nedra våningen matsal, arbetsrum, ett rum till föreståndaren och föreståndarinnan jämte kök, skafferier, bryggghus med bakugn, källare och materialrum samt i öfra våningen 5 rum för hjonen. Inköpspriset för gården utgjorde 8,000 kronor, hvartill kommit kostnaden för inredning 2,750 kr., för målning 325 kr. samt för inventarier, däruti inberäknade 1 par hästar, 2 kor och 3 svin äfvensom åkerbruksredskap, 3,000 kr., så att själva anläggningskostnaden för fattiggården uppgått till sammanlagt 14,075 kronor. Denna kostnad är afsedd att fördelas emellan de delägande kommunerna efter hvarderas fyrktal vid början af det år, under hvilket företaget sattes i gång; och anses båda kommunernas ägande andel i fattiggården vara bestämd efter samma grund. Kostnaden för hjonens underhåll däremot beräknas efter antalet utspisade dagportioner för hvardera kommunens hjon. Fattiggården rymmer i sitt nuvarande skick 20 hjon, men kan i händelse af behof ytterligare utvidgas.

Såsom ett redan inträdt gynnsamt resultat af den nytillkomna fattiggården har anmärkts, att, medan i Hemse förut ofta framställdes anspråk på fattigunderstöd af personer, som ansågo sig till dylikt understöd berättigade, sedermera icke något enda hjon från nämnda socken anmälts till intagande å fattiggården.

Ersättning af allmänna medel för fattigvårdskostnader har under perioden utgått till nedannämnda kommuner inom länet med följande belopp:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
Visby stad	314-00	—	—	—	294-50
Frøjels socken	219-00	219-00	219-00	219-00	219-00
Bäls »	200-00	—	182-50	183-00	200-75
Gothems »	1,095-50	182-50	182-50	183-00	200-75
Fole »	68-00	68-00	68-00	—	68-00
Grötlingbo »	182-50	144-50	—	—	—
Eksta »	—	—	35-50	—	—
Vamlingbo »	—	—	—	—	38-10
Summa	2,079 00	614-00	687-50	585-00	1,021-10

Visby å landskansliet och i landskontoret den 31 december 1906.

AUGUST WALL.

Tab. 1.

FOLKMÄNGDEN I GOTTLANDS LÄN ÅREN 1901—1905.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	
	Kyrkoskrifna folkmängden (enligt prästerskapets uppgifter den 31 december).			Mantalskrifna folkmängden (enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motsstående år).											
				Hela mantalskrifna folkmängden.			Däraf fria från mantalspenningar.								
							Värfvadt manskap.		Af särskilda orsaker befriade.		Underåriga.		Summa (fria från mantalspenningar).		
				Mankön.	Kvinnkön.	Summa.	Mankön.	Kvinnkön.	Summa.	Mankön.	Mankön.	Kvinnkön.	Mankön.	Kvinnkön.	Mankön.
Norra fogderiet år	1901	10,674	11,219	21,893	10,657	11,255	21,912	—	587	1,266	3,739	3,533	4,326	4,799	9,125
	1902	10,767	11,266	22,033	10,673	11,262	21,935	—	578	1,255	3,749	3,516	4,327	4,771	9,098
	1903	10,739	11,309	22,048	10,784	11,305	22,089	—	593	1,263	3,813	3,531	4,406	4,794	9,200
	1904	10,689	11,237	21,926	10,747	11,356	22,103	—	596	1,257	3,824	3,550	4,420	4,807	9,227
	1905	10,671	11,290	21,961	10,712	11,274	21,986	—	607	1,246	3,784	3,512	4,391	4,758	9,149
Södra fogderiet år	1901	10,862	11,691	22,553	10,658	11,581	22,239	—	538	1,117	3,485	3,292	4,023	4,409	8,432
	1902	10,821	11,731	22,552	10,847	11,746	22,593	—	565	1,148	3,525	3,341	4,090	4,489	8,579
	1903	10,742	11,694	22,436	10,786	11,759	22,545	—	512	1,089	3,522	3,367	4,034	4,456	8,490
	1904	10,762	11,710	22,472	10,751	11,728	22,479	—	493	1,084	3,552	3,350	4,015	4,434	8,479
	1905	10,732	11,653	22,385	10,734	11,706	22,440	—	487	1,042	3,530	3,328	4,017	4,370	8,387
Landsbygden år	1901	21,536	22,910	44,446	21,315	22,836	44,151	—	1,125	2,383	7,224	6,825	8,349	9,208	17,557
	1902	21,588	22,997	44,585	21,520	23,008	44,528	—	1,143	2,403	7,274	6,857	8,417	9,260	17,677
	1903	21,481	23,003	44,484	21,570	23,064	44,634	—	1,105	2,352	7,335	6,898	8,440	9,250	17,690
	1904	21,451	22,947	44,398	21,498	23,084	44,582	—	1,089	2,341	7,376	6,900	8,465	9,241	17,706
	1905	21,453	22,943	44,396	21,446	22,980	44,426	—	1,094	2,288	7,314	6,840	8,408	9,128	17,536
Visby stad år	1901	3,730	4,652	8,382	3,643	4,613	8,256	113	148	373	1,243	1,332	1,504	1,705	3,209
	1902	3,834	4,786	8,620	3,743	4,697	8,440	127	136	355	1,301	1,373	1,564	1,728	3,292
	1903	3,870	4,807	8,677	3,794	4,727	8,521	131	148	358	1,327	1,382	1,606	1,740	3,346
	1904	3,922	4,851	8,773	3,838	4,822	8,660	133	165	397	1,370	1,464	1,668	1,861	3,529
	1905	4,045	4,958	9,003	3,863	4,883	8,746	131	156	382	1,343	1,462	1,630	1,844	3,474
Hela länet år	1901	25,266	27,562	52,828	24,958	27,449	52,407	113	1,273	2,756	8,467	8,157	9,853	10,913	20,766
	1902	25,422	27,783	53,205	25,263	27,705	52,968	127	1,279	2,758	8,575	8,230	9,981	10,988	20,969
	1903	25,351	27,810	53,161	25,364	27,791	53,155	131	1,253	2,710	8,662	8,280	10,046	10,990	21,036
	1904	25,373	27,798	53,171	25,336	27,906	53,242	133	1,254	2,738	8,746	8,364	10,133	11,102	21,235
	1905	25,498	27,901	53,399	25,309	27,863	53,172	131	1,250	2,670	8,657	8,302	10,038	10,972	21,010

Tab.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING

a) Längd af allmänna vägar och kostnad för deras underhåll

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Väghållningsdistrikt.	Väglängd.		V ä g f y r k a r.								Uppskattad kostnad för vägunderhåll in natura (den tid mark är bar).	Vägs katt pr vägfyrk.	
	Landsväg (med broar).	Bygdeväg (med broar).	Å jordbruksfastighet med vägunderhåll in natura.	Å ännu ej till vägunderhåll indelad jordbruksfastighet.	Å statens allmänningsskogar.	Å menigheters allmänningsskogar.	Å frälseränta.	Å annan fastighet.	Å inkomst.	Summa vägfyrkar.		Å vägfyrkar enligt kol. 4.	Å vägfyrkar enligt kol. 5-10.
	Kilometer.	Kilometer.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Kronor.	Öre.	Öre.
Gottlands Norra härad . .	277 794	475 309	176,316	2,911	47	—	—	8,275	11,848	199,897	39,476 05	14 5	40 5
Gottlands Södra härad . .	226 315	365 474	159,825	2,657	—	—	—	5,347	7,568	175,897	30,927 88	10 4	30 3
Summa å landet	504 109	840 783	336,141	5,568	47	—	—	13,622	19,416	374,794	70,403 93	—	—
I staden	14 890	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

b) Väganläggningar och kostnad därför under åren 1901—1905.

26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	
Allmänna vägar.	Längd af under åren 1901—1905		Kostnad för under åren 1901—1905								
	fulländade och godkända nya vägar.	omlagda eller förbättrade vägsträckor.	fulländade och godkända nya vägar.				omlagda eller förbättrade vägsträckor.				
			Af statsmedel.	Af väggassors medel.	Af andra medel.	Summa.	Af statsmedel.	Af väggassors medel.	Af andra medel.	Summa.	
	Kilometer.	Kilometer.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	
Landsvägar	—	0 310	—	—	—	—	—	2,700 00	1,393 00	—	4,093 00
Bygdevägar	118 298	—	—	6,958 10	56,180 00	63,138 10	—	—	—	—	—
Stadsvägar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	118 298	0 310	—	6,958 10	56,180 00	63,138 10	—	2,700 00	1,393 00	—	4,093 00

1) I vägs katten inräknas (i kol. 16) äfven bidrag af vägfyrkar enligt kol. 5.

2) Bland väggassans inkomster och utgifter inräknas icke statsbidraget (10 %) till vägunderhållet in natura.

3) Statsbidraget utgår till färjeinrättningen i Färösund.

2.

I GOTTLANDS LÄN ÅREN 1901—1905.

samt vägkassornas inkomster och utgifter m. m. år 1905.

15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	1.
Vägkassans behållning vid årets början.	Vägkassans inkomster.				Vägkassans utgifter.					Vägkassans behållning vid årets slut.	Väghållningsdistrikt.
	Vägs katt. ¹⁾	Statsbidrag. ²⁾	Öfriga inkomster.	Summa inkomster.	Förvaltningskostnader.	Ersättning till snöploglagen.	För vägars anläggning, omläggning, brobyggnad.	Öfriga utgifter. ²⁾	Summa utgifter.		
Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	
3,022 11	33,781 24	³⁾ 100 00	119 28	34,000 52	1,215 50	17,076 00	6,461 31	8,841 82	33,594 63	3,428 00	Gottlands Norra härads.
2,906 70	21,612 64	3,361 99	592 78	25,567 86	1,416 07	12,465 22	2,685 52	8,567 05	25,183 86	3,340 20	Gottlands Södra härads.
5,928 81	55,393 88	3,461 99	712 01	59,567 88	2,631 57	29,541 22	9,146 83	17,408 87	58,728 49	6,768 20	Summa å landet.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	I staden.

c) Skjutsanstalter och skjutslega vid 1905 års slut.

37.	38.	39.	40.	41.	42.
Skjutslega pr nymil.	Gästgifverier		Skjutsstationer		Summa skjutsanstalter.
	med	utan	med	utan	
	entreprenad.		entreprenad.		
	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.
Med entreprenadbidrag 1:50 kr.	22	—	4	—	26
Summa skjutsanstalter	22	—	4	—	26
däraf: vid landsvägar . .	17	—	3	—	20
vid bygdevägar . .	4	—	1	—	5
i staden	1	—	—	—	1
Anstalter för endast sjöskjuts	—	—	—	—	—

d) Vid skjutsning utgångna hästar under åren 1901—1905.

48.	44.	45.	46.	47.	48.	49.
År.	I kungs- och krono-skjuts.	Vid gästgifverier		Vid skjutsstationer		Summa utgångna hästar.
		med	utan	med	utan	
		entreprenad.		entreprenad.		
	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.
1901	—	1,208	—	114	—	1,322
1902	—	1,426	—	112	—	1,538
1903	—	1,629	—	158	—	1,787
1904	—	1,412	—	138	—	1,550
1905	—	1,591	—	79	—	1,670
Summa hästar	—	7,206	—	601	—	7,867

Tab. 3.

HEMMAN OCH LÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I GOTTLANDS LÄN ÅR 1905.

I. Landsbygden.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.					
Hemman och lägenheter upptagna i jordeboken.	Kronoegendomar.				Skatteegendomar.		Frälseegendomar.		S u m m a.						
	Under allmän disposition.		Under enskild disposition.												
	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.					
Kungs- och kungsladugårdar samt säterier	2	1 ⁵ / ₁₆	—	—	—	—	—	—	2	1 ⁵ / ₁₆					
Boställen: hemman	104	49 ¹⁹ / ₁₀₈	—	—	—	—	—	—	104	49 ¹⁹ / ₁₀₈					
lägenheter	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—					
Säterier och ladugårdar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—					
Rå- och rörs (insockne) hemman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—					
Hemman	26	14 ⁵⁰⁵¹³⁴⁶⁸¹ / ₁₂₄₅₂₁₆₀₀₀	3	1 ⁹² / ₈₈₄	1,525	1,029 ⁸⁵⁶⁸²⁰³⁰⁸ / ₁₂₄₅₂₁₆₀₀₀	5	2 ¹ / ₈	1,599	1,046 ¹²⁵⁸¹⁸⁷ / ₂₈₀₁₇₃₆					
Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—					
Jordlägenheter	14	—	3	—	86	—	24	—	127	—					
Fiskerier	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—					
Verk och inrättningar	—	—	—	—	16	—	—	—	16	—					
Summa antal och nuvarande mantal	149	64 ¹⁰⁹¹⁸⁸⁷⁴²¹⁸ / ₁₁₂₆₈₉₄₄₀₀₀	6	1 ⁹² / ₈₈₄	1,628	1,029 ⁸⁵⁶⁸²⁰³⁰⁸ / ₁₂₄₅₂₁₆₀₀₀	30	2 ¹ / ₈	1,818	1,096 ¹⁵ / ₁₆					
Oförmedlat mantal	—	69 ⁵⁸⁸³³⁷⁹¹⁰⁵³ / ₁₁₇₁₁₂₉₅₈₈₀₀₀	—	1 ⁹² / ₈₈₄	—	1,146 ⁸¹⁷⁸⁰⁸⁶²⁷¹ / ₂₆₅₄₈₀₈₄₀₀₀	—	2 ¹ / ₈	—	1,218 ⁹³ / ₁₁₂					
							12.	13.	14.	15.					
							Antal.	Taxeringsvärde (i kronor) hvarför bevilling							
								erlägges.	icke erlägges.						
<i>Brukingsdelar och i jordeboken ej upptagna torp.</i>															
Brukingsdelar, hvarti hemman äro fördelade							9,226	—	—	—					
Jordtorp, ej upptagna i jordeboken							1,015	—	—	—					
Ryttare-, soldat- och båtsmanstorp, d:o							—	—	—	—					
<i>Jordbruksfastighet och annan fastighet.</i>															
Jordbruksfastighet							—	33,656,100	725,200	—					
Annan fastighet:															
Hus och tomter i köpingar och därmed jämförliga orter:															
i Hemse municipalsamhälle							—	399,200	—	—					
i Kliutehamns hamnplats							—	378,100	—	—					
i Slite							—	367,200	—	—					
i Kappelshamns							—	69,800	—	—					
i Färösunds							—	102,800	—	—					
Lägenheter i öfrigt, hvilkas hufvudsakliga värde utgöres af äbyggnaden							—	4,734,100	—	—					
Kyrkor och bönehus							—	—	2,668,600	—					
Andra offentliga byggnader							—	—	2,195,100	—					
Frälseräntor							—	—	—	—					
Summa annan fastighet (än jordbruksfastighet)							—	6,051,200	4,863,700	—					
II. Staden.															
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Stad.	Tomter.		Landerier, jordlotter eller andra brukningsdelar.	Boningshus.		T a x e r i n g s v ä r d e (i k r o n o r).									
	Bebyggda.	Obebyggda.		Nybyggda 1901—1905.	Befintliga 1905.	Jordar					A n n a n f a s t i g h e t .				
						Hus och tomter		Kyrkor och bönehus		Andra offentliga byggnader		S u m m a (annan fastighet)			
						hvarför bevilling	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	
Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	
Visby	1,096	36	305	94	1,070	442,900	106,700	9,558,200	156,500	9,000	392,500	65,000	2,178,600	9,632,200	2,727,600
Summa	1,096	36	305	94	1,070	442,900	106,700	9,558,200	156,500	9,000	392,500	65,000	2,178,600	9,632,200	2,727,600
						549,600		9,714,700		401,500		2,243,600		12,359,800	

Tab. 4.

EGENDOMAR AF FIDEIKOMMISSNATUR I GOTTLANDS LÄN ÅR 1905.

(Intet fideikommiss finnes inom Gottlands län.)

Tab. 5.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I GOTTLANDS LÄN ÅR 1905.

Tab. 4 o. 5.

Gottlands län.

53

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	F r ä l s e.		Summa.			å jord- bruks- fastighet.	å annan fastig- het (utom frälseränta).	å frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, ladngårdar, rö och rör.	Allmänt frälse.							
Aktiebolaget Faxe kalkbrott	Tau kalkbrott	Hellvi.	—	—	—	—	—	—	1	—	5,000	—	5,000
Aktiebolaget Förenade kalkbrotten	Lännaberget	Othem.	—	—	—	—	—	—	3	—	50,000	—	50,000
Aktiebolaget Hide	Stengrinda	Hellvi.	—	$\frac{1}{8}$	—	—	$\frac{1}{8}$	—	—	3,000	—	—	3,000
Aktiebolaget Karta & Oaxens kalk- bruk	Lickedarfve . . . . . Stora Vikers	Fleringe. Lärbro.	—	$\frac{3}{8}$ $\frac{11}{8}$	—	—	$\frac{14}{8}$	—	1 3	2,900 43,200	36,100 20,200	—	102,400
Aktiebolaget Kyllie kalkverk	Malms	Hellvi.	—	$\frac{133}{256}$	—	—	$\frac{133}{256}$	—	2	44,800	31,500	—	76,300
Aktiebolaget Lindströms stenhugge- rier på Gottland	Flenvika . . . . . Hoburgen . . . . . Hus med tomt	Hangvar. Sundre. Visby stad.	—	$\frac{49}{256}$	—	—	$\frac{49}{256}$	—	1 1 1	6,500 — —	5,900 8,100 45,000	—	65,500
Aktiebolaget Lörje kalkbrott	Långers . . . . . Fjängen	Hellvi. Othem.	—	$\frac{73}{256}$	—	—	$\frac{73}{256}$	—	1	8,600 2,000	43,000	—	53,600
Aktiebolaget Martebo myr	Skäggs m. m. . . . . Tjouis	Västkinde. Lummelunda.	—	$\frac{32}{256}$ $\frac{21}{256}$	—	—	$\frac{53}{256}$	—	7	268,500 393,300	2,200	—	664,000
Aktiebolaget Rosendals och Bars landegendomar	Rosendal m. m. . . . . Davide . . . . . Lägenheter . . . . . D:o . . . . . Bars . . . . . Autsarfve	Follingbo. Rone. Hemse. Burs. Etelhem. Garde.	—	$\frac{335}{1024}$ $\frac{1}{256}$ — — $\frac{899}{4096}$ $\frac{299}{3072}$	—	—	$\frac{36755}{12288}$	—	— 8 4 3 —	130,500 97,100 20,500 40,000 68,000 18,100	—	—	374,200
Gottländska kalkstensaktiebolaget Katthammarvik	Ganne	Östergarn.	—	$\frac{3}{256}$	—	—	$\frac{3}{256}$	—	—	6,200	7,500	—	13,700
Roma sockerfabriks aktiebolag	Varplösa m. m. . . . . Sockerfabrik, väderkvarn . . . . . Oxarfve, Likmede m. m. . . . . 2·50 har jord under Bjers	Björke. Hemse. Lojsta.	—	$\frac{149033}{90000}$ $\frac{195}{512}$ —	—	—	$\frac{11871881}{2880000}$	—	— 2 1 1	39,000 — 11,100 2,000	1,067,000	—	1,119,100
Slite kalkverks aktiebolag	Klinte	Boge.	—	—	—	—	—	—	1	—	14,000	—	14,000
Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag	Vidings	Hellvi.	—	$\frac{1}{24}$	—	—	$\frac{1}{24}$	—	—	1,200	—	—	1,200
Sylfaste mejeriaktiebolag	Lejre	Endre.	—	—	—	—	—	—	1	100	10,900	—	11,000
Klinteby's aktiebolag	Klinteby's m. m. . . . . Varbos, Stora	Klinte. Sanda.	—	$\frac{2437}{1024}$ $\frac{811}{1024}$	—	—	$\frac{353}{1024}$	—	—	74,700 25,000	—	—	99,700

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ångar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. Taxeringsvärdet (i kronor)				
			4. Krono.	5. Skatte.	6. F r ä l s e.					12. å jordbruksfastighet.	13. å annan fastighet (utom frälseränta).	14. å frälseränta.	15. Summa.	
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.								
Aktiebolaget Klintebys potatismjöl-fabrik	Tyrvals	Klinte.	—	$\frac{3}{4}$	—	—	$\frac{1}{2}$	—	1	500	24,500	—	25,000	
Klinte badhusaktiebolag	Badhus å Snögrinda	„	—	—	—	—	—	—	1	—	6,000	—	6,000	
Aktiebolaget Karlsö jakt- och djurskyddsförening	Karlsö, Stora	Eksta.	—	—	—	—	—	1	—	13,500	—	—	13,500	
Aktiebolaget Hemse ångkvarn	Lägenheter och kvarn . . . . . D:o vid Koparfve	Hemse. Alfva.	—	—	—	—	—	—	2 1	— 500	24,400	—	24,900	
Aktiebolaget Lau	Lau myr	Lau.	—	—	—	—	—	1	—	18,000	—	—	18,000	
Aktiebolaget Södra Gotmland	Strands	Öja.	—	$\frac{9}{56}$	—	—	$\frac{9}{56}$	—	—	4,200	—	—	4,200	
Gotlands järnvägsaktiebolag	Hus med tomt	Visby stad.	—	—	—	—	—	—	1	—	8,000	—	8,000	
Visby vattenkurinrättnings aktiebolag	Badhus med tomt	„	—	—	—	—	—	—	2	—	70,500	—	70,500	
Gotlands maltfabriks aktiebolag	Fabriksbyggnader med tomt	„	—	—	—	—	—	—	2	—	195,000	—	195,000	
Ångfartygsaktiebolaget Gotmland	Magasiner	„	—	—	—	—	—	—	4	—	29,000	—	29,000	
Visby badhusaktiebolag	Badhus med tomt	„	—	—	—	—	—	—	1	—	9,900	—	9,900	
Gotlands mejeriaktiebolag	Hus med tomt	„	—	—	—	—	—	—	1	—	20,500	—	20,500	
Gotlands Allehandas tryckeriaktiebolag	D:o d:o	„	—	—	—	—	—	—	1	—	18,000	—	18,000	
Visby bryggeriaktiebolag	Bryggeri m. m. . . . . Åbyggnader å järnvägsstationen	„ Tingstade.	—	—	—	—	—	—	5 1	— —	113,300 6,000	—	119,300	
Aktiebolaget Visby högre flickskola	Hus med tomt	Visby stad.	—	—	—	—	—	—	1	—	29,500	—	29,500	
Aktiebolaget A. L. Wedins bryggeri	Bryggeri m. m. . . . . Åbyggnader å järnvägsstation	„ Roma.	—	—	—	—	—	—	5 1	— —	140,000 1,500	—	141,500	
Visby spritvaruförsäljningsaktiebolag	Hus med tomter	Visby stad.	—	—	—	—	—	—	2	—	84,400	—	84,400	
Visby gjuteri & mekaniska verkstadsaktiebolag	Fabriksbyggnader m. m.	„	—	—	—	—	—	—	1	—	25,500	—	25,500	
Aktiebolaget Visby exportslakteri & konservfabrik	D:o d:o	„	—	—	—	—	—	—	1	1	1,000	73,100	74,100	
Aktiebolaget Visby silikattegel-fabrik	D:o d:o	„	—	—	—	—	—	—	1	—	33,500	—	33,500	
Aktiebolaget Visby cementfabrik	D:o d:o . . . . . Martebo utgård . . . . . Lägenhet . . . . . D:o	„ Martebo. Västerhejde. Stånga.	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	3 1 1 2	8 1 1 2	3,500 — — —	526,000 4,000 1,000 5,000	— — — —	539,500
Visby träförädlingsaktiebolag	Fabriksbyggnader m. m. . . . . Bertels . . . . . Ansarfve . . . . . Gervalds	Visby stad. Stenkumla. Tofta. Hejde.	— — — —	— $\frac{11}{18}$ $\frac{51}{8}$ $\frac{25}{56}$	— — — —	— — — —	— — — $\frac{411}{2}$	— — — —	— — — —	5 — — —	— 29,000 800 3,100	71,400 — — —	— — — —	104,300
Krooks petroleum- & oljeaktiebolag	Hage	Visby stad.	—	—	—	—	—	—	1	—	1,000	—	1,000	
		Summa	—	18 $\frac{39922261}{161280000}$	—	—	18 $\frac{39922261}{161280000}$	35	70	1,381,400	2,866,400	—	4,247,800	

Tab. 6.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAKTERS UNDERSÅTAR, I GOTTLANDS LÄN ÅR 1905.

1. Främmande maktens och undersåtens namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ångar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)			
			4. Krono.	5. Skatte.	6. F r ä l s e.					11. å jordbruksfastighet.	12. å annan fastighet (utom frälseränta).	13. å frälseränta.	14. Summa.
					Säterier, ladngårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Artisten William Blair Bruce, engelsk undersåte	Bläsings, Stora . . . . . Lägenhet Skälsö	Västkinde. ,	—	12	—	—	12	1	—	3,000	—	—	6,500
			—	1000	—	—				1000	—	—	
Prokurist Natan Kain Haskel, mosaisk trosbekännare, från Ryska Polen	Söderkvie . . . . . Bygd å d:o . . . . . D:o å jord å Storms	Grötlingbo. ,	—	11	—	—	11	—	1	1,000	—	—	11,500
			—	—	—	—				—	6,000	—	
Henry Wendt, amerikansk undersåte	Hus med tomt	Visby.	—	—	—	—	—	—	1	—	16,500	—	16,500
			—	—	—	—				—	—	—	
	Summa		—	888	—	—	888	1	3	7,500	27,000	—	34,500

Tab. 6 o. 7.

Tab. 7.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER, ICKE REGISTRERADE SJUKKASSOR SAMT DÄRMED JÄMFÖRLIGA INRÄTTNINGAR I GOTTLANDS LÄN ÅR 1905.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1905	6. Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade vid årets slut. Kronor.)	7. Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	8. Stiftelsen förvaltas af:	9. Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.			
A. Å landsbygden.								
a) <i>Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>								
Holmbergiska donationsfonden i Follingbo.	Understöd vid jul åt fattige i Follingbo.	J. N. Holmberg, grosshandlare.	1877 ²⁹ / ₁	22	500	10,000	—	Kommunalnämnden.
Makarne Johanssons donationsfond i Hejdeby.	D:o d:o i Hejdeby.	O. Johansson, landtbrukare.	1871 ¹¹ / ₇	3	100	2,000	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Elisabet Barths donation i Barlingbo.	D:o d:o i Barlingbo.	Elisabet Barth.	1851 ²⁶ / ₁₁	2	10	259	—	Kommunalnämnden.
Johan Kolmodins d:o i Barlingbo.	D:o d:o i d:o.	Johan och Anna Kolmodin, hemmansägare.	1887 ¹¹ / ₁₂	2	16	355	—	Kyrkorådet.
Fribergs d:o i Källunge.	D:o vid jul åt fattiga sjuke i Källunge.	Fredr. Friberg, kyrkoherde.	1897 ⁸ / ₁₀	2	15	500	—	Kommunalnämnden.
D:o d:o i Vallstena.	D:o d:o i Vallstena.	Densamme.	1898 ¹¹ / ₅	—	—	500	—	Fattigvårdsstyrelsen.
T. P. Hammarströms d:o i Boge.	D:o åt fattiga äldre i Boge.	T. P. Hammarström, hemmansägare.	1897 ⁸ / ₅	8	30	600	—	D:o och kyrkorådet.

Gottlands län.

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.		7.	8.	9.	10.
				Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1905				
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
Karlesonska donationen till Hangvar fattigkassa. D:o d:o till Halls d:o. Vahlqvistska d:o i Lärbro.	Understöd vid jul åt fattige i Hangvar. D:o d:o i Hall. D:o åt fattig f. d. sjöman eller sjömansänka i Lärbro. D:o vid jul åt fattige i d:o.	M. Karlesons arvingar. Desamma. K. J. Vahlqvist, sjökapt. n.	1892 ¹⁹ / ₁₁ 1876 ¹⁴ / ₁₂ 1892 ²¹ / ₇	15 4 1	70 18 30	2,000 500 630	— — —	Fattigvårdsstyrelsen. D:o. Lärbro sparbank.	
N. P. Nielssons donation i d:o. Neumanska donationen i Hellvi. Kolmodinska d:o i Hörsne.	D:o vid jul åt fattige i d:o. D:o åt behöfvande i Hellvi, som ej åtnjuta understöd af fattigvården. D:o åt fattige i Hörsne med Bara, som ej åtnjuta full försörjning af fattigvården. D:o d:o.	N. P. Nielsson, f. d. sjöman. M. Neuman, änkefru. K. P. Kolmodin, hemmansägare.	1892 ²¹ / ₇ 1850 1873 ³¹ / ₁₂	— 9 4	53 12 21	1,054 300 417	— — —	Fattigvårdsstyrelsen. Ordföranden i kommunalnämnden. Kyrkorådet.	
Christenssonska d:o i d:o. P. Lundborgs donation i Gammelgarn. Östergårdska spannmålsfonden i d:o.	D:o vid jultiden åt fattige i Gammelgarn. D:o åt nödlidande i d:o.	L. P. Christensson, häradsdomare. P. Lundborg, handlande. Joh. Östergård, hemmansägare.	1893 ²⁸ / ₆ 1877 ⁴ / ₈ 1870 ¹⁴ / ₈	5 14 2	50 40 7	1,000 1,000 ¹) 335	— — —	D:o. Kommunalnämnden. En direktion.	¹)
Wallin Runnes donationsfond. Klintska fonden. Hoffmanska d:o. Väntingska d:o.	Räntan skall årligen utdelas till 3 i Sanda boende fattige. Ränta å 500 kronor till församlingens fattige i Västergarn. Räntan tilldelas behöfvande i Stenkumla, som icke åtnjuta fattigunderstöd. Understöd åt fattige i Hejde.	Karl Wallin Runne, hemmansägare. Edla af Klint, änkefru. Katarina Hoffman. O. Olofsson Väntinge, hemmansägare.	1880 ²⁷ / ₁₂ 1880 ²⁴ / ₁₂ 1875 ¹ / ₈ 1875 ⁹ / ₉	3 4 5 14	30 25 20 21	600 500 400 1,800	— — — —	Kyrkorådet. Pastor och kyrkovårdar. Fattigvårdsstyrelsen. D:o.	
Anders Anderssons Petarfve fond. Västerhejde skyddsförening. J. P. Anderssons donationsfond i Vallstena. Fohlströmska donationsfonden i Hörsne med Bara.	Räntan lämnas under två år till fattige i Garde, som ej åtnjuta fattigunderstöd, och lägges tredje året till kapitalet. Att bereda mindre bemedlade kvinnor i Västerhejde arbetsförtjänst med husslöjd; därjämte bidrag till socknens fattigvård. Understöd vid jul till socknens fattige. D:o till sådana behöfvande församlingsmedlemmar, som icke åtnjuta full försörjning af det allmänna, samt i andra rummet till fattiga välartade skolbarn såsom beklädnadshjälp.	Anders Andersson Petarfve, f. d. hemmansägare. H. K. H. Prinsessan Eugenie. Husbondesonen Johan Petter Andersson. Hemmansägaren Olof Johan Fohlströms arvingar.	1899 ²⁸ / ₁₂ 1864 1905 ¹⁸ / ₁₂ 1902 ²⁷ / ₁₂	6 5 — 5	25 848 — 20	640 17,500 500 406	— — — —	D:o. D:o. Kapten Axel Ytterberg under inspektorat af stiftets biskop. Fattigvårdsstyrelsens ordförande. Kyrkorådet.	²)
b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.									
Olssonska fonden. Rayalinska d:o i Roma. Biblioteks- och skolbarnsbeklädnadsfonden i Roma. Melinska fonden i Barlingbo. Mattassonska d:o i Stenkyrka. Gardellska d:o i Othem. Sjöbergska d:o i Boge. Karlesonska d:o till Hangvars premie- och biblioteksfond. D:o d:o till Halls folkskola.	Uppfostringshjälp till 4 de mest nödställda fattiga barn i Västergarn. Folkskoleväsendets främjande i Roma. Inköp af böcker till bibliotek och beklädnad af fattiga skolbarn i d:o. Slöjdundervisning åt skolbarn i Barlingbo pastorat. Skolbarns beklädnad och förseende med böcker i Stenkyrka. Understöd åt fattiga familjefäder och skolbarn i Othem. D:o åt fattiga föräldrar till skolpliktiga barn i Boge. Premier åt skolbarn samt böcker till biblioteket i Hangvar. D:o d:o i Hall.	Anders Olsson, sockenskrådare. M. v. Rayalin, landshöfding. K. L. v. Baumgarten, öfverstelöjtnant. Lars Melin, landtbrukare. Henry Stenström Mattsson. P. Gardell, hemmansägare. K. Sjöberg, militärkapten. M. Karlesons arvingar. Desamma.	1839 ¹¹ / ₂ 1812 ²¹ / ₆ 1865 ⁹ / ₁₂ 1828 ¹⁰ / ₄ 1892 ⁹ / ₈ 1870 ²⁰ / ₁ 1851 ²⁶ / ₁₂ 1892 ¹⁹ / ₁₁ —	4 — — — — 31 9 — —	30 30 — — — 154 33 — 26	610 700 945 2,500 1,000 3,060 650 1,059 1,070	— — — — — — — — —	Pastor och kyrkovårdar. Skolrådet. Kyrkorådet. Skolrådet. D:o. D:o och kommunalnämnden. Skolrådet. D:o. D:o.	³)

O. N. Ahlqvists donation i Lärbro.	Beklädnad åt fattiga skolbarn i Lärbro.	O. N. Ahlqvist, sjökapt. 1881 ⁸ / ₄	—	—	122	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Understödsfonden för fattiga skolbarn å Färö.	Understöd åt fattiga skolbarn å Färö.	J. F. Eneqvist, kyrkoherde. 1869 ²⁴ / ₅	20	134	2,001	—	Skolrådet.
Sjöbergska fonden i Gothen.	Premier åt skolbarn i Gothen.	Kapten Karl Sjöberg och dennes maka. {1851 ²⁶ / ₁₂ 1862 ²¹ / ₁ }	11	39	650	—	D:o.
Gardelinska d:o i Anga.	D:o d:o i Anga.	P. Gardelin, hemmansägare. 1883 ¹⁷ / ₁₀	—	—	59	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Väntings donationsfonden.	Understöd åt skolväsendet i Hejde.	O. Olofsson Väntinge, hemmansägare. 1875 ⁸ / ₉	—	—	1,500	—	Skolrådet.
Föreningsfonden i Väster-garn.	Småskollärarinnans i Väster-garn aföning.	Väster-garns arbetsförening och fru Johanna Nyman. 1880 ²⁷ / ₁₂	1	41	835	—	Pastor och församlingens skolrådsledamöter.
Nymanska fonden i d:o.	D:o d:o.	O. H. Nyman, handlande. >	1	25	500	—	D:o d:o.
Fridtorps barnhem i Väster-hejde.	Att bereda uppfostran åt värlösa och vanvårdade barn å Gotland.	H. K. H. Prinsessan Eugenie. 1885 ¹² / ₆	25	11,000	305,745	225,000	4 af stiftarinnans förordnade förtroendemän.
Klintska fonden i Sanda.	Skolväsendets understödjande.	Edla af Klint, änkefru. 1880 ²⁴ / ₁₂	—	33	667	—	Pastor och kyrkovårdar.
Gardellska donationsfonden i Stenkumla.	Belöning åt flitiga och sediga skolbarn i Stenkumla.	Lars Gardell, f. d. kapten. 1881 ²³ / ₁₁	5	47	1,000	—	Skolrådet.
Herlitzska d:o för högre folkskolan i Klinte.	Bidrag till högre folkskolan i Klinte.	K. W. Herlitz, konsul. 1860 ¹² / ₁₂	—	653	11,253	—	Kyrkorådet.
Herlitzska d:o för fattiga skolbarns beklädnad.	Beklädnad åt fattiga skolbarn i d:o.	Densamme. 1885 ²⁷ / ₁₁	23	153	2,106	—	D:o.
Karl Johan och Olivia Bäckströms donationsfond.	D:o och premier till fattiga skolbarn i Öja.	Karl Joh. Bäckström, f. d. handlande. 1892 ² / ₈	24	90	2,000	—	D:o.
Vallinska donationsfonden.	D:o åt fattiga skolbarn i Klinte.	Olof Vallin, landbrukare. 1895 ¹⁷ / ₆	23	135	1,570	—	D:o.
Asplundska fonden.	Underhåll åt fattiga skolbarn i Västerhejde.	A. Asplund, major. 1891 ²² / ₇	3	40	1,100	—	Kommunalnämnden.
Odinska d:o.	Understöd åt fattige och fattiga skolbarn i Linde.	Ingemund Odin Odvalls, hemmansägare. 1863 ²⁴ / ₁₁	8	9	200	—	D:o.
Jacobssonska d:o.	D:o d:o.	Per Jacobsson Smiss, hemmansägare. 1874 ² / ₁₁	26	23	500	—	D:o.
Gazeliusska donationen i Tingstäde.	Till aföning åt skollärare i Tingstäde.	Kristoffer Gazelius, gross-handlare. 1821 ¹⁰ / ₁₁	—	—	5,000	—	Skolrådet.
Olof Perssons i Gräne fond.	Kläder åt fattiga skolbarn i Väte.	Ol. Persson Gräne, hemmansägare. 1883 ²⁷ / ₁₂	1	10	110	—	Fattigvårdsstyrelsen.
<i>e) Ej registrerade sjuk- och begravningskassor.</i>							
Klinte sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälps beredande.	K. J. Axén, hemmansägare. 1884 ²⁷ / ₆	52	990	6,589	—	Särskild styrelse. ⁴⁾
Goodtemplarlogen Ansgarii sjuk-kassa.	Sjukhjälps beredande inom Klinte.	— 1891 ¹ / ₂	30	126	299	—	D:o. ⁵⁾
<i>f) Pensionsfonder.</i>							
Lärbro husbondeförenings understödsfond.	Lifränta åt obemedlade barn i Lärbro.	Lärbro kommunalstämma. 1874	1	3	273	—	Lärbro husbondeförening.
<i>g) Pensionskassor.</i>							
Färö pensionsinrättning.	Pension åt delägarne.	Färö kommunalstämma. 1881 ⁴ / ₇	—	—	12,603	—	En styrelse. ⁶⁾
<i>h) Andra stiftelser och invättningar.</i>							
Prosten Holmbergs minne i Akebäck.	Bidrag till kyrkans vård och underhåll.	Prosten Jak. Holmberg i Follingbo. 1881 ¹ / ₁₀	—	—	1,500	—	Kyrkorådet.
D:o d:o i Follingbo.	D:o d:o.	Densamme. >	—	—	1,500	—	D:o.
Hangvars orgelfond.	Inköp af ny orgel till Hangvars kyrka.	M. Karlsson, kyrkoherde. 1892 ¹⁹ / ₁₁	—	—	2,906	—	D:o.
O. N. Ahlqvists donation.	Reparation af Lärbro kyrka.	O. N. Ahlqvist, sjökapt. 1881 ⁸ / ₄	—	—	296	—	D:o.
Hemmansägarnes spannmåls-kassa å Färö.	Underhåll af vissa byggnader, såsom färjebrygga m. m.	Färö hemmansägare. 1888 ⁸ / ₁₁	—	—	1,257	—	Färö kommun.
H. K. H. Prinsessan Eugenie's orgelfond.	Anskaffande och underhåll af orgel i Västerhejde kyrka.	H. K. H. Prinsessan Eugenie. 1880 ⁵ / ₁₀	—	—	4,299	—	Kyrkorådet.
		Summa	—	433	15,785	423,830	225,000

851 08. Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1900—1905. Gottlands län.

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1905		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
B. I Visby stad.									
<i>a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>									
Karlsdagsfonden.	Att bereda understöd åt behöfvande änkor och barn efter borgare i Visby.	Åtskilliga personer.	1819 ²⁰ / ₁	—	35	700	—	Drätselkammaren och borgareföreningen.	
Gazeliusska donationen.	Att understödja behöfvande och orkeslösa personer i Visby.	Kristoffer Gazelius, grosshandlare.	1821 ¹⁰ / ₁₁	101	1,075	21,500	—	Fattigvårdsstyrelsen och drätselkammaren.	
Schwartzska donationsfonden.	Understöd åt pauvres honteux i Visby.	P. J. Schwartz, rådman.	1825 ²⁴ / ₈	2	25	500	—	D:o d:o.	
Fähræiska d:o.	Understöd åt behöfvande änkor eller döttrar efter präster, kofferdikaptener, sjömän eller varfstimmermän i Visby samt efter män eller fäder bland alluogen i Hablingbo eller Silte socknar.	Abraham Fähræus, skeppsbyggmästare.	1828 ⁵ / ₆	8	300	6,000	—	Drätselkammaren.	
Andréiska d:o.	Understöd åt ett fruntimmer af pauvres honteux.	A. Andrée, provinsialläkare.	1855 ²⁴ / ₅	1	25	500	—	D:o och fattigvårdsstyrelsen.	
Helena Lefflers donation.	Att bereda understöd åt fattiga änkor och döttrar efter handverkare.	Helena Leffler.	1858 ²² / ₁₁	8	24	500	—	Drätselkammaren.	
Lallérska donationsfonden.	Utdelning af ved åt fattiga personer i Visby.	A. J. Lallér, f. d. förste landtmätare.	1862 ¹⁸ / ₈	24	75	1,500	—	D:o och fattigvårdsstyrelsen.	
Laurinska d:o.	Understöd åt behöfvande kvinna i Strandrotens första kvarter i Visby.	Georg Filip Laurin, f. d. kaptän.	1864 ¹⁸ / ₈	1	25	500	—	D:o d:o.	
Andersinska d:o.	Att understödja en behöfvande person i Visby.	Sofia Andersin, änkefru.	1867 ¹⁵ / ₃	1	8	150	—	D:o d:o.	
Falkska donationen.	Utdelning af ved åt fattige i Visby.	Karl Falk, konsul.	—	20	50	1,000	—	D:o d:o.	
Bildska d:o.	D:o d:o.	Johanna Bildt, änkefru.	1869 ² / ₁	40	100	2,000	—	D:o d:o.	
Rundberg-Lythska d:o nr 1.	Understöd åt en behöfvande kvinna bland pauvres honteux i Visby.	Laura Rundberg, f. Lyth, änkefru.	1874 ⁵ / ₈	1	30	600	—	Drätselkammaren.	
D:o d:o d:o nr 2.	D:o d:o.	Densamma.	—	1	30	600	—	D:o.	
Fonden för pauvres honteux.	D:o åt pauvres honteux i Visby.	Åtskilliga personer.	1881	2	27	540	—	D:o och fattigvårdsstyrelsen.	
Handverksgillet donation.	Utdelning af ved åt behöfvande handverkare, deras änkor och barn i Visby.	Handverksgillet i Visby.	1882 ¹¹ / ₄	16	68	1,360	—	D:o d:o.	
H. K. H. Prinsessan Eugénies gåfvomedel.	Att bereda understöd åt behöfvande i Visby stad.	Stadsfullmäktige i Visby.	1889 ¹¹ / ₆	6	308	7)	—	Fattigvårdsstyrelsen.	7)
Visby stads stiftelse för pauvres honteux.	Understöd åt pauvres honteux i Visby.	Karolina Matilda Bergmans stärbhusdelägare.	1900 ² / ₄	3	400	8,095	—	Drätselkammaren.	
Lythbergska fonden.	D:o åt fattiga sängliggande i Visby.	J. Lythberg Larsson.	1794 ¹² / ₉	3	30	600	—	Kyrkorådet.	
Vestbergska d:o.	D:o åt kvinnor tillhörande pauvres honteux i Visby.	Karin Vestberg, f. Ehinger, änkefru.	1865 ²⁶ / ₁	7	525	10,003	—	D:o.	
C. A. Wahlbergs fond.	D:o d:o.	Sofie Wahlberg, f. Vestberg, änkefru.	1879 ²⁸ / ₁	2	70	1,500	—	D:o.	
Lindegrenska donationsfonden.	Att hvarje julafton utdelas till ålderstigna handverkare, handverksänkor och döttrar, som ej af världslöshet förstört sin egendom.	Charlotta Lindegren, änkefru.	1864 ²¹ / ₁₉	15	155	3,000	—	Visby fabriks- och handverksförening.	
Lundborgska d:o.	D:o d:o till 6 behöfvande änkor eller minderåriga barn efter redbara handverkare inom samhället.	Handlanden Per Lundborg och h. h. Lovisa.	1877 ²² / ₃	6	100	2,000	—	D:o.	
Dahlströmska donationen.	Understöd till en behöfvande kvinna.	J. A. Dahlströms stärbhusdelägare.	1903 ³¹ / ₁₂	1	11	353	—	Drätselkammaren och fattigvårdsstyrelsen.	
Åbergska d:o.	D:o åt behöfvande kvinnor, som icke åtnjuta fattigunderstöd.	Kaptänen Gustaf Åberg och h. h. Anna.	1894 ²⁶ / ₁₀	17	810	15,750	—	D:o d:o.	
Sällskapet Hagelsvärmens donationsfond.	D:o åt behöfvande köpmansänkor och -döttrar.	Sällskapet Hagelsvärmens ledamöter.	1885 ¹⁴ / ₁₉	—	—	1,162	—	Köpmansgillet direktion.	
<i>b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.</i>									
Sällskapet Jultomtarne.	Att bekläda fattiga barn.	Åtskilliga personer.	1881	23	620	3,798	—	En styrelse.	
Visby barnhem för flickor.	Att till kristlig fostran upptaga flickor på Gottland, som sakna god föräldravård, samt att skaffa dem lämplig tjänst, då de utgå från hemmet.	Professor Carl Norrby, d. v. domkyrkoadjunkt.	1864 ¹ / ₈	9	2,606	39,248	7,200	D:o af 3 män och 4 kvinnor.	

Hagelinska donationen.	Att understödja Visby barnhem, vissa uppgifna personer samt vårlartade skolflickor.	Karl Hagelin, handlande.	1873 ²⁴ / ₅	20	875	22,736	—	Drätselkammaren.
Lundborgska d:o.	Grundplåt för en tilltäckt förbättringsanstalt i Visby för vanartiga gossar eller baru i allmänhet.	Handlanden Per Lundborg och h. h. Lovisa.	1877 ²⁹ / ₉	—	—	1,696	—	D:o.
Drottning Desiderias arbets-skola för fattiga flickor.	Undervisning i vanliga kvinnoslöjder m. m. åt ett visst antal fattiga flickor, tillhörande länet.	Fruentimmerssamfundet i Visby.	1823 ³ / ₆	15	1,750	55,000	18,000	Styrelse af 14 personer.
Gaveliuska skolfonden å Färö.	Till aflönning åt skolläraren å Färö.	Kristoffer Gavelius, gross-handlare.	1821 ¹¹ / ₁₀	—	250	5,000	—	Drätselkammaren.
<i>c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.</i>								
Gotlands sedlighetsförening.	Att anordna sedlighetsföredrag och medelst uppehållande af en hushållsskola bereda sedlig vård och undervisning åt värnlösa gottländska flickor.	L. A. Anjou, biskop.	1879 ²⁹ / ₁	8	2,025	23,870	19,500	Styrelse af 2 män och 6 kvinnor.
Casströmska stipendiefonden.	Räntan å 1,000 kr. skall användas till stipendium för ett år åt behöfvande, för sedlighet, flit och lofvande anlag utmärkt yngling i Visby läroverks högsta eller näst högsta afdelning.	Gustafva Casström, änkefru.	1865 ¹⁹ / ₈	1	50	1,099	—	Visby läroverkskollegium.
Läroverksföreningens stipendiefond.	Årligen utdelas 50 kr. som understöd åt någon af de ynglingar, hvilka tillhöra Visby läroverksförening.	Lärjungar vid läroverket.	1868 ⁹ / ₆	1	50	1,293	—	D:o.
Sundbergska stipendiefonden.	Räntan utdelas till behöfvande, för flit och lofvande anlag utmärkt yngling i Visby läroverks högsta klass.	A. N. Sundberg, lektor.	1872 ²² / ₁₀	1	50	1,042	—	D:o.
Biskop Anjous stipendiefond.	D:o d:o till en mindre bemedlad, genom goda seder samt flit och framsteg i studier framstående lärjunge inom läroverkets två öfversta klasser.	L. A. Anjou, biskop, m. fl.	1879 ¹ / ₃	1	50	1,099	—	D:o.
H. K. H. Hertigen af Gottland Oscar Carl Augusts d:o.	Stipendium dels till en mindre bemedlad lärjunge, som vid Visby läroverk aflagt maturitetsexamen, dels till en lärjunge inom läroverkets två högsta klasser.	H. M. Konung Oscar II.	1879 ²¹ / ₅	2	230	5,119	—	D:o.
Rektor Carl Cramérs d:o.	Understöd åt behöfvande lärjunge, som från Visby läroverk afgår till universitetet.	Carl Cramér, rektor, och Dora Cramér, fru.	1888 ¹⁷ / ₉	1	100	2,050	—	D:o.
Kolmodinska stipendiefonden.	Stipendier, 4 lika stora, till mindre bemedlade, af uppmantran förtjänte ynglingar inom Visby läroverks två högsta klasser.	G. Kolmodin, bankdirektör.	1890 ²⁷ / ₅	4	200	4,000	—	D:o.
Carl Johan Bergmans stipendiefond.	Stipendieunderstöd åt en eller flere för goda seder, flit och framsteg i studier utmärkta, behöfvande ynglingar, som tillhöra klasserna 4—7 vid Visby läroverk.	Åtskilliga personer.	1897 ²⁸ / ₇	2	100	3,255	—	D:o.
Biskop von Schéeles premiefond.	Premium vid Visby läroverks årsafslutning åt förtjänt lärjunge i någon af de två högsta afdelningarna.	K. H. Gezelius von Schéele, biskop.	1898 ²¹ / ₅	—	—	1,091	—	D:o.
von Rosenska gåfvomedlen.	Inköp åt behöfvande lärjungar vid Visby läroverk af läroböcker, äfvensom till förökande och underhåll af lärjungebiblioteket.	C. G. R. E. von Rosen, grefve, godsägare.	1900 ²¹ / ₆	—	—	1,063	—	D:o.
Nils Bruce's stipendiefond.	Stipendium till en mindre bemedlad lärjunge i läroverkets 7:de klass, med högsta betyg i flit och uppförande samt goda vitsord om kunskaper.	C. F. Bruce, fastighetsägare.	1903 ¹⁹ / ₆	1	50	1,021	—	D:o.
<i>d) Stiftelser för sjukvård.</i>								
N. P. Nielse's frisängsfond.	Beredande af friplatser å länslasarettet.	N. P. Nielse, sjöman.	1892 ²¹ / ₂	9	84	2,000	—	Lasarettsdirektionen.
Konvalescentfonden.	Understöd åt fattiga konvalescenter.	—	1853	—	60	1,428	—	Drätselkammaren.
Understödsfonden för nödställda tillfrisknade.	D:o åt nödställda tillfrisknade.	—	1853	—	20	497	—	D:o.
D:o för nödställda sjuke i Visby.	D:o åt nödställda sjuke.	Åtskilliga personer.	—	—	300	6,000	—	D:o och en förening.
Föreningen för understöd af nödställda sjuke i Visby.	Att med sjukmat bispringa fattiga konvalescenter i Visby stadsförsamling samt om möjligt äfven på annat sätt hjälpa behöfvande sjuke.	Fröken Maria Olde jämte 12 andra damer.	1872	56	323	7,131	—	En styrelse.
Gotlands sjukhem.	Att till vård mottaga af obotlig eller långvarig sjukdom lidande personer från Gotland.	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	1869	26	7,506	166,036	28,000	Styrelse af 7 herrar och 7 damer.
<i>e) Ej registrerade sjuk- och begravningskassor.</i>								
Snickaregesällernas sjuk- och begravningskassa i Visby.	Att bereda medlemmarne sjuk- och begravningshjälp.	G. Forsberg, snickaremästare.	1839 ¹² / ₁	1	18	564	—	Snickarne G. A. Wessman och K. J. Johansson.
<i>f) Pensionsfonder.</i>								
Dubbeska donationsfonden.	Gratial åt fattiga ålderstigna skeppare, skeppareänkor och baru, boende på Gotland.	J. Dubbe, assessor.	1833 ¹⁴ / ₇	14	730	16,760	—	Skepparegillet med Visby stads borgmästare såsom ordförande.

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1900		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
Sällskapet U. D:s tjänarinnefond.	Hjälps åt oförsörjda, ålderstigna tjänarinnor, som genom trohet och ordentlighet under sin tjänstetid gjort sig därpå förtjänta.	Hilda Rosman, änkefru.	1886 ²⁶ / ₁₁	7	350	12,000	—	Sällskapet U. D:s styrelse.	
Klingvallska donationsfonden.	Understöd åt behöfvande köpmansänkor och -döttrar.	Sofia Klingvall, rådmanska.	1865 ¹¹ / ₁₃	3	50	1,000	—	Köpmansgilletts direktion.	
Gazeliuska d:o.	D:o d:o.	Kristoffer Gazelius, grosshandlare.	1821 ¹² / ₁₂	10	150	3,000	—	D:o d:o.	
<i>g) Pensionskassor.</i>									
Skepparegillet i Visby.	Pension åt ledamöterna, deras änkor och barn.	—	1682 ⁶ / ₅	73	1,476	57,511	—	Skepparegilletts direktion.	
Köpmansgilletts i Visby pensionskassa.	Pensionsinrättning.	Köpmän i Visby.	1849 ³¹ / ₁	65	6,350	163,687	—	Direktion af 5 ledamöter.	
Fabriks- och handtverksidkare i Visby d:o.	Pensioner åt ålderstigna handtverkareänkor och deras barn.	Fabriks- och handtverksföreningen.	1860 ⁷ / ₆	57	1,167	37,165	—	En styrelse.	⁸⁾
<i>h) Andra stiftelser och inrättningar.</i>									
Johanna Häggs donationsfond.	Beredande af föreläsningar för allmänheten.	Johanna Hägg, fröken.	1882 ²⁰ / ₂	—	—	7,000	—	Visby arbetarförening.	
Konung Karl Johans fond i Visby.	Något för Visby stad eller Gottlands län allmännyttigt ändamål.	Gottländska män.	1843 ⁵ / ₂	—	167	4,045	—	Landshöfdingen, biskopen och borgmästarren i Visby.	⁹⁾
Prinsessan Eugenie's skydds-förening.	Att tillhandahålla arbete åt fattiga kvinnor.	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	1863 ⁵ / ₉	—	1,203	38,730	—	En förtroendemannad å 3 personer.	
		Summa	—	696	33,266	778,447	72,700		

Anmärkingar:

¹⁾ Fonden utgöres af råg. — ²⁾ Den här angifna stiftelsedagen afser dagen för fondens öfvertagande till förvaltning efter stiftarens död. — ³⁾ Afkomsten af stiftelsen utgör 10 tunnor spannmål, hälften råg och hälften korn, årligen. — ⁴⁾ Inlåtna medlemsafgifter år 1905 utgjorde 1,028.50 kr. — ⁵⁾ D:o 120 kr. — ⁶⁾ D:o 146.82 kr. — ⁷⁾ Ingen fond bildad, men stadsfullmäktige låta utbetala till vissa personer månatliga understöd, som förut tilldelats dem af prinsessan Eugenie. — ⁸⁾ Inlåtna räntor år 1905 1,703.03 kr. — ⁹⁾ Röntan för år 1905 tilldelad arbetsstugan i Visby.